

Een brancard-rijwiel.

In een der laatste nummers van het Russische militaire weekblad „Raswjeedtschik” trof ik een artikel aan, waarin eene beschrijving wordt gegeven van een te Moscou vervaardigd rijwiel, geschikt om als onderstel van eene brancard te dienen.

Fig. 1.

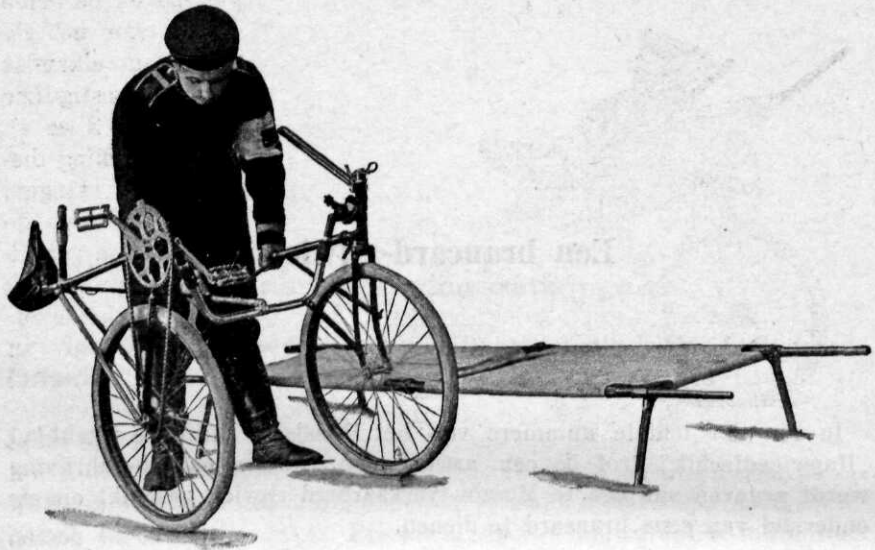

Het rijwiel in normalen toestand, voorzien van brancard en bereiden door een hospitaalsoldaat of ziekendrager.

De schrijver begint met de aandacht te vestigen op het feit, dat, door de grootere dieptewerking der hedendaagsche vuurwapenen, de verbandplaatsen veel verder achter de strijdende troepen zullen moeten worden opgericht dan voorheen, en dat, diengevolge 't vervoer der gewonden over veel grootere afstanden dan ooit te voren zal moeten plaats vinden. In verband hiermede en ook tengevolge van de zwaardere te lijden verliezen, is de taak der ziekendragers oneindig veel moeilijker geworden. Daar evenwel en tegen uitbreiding van het aantal ziekendragers en tegen vermeerdering van het aantal voertuigen (rijdbare brancards) behoort te worden gewaakt, meent de schrijver, dat door het brancard-rijwiel eene oplossing voor 't vraagstuk van 't vervoer der gewonden uit de linie is gevonden.

Uiterlijk verschilt het rijwiel weinig van een gewoon, terwijl de

Fig. 2.

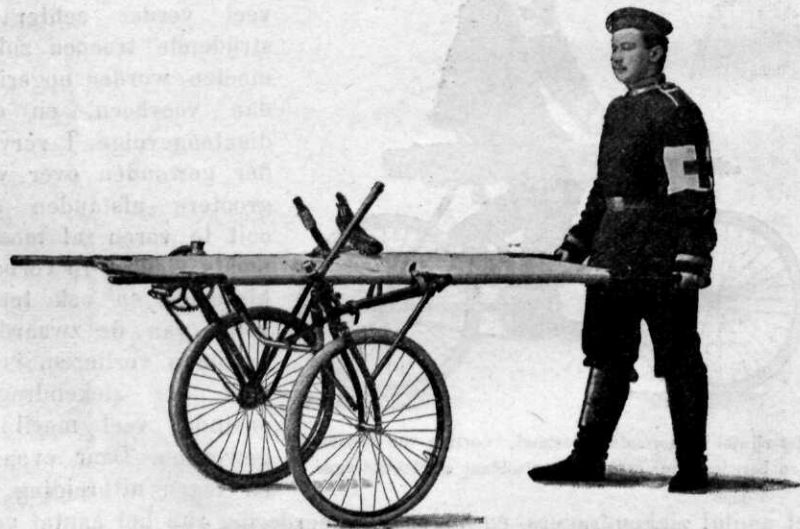

Het uiteengenomen rijwiel, dat gereed gemaakt wordt voor zijne bestemming.
(De twee helften worden door de stuurstang verbonden.)

inrichting uit de bijgevoegde schetsjes voldoende blijkt.

Uit die schetsjes blijkt, dat het rijwiel in tweeën kan gedeeld worden,

Fig. 3.

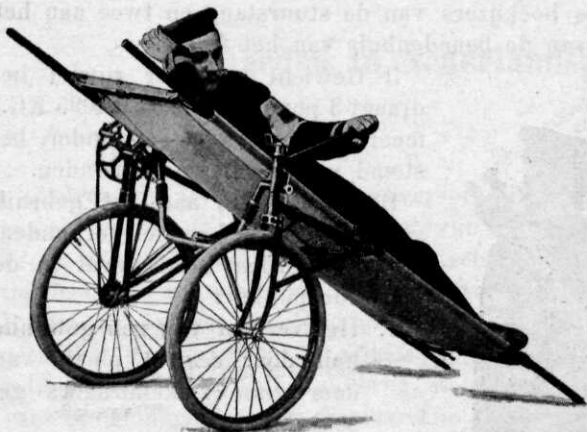

Het rijwiel, gereed om als brancard-onderstel dienst te doen.

zoodanig dat de benedenbuis en 't grootste deel der bovenbuis van het frame aan het voorwiel bevestigd blijven. Nadat zulks is geschied,

wordt de stuurstang uitgenomen en worden in de handvatten, die open zijn, hoekijzers (rechtsche en linksche draad) geschroefd. Door moeren

Fig. 4.

De bevestiging der stangen enz.

stuk der stuurstang door stangen met de buizen van de beide deelen van het rijwiel te verbinden (respectievelijk met het uiteinde van de

kunnen nu de beide deelen van het rijwiel aan elkander worden bevestigd (zie de figuren 2 en 4). Tot versterking dienen twee stangen, loopende van de plaatsen van ombuiging der stuurstang naar de binnenvorken van voor- en achterwiel, terwijl eene tweede verbinding wordt tot stand gebracht, door het uiteinde van het T

Fig. 5.

De brancard, aangewend zonder onderstel en door twee man gedragen.

benedenbuis van het frame en de verbindingsbuis tusschen zadel en bracket). Eene vijfde verbindingsstang wordt aangebracht tusschen de buitenvork en het uiteinde der benedenbuis.

Op het aldus verkregen onderstel kan elk willekeurig type van brancard geplaatst worden, zonder dat bijzondere voorzieningen behoeven getroffen te worden. De bevestiging geschiedt met 4 riempjes, twee aan den bovenkant van de hoekijzers van de stuurstang en twee aan het zadel en het uiteinde van de benedenbuis van het frame.

Fig. 6.

De brancard in opgevouwen toestand en door twee man op den rug gedragen.

't Gewicht van het rijwiel bedraagt 3 pond (1 pond = 0,4095 KG.) meer dan dat van een ander, bestemd voor militaire doeleinden.

De voordeelen, aan het gebruik van het brancard-rijwiel verbonden, kunnen worden samengevat in de volgende punten:

1. Het vervoer van een gewonde kan door *één* in plaats van door *twee* ziekendragers geschieden.
2. 't Vervoer per brancard-rijwiel is voor den ziekendrager, zoowel als voor den gewonde gemakkelijker.
3. Per rijwiel kan de ziekendrager sneller van de verbandplaats naar het gevechtsterrein terugkeeren.
4. 't Rijden per rijwiel is voor den ziekendrager minder vermoeiend dan het marcheeren in de colonne.

5. In het bijzonder voor toevoeging aan de cavalerie geschikt, kan bereden ziekenpersoneel bij de eskadrons worden gemist.

De aanwending, als in de figuren 5 en 6 aangegeven, zal voorkomen bij het in 't ongereede raken van het onderstel.

N.B. De cliché's der afbeeldingen zijn welwillend door den Kapitein van het Russische leger W. N. SMJERDOF, te Moscou ten gebruike afgestaan. Hiervoor en ook voor de vele veroorzaakte moeite betuig ik hem mijnen oprechten dank.

De paarden in Nederlandsch-Indië.

Omtrent de afstamming en de verspreiding der verschillende paardenrassen in den Ned.-Ind. archipel zijn de gegevens schaars. Volgens E. A. W. VON ZIMMERMANN, een Duitsch zoöloog in het begin der negentiende eeuw, zouden, vóór de komst der Europeanen, op Java, Sumatra, Borneo en de overige eilanden van dien archipel geene paarden zijn aangetroffen en de eerste exemplaren van het vasteland van Azië zijn geïmporteerd. ¹⁾ Volgens anderen stammen de Indische paardenrassen van de Mongoolsche en Tartaarsche af, en zouden de eerste paarden door de Arabieren zijn ingevoerd en verspreid. ²⁾

In hoever deze meeningen als juist mogen worden beschouwd, als zeker schijnt, ook volgens jongere deskundigen, te mogen worden aangenomen, dat de eilanden, die hetgeen wij den Indischen archipel noemen uitmaken, niet als het oorspronkelijk vaderland van de thans daarop gevonden wordende paardenrassen mogen worden beschouwd, omdat reeds de geographische breedte, waarop die eilanden zijn gelegen, en de gesteldheid van den bodem de bewering verdacht maken, dat daar een wat men noemt autochtoonsch paardenras zou kunnen zijn ontstaan.

Zonder twijfel hebben de bewoners van Voor-Indië en de Arabieren, die zich in vroegere eeuwen in zoo grooten getale in den Indischen archipel gevestigd en er zelfs rijken gesticht hebben, die eeuwen in stand wisten te blijven en waardoor zij een onuitwischbaren stempel op land en volk hebben gedrukt, er ook paarden ingevoerd. Het in die tijden reeds drukke handelsverkeer van verschillende Maleische volkstammen met Achter-Indië en Perzië, waarvan o. m. de Maleische letterkunde onwraakbare getuigenis aflegt, heeft er toe moeten leiden, dat ook uit deze landen paarden werden ingevoerd.

Na de komst der Europeanen zijn zoowel door de Portugeezen als de Nederlanders paarden, zoowel van Europa als uit Zuid-Afrika, geïmporteerd, terwijl in latere jaren invoeren uit Australië en zelfs uit Zuid-Amerika hebben plaats gehad.

Men mag dus aannemen, dat Voor-Indië, Arabië, Perzië en Achter-Indië in de eerste plaats de bronnen zijn, waaruit de tegenwoordig in Nederlandsch-Indië aanwezige paardenrassen zijn ontstaan, en later

1) H. H. LASEUR, Handleiding tot de paardenkennis, 3^e druk, blz. 88.

2) Het Indische paardenras, Indisch Militair Tijdschrift, 1871.

Europeesche rassen o. m. tot wijziging van de zich aanvankelijk aldaar gevormde hebben bijgedragen.

Dat de thans in Ned.-Indië gevonden wordende rassen een geheel eigen karakter hebben aangenomen, waardoor zij zich zeer onderscheiden van de rassen, die op het vasteland van Azië als inheemsch kunnen worden beschouwd, moet als een noodzakelijk gevolg worden beschouwd van de invloeden, die klimaat, grondgesteldheid, de levenswijze, die de paarden langzamerhand hebben aangenomen of die men ze heeft doen volgen, en het volslagen gemis van oordeelkundig aangewende pogingen tot instandhouding zooveel mogelijk van het oorspronkelijk ras hebben uitgeoefend. ¹⁾

De eigenschappen van een ras toch worden hoofdzakelijk bepaald door de afkomst, den bodem waarop het wordt voortgebracht en de levenswijze. Waar de voortplanting geheel aan het toeval wordt overgelaten en de levenswijze daarbij schromelijk wordt verwaarloosd, is de instandhouding van een goed, bruikbaar, talrijk vertegenwoordigd en constant ras eene onmogelijkheid. Vandaar de ontarding, waaraan alle Indische paardenrassen lijden, en die slechts door ingrijpende maatregelen van regeeringswege is te keer te gaan. ²⁾

De paardenrassen van Nederlandsch-Indië kunnen tot vier hoofdgroepen worden teruggebracht:

1. de paarden van Sumatra;
2. " " " Java;
3. " " " Celebes met enkele omliggende eilanden als Bone-rate;
4. " " " de kleinere eilanden, die zich oostwaarts van Java uitstrekken, met name Timor, Flores, Soemba of Sandelhout, Sawoe, Roti en Soembawa (vooral het oostelijk deel: Bima).

Op Borneo en in de Moluksche eilanden treft men geene, aan die eilanden toebehoorende rassen aan; daar worden, behoudens enkele mogelijke uitzonderingen, geene paarden voortgebracht. De enkele exemplaren, die er aanwezig zijn, werden er door particulieren voor eigen gebruik ingevoerd. De gesteldheid van den bodem dier eilanden is —

¹⁾ Eene militaire stoeterij voor het Indische leger, Indisch Militair Tijdschrift 1875.

²⁾ Zie o. m.

1. Eene militaire stoeterij voor het Indische leger, Indisch Mil. Tijdschrift 1875.
2. De verbetering van het paardenras op Java, " " " 1878.
3. Een remonedepôt op het eiland Soemba, " " " 1878.
4. De eerste dekhengsten der militaire stoeterij te Malasoro, " " " 1878.
5. De grondbeginselen bij de verbetering van het paardenras in Ned.-Indië, en
6. De belangen der remonteering in Indië (Indisch Mil. Tijdschr. 1878 en 1879).

voor zoover zij ons bekend is — voor het vormen van een goed paardenras ongeschikt. ¹⁾

In den natuurstaat worden alleen paarden aangetroffen op Sumatra, Celebes en de zich oostwaarts van Java uitstreckende kleine Soenda-eilanden. Op Java komt het paard slechts voor in tammen staat.

Onze kennis van de Indische paardenrassen is nog ver van volledig. Zoo wordt langs de oostkust van Celebes en ook langs de baai van Gorontalo een paardenras aangetroffen, dat nog niet voldoende onderzocht is. Men vergeet niet, dat, met uitzondering van de zuidwestelijke en noordoostelijke landtongen, van het binnenland van Celebes ook nog weinig bekend is. Trouwens, hoe weinig strekt zich onze kennis nog uit omtrent den paardenstapel van Soemba.

Gaat men na, dat op Celebes en Soemba verreweg de twee beste paardenrassen van den Indischen archipel worden gevonden en dat ook de kennis, die wij van deze rassen bezitten, nog onvolledig is, dan is de bewering niet gewaagd, dat op het gebied der hippologie in Ned.-Indië nog een ruim veld tot onderzoek braak ligt.

Wenschelijk is het dus niet alleen voor de algemeene welvaart der bewoners van den Indischen archipel, maar ook voor het leger, die beiden zoozeer de behoefte aan goede trek- en rijpaarden gevoelen, dat de Indische regeering eindelijk ernstige middelen berame om in die behoeften te voorzien.

Het paard is over het uitgestrekte eiland Sumatra betrekkelijk weinig verspreid. De lage, moerassige, met vele rivieren en kreeken en hare vertakkingen doorsneden Oostkust is voor de voortbrenging en het onderhoud van het paard niet gunstig. De bevolking van die streken gevoelt trouwens nog weinig behoefte aan paarden. In het meest volkrijke en ontwikkelde gedeelte, de residentie Palembang, geschiedt het vervoer bij voorkeur te water, zoodat het paard daar slechts een beperkt arbeidsveld zou vinden. Het wordt er, behoudens enkele uitzonderingen, dan ook niet aangetroffen.

Een beter, voor het paard geschikt terrein wordt in de binnenlanden van het gouvernement van Sumatra's Westkust gevonden, in het bijzonder in de gedeeltelijk nog onafhankelijke landen, oostelijk van de residentie Tapian Oeli (Tapanoeli), onder den generieken naam Bataklanden bekend. Hier wordt een trouwens niet talrijk paardenras aangetroffen, dat zoo niet tot de grootste, dan toch zeker wel tot de bruikbaarste der Ned.-Indische rassen moet worden gerekend en, ware het niet dat het in hoogte nog beneden de andere toch reeds zoo kleine Indische rassen staat, de vergelijking met de mooiste niet behoeft te schuwen. Het Bataksche paard is zoowel voor rijpaard als voor lichte trekdiensten geschikt en wordt voor de remonteering der ter Westkust van Sumatra gestationeerde bergartillerie gebruikt. Zelden, of beter nooit bereikt

¹⁾ Het binnenland van Borneo is nog zeer onvoldoende bekend.

het eene hoogte van 1.25 M., die anders vrijwel als de gemiddelde hoogte der beste Indische rassen kan worden aangemerkt; meestal blijft het 7 of 8 cM. daar beneden. ¹⁾ Waaraan die geringe lichamelijke ontwikkeling moet worden toegeschreven, is mij niet bekend. Stelselmatige pogingen om het *Bataksche* ras eene hoogere taille te geven, ja zelfs om het niet in gehalte achteruit te doen gaan, werden niet aangewend. Bij de uitbreiding van den Europeeschen invloed in de Bataklanden, die gewoonlijk met uitbreiding van den landbouw gepaard gaat, tengevolge waarvan de voor de paardenfokkerij geschikte weidegronden in bouwgrond worden herschapen, terwijl de behoefte aan paarden toeneemt, is het te vreezen, dat wanneer ook later niets voor de instandhouding en verbetering van het Bataksche ras wordt gedaan, dit, evenals elders reeds met andere en de beste rassen is geschied, zeer in waarde en bruikbaarheid zal verminderen, zoo niet geheel zal verbasteren.

Bij de geringe uitgestrektheid, waarover het Bataksche ras ²⁾ verspreid is en die op hoogstens 1000 □ geographische mijlen kan worden gesteld, is het op dat bergachtig terrein, waarvan de bevolking bijna uitsluitend van landbouw, jacht en visscherij leeft, niet talrijk vertegenwoordigd. Alleen in de aan het meer van Tobah grenzende landschappen schijnt aan de instandhouding en vermenigvuldiging van het ras nog al zorg te worden besteed. Goede, echte Bataksche rijaarden ziet men veel zeldzamer dan dertig jaren geleden.

Het Bataksche paard heeft een fraaien, goed geëvenredigden lichaamsbouw; het is vurig en vlug in zijne bewegingen, die licht en aangenaam voor den ruiter zijn. Het is fijn behaard en heeft eene zachte glanzende robe; eene schitterende git- of vaalzwarte kleur wordt menigvuldig aangetroffen. Het hoofd is klein en droog evenals de beenen; de oogen zijn vurig; de hals is tamelijk lang en goed aangezet. De spieren zijn, hoewel mager, krachtig ontwikkeld. Het kruis is recht en breed; de staart, die goed is aangezet, wordt van het lichaam verwijderd gedragen; de hoeven zijn klein, maar vast en gezond.

Het Bataksche paard is zeer leerzaam en wordt door hen, die het kennen en lang hebben bereden, hooggeschat. Niet onwaarschijnlijk heeft, na de komst der Mohammedanen op Sumatra, vermenging van het Bataksche met het Arabische ras plaats gehad. In weinig gedeelten van den Indischen archipel is de invloed der verbreiding van den Islâm — zelfs nog in lateren tijd — zoo groot en duurzaam geweest als op Sumatra. De invoering van Arabische paarden, die invloed hebben uitgeoefend op de ontwikkeling van het Bataksche ras, is dus wel aannemelijk.

¹⁾ De voor de remonte aangenomen minimum lengte is 1,256 M. De Bataksche paarden, die ten behoeve van de artillerie worden aangekocht, behoeven echter bij uitzondering slechts 1,177 M. hoog te zijn.

²⁾ De zoogenaamde *Agamsche* paarden kunnen niet geacht worden een eigenlijk gezegd ras uit te maken. (De verbetering der paardenrassen op Sumatra, De Indische Gids, 1890).

Behalve het Bataksche paard worden op Sumatra geene paarden van eenig ander tot dat eiland behoorend ras aangetroffen. Waar men paarden vindt, die niet tot dat ras behooren, is het in gering aantal en zijn deze uit andere deelen van den archipel ingevoerd of daarvan afstammende, dan wel door kruising van deze met Bataksche paarden verkregen, zooals de Agamsche en bovenlandsche. Het Bataksche ras moet dan ook als het eenige speciaal Sumatraansche ras worden beschouwd. ¹⁾

Rijker aan paarden dan Sumatra is Java, waar zij — met uitzondering van het zuidelijk, nagenoeg woeste en onbewoonde gedeelte van de residentie Bantam en de zuidelijke zich langs den Indischen Oceaan uitstreckende kuststrook van Oost-Java (namelijk de eveneens grootendeels nog woeste en weinig bevolkte zuidkust der residentieën Kediri, Pasoeroean, Probolingo, Besoeki met Banjoewangi) — algemeen verspreid zijn. Moge ook al Java, wat het cijfer betreft, ongetwijfeld veel rijker aan paarden zijn dan Sumatra, in gehalte staat het Javaansche paard ver bij het Sumatraansche ten achter.

Met eenige zekerheid mag niettemin worden gezegd, dat in vroegere tijden ook op Java goede paardenrassen werden gevonden, waarvan in de residentieën Tjirebon (het zoogenaamde *Koeningsche* ras), Kedoe, Pasoeroean en Besoeki de sporen nog worden aangetroffen; het ras, dat in de residentie Kedoe werd gevonden, is onder den naam van het *Mergovati*-ras bekend; doch indien de in de residentieën Tjirebon en Kedoe gevonden wordende rassen zich voorheen al door deugdelijke eigenschappen van het gewone *Javaansche* paardenras mogen hebben onderscheiden, thans kan ternauwernood nog sprake zijn van een *Koeningsch* of een *Mergovatisch* ras. Deze rassen zijn nu nagenoeg uitgestorven en, wanneer daarvan nog melding wordt gemaakt, is het slechts bij wijze van geschiedkundige herinnering aan — in dit opzicht althans — betere toestanden dan de tegenwoordige, waardoor die rassen, tengevolge van zorgeloosheid en onkunde, nagenoeg geheel verloren zijn gegaan.

Wel is waar werden in latere jaren door eene vereeniging van particulieren pogingen in het werk gesteld om door wedrennen als anderszins de paardenfokkerij — vooral in de residentie Kedoe — aan te moedigen en het Javaansche ras in deze residentie uit zijn diep gezonken toestand op te heffen, doch die pogingen zijn van te recenten datum om daarvan reeds eenig resultaat te mogen verwachten, vooral wanneer zij niet met de noodige kennis en volharding in eene goede en bepaalde richting worden voortgezet. Ware dat geschied, dan zou er nog eene reeks van jaren moeten verlopen, alvorens het gewenschte resultaat zou zijn bereikt, dat slechts na voortbrenging van eenige generatiën kan worden verkregen.

¹⁾ Dat Atjeh „een uitmuntend paardenras” bezit, zooals J. J. DE ROCHEMONT mededeelt in zijn onvoltooid werk: „Onze oorlog met Atsjin”, is een sprookje. De *Gajoelanden* hebben een paardenras, waarvan echter nog weinig bekend is.

In den tegenwoordigen toestand der paardenfokkerij op Java kan er slechts sprake zijn van twee Javaansche rassen, namelijk:

1. het gewone Javaansche paard, en
2. „ Preangerpaard.

Het gewone Javaansche paard is, evenals de paarden der meeste andere Indische rassen, klein; slechts eene kleine minderheid bereikt eene hoogte van 1,25 M. Het lichaam is, wat de verhouding van de lengte tot de hoogte betreft, goed geëvenredigd. Het hoofd is tamelijk lang, zwaar, met breede vleezige kaken; de nek is kort, breed en onbuigzaam, waardoor de aanzetting van het hoofd slecht is. De hals is kort, dik, vleezig en laag aangezet. Het kruis is rond. De borst is smal en vleezig. De ledematen — vooral de schouders — zijn grof gevormd, zwaar, weinig bewegelijk en vleezig; vele paarden hebben sabelbeenen of zijn koehakkig. De hoeven zijn hard. De huid is over het algemeen minder fijn behaard dan bij de overige Indische rassen. Bij het geheele paard treedt in gezonden en goed onderhouden toestand de ontwikkeling der spieren sterk op den voorgrond. De gangen zijn niet aangenaam. De stap is kort. De meeste paarden zijn telgangers, hetgeen trouwens door den Javaan, die zelden in een anderen gang rijdt, zeer aangenaam wordt gevonden. Een regelmatige vrije galop is bij het Javaansche paard zeldzaam; een goede regelmatige draf nog zeldzamer.

Uit deze beschrijving is reeds op te maken, dat het Javaansche paard, in zijn tegenwoordigen toestand, in de eerste plaats als *rijpaard* een weinig bruikbaar dier is. Het wordt dan ook hoofdzakelijk alleen door de mindere Inlandsche hoofden en den kleinen man als zoodanig gebezigd. De aanzienlijke hoofden en de Europeanen maken, zoowel voor *rij-* als *trekdiensten*, uitsluitend gebruik van paarden van uitheemsche rassen, die jaarlijks met scheepsladingen, bij honderden tegelijk, ingevoerd en publiek verkocht worden, waaruit een tak van den handel is ontstaan.

Door industrieelen en landbouwondernemers in de binnenlanden van Java wordt daarentegen van het gewone Javaansche paard op groote schaal gebruik (laat mij liever zeggen misbruik) gemaakt als *draagpaard* voor den afvoer van producten, waartoe het dier, onder overmatig zware lasten gebukt, reeds op veel te jeugdigen leeftijd wordt aangewend, hetgeen, bij de zeer slechte behandeling, die het regelmatig ondervindt, er niet weinig toe bijdraagt om het goede, dat nog in het ras aanwezig is, geheel te onderdrukken.

Hoe het Javaansche ras door deze behandeling en andere oorzaken onder ons bestuur achteruit is gegaan, moge uit de volgende mededeeling blijken. In de eerste helft der negentiende eeuw leverde dat ras nog zóóveel geschikte rijpaarden op, dat, al moge de Belgische Generaal Baron LAHURE hebben geschreven, dat de *Bengaleesche lanciers* tot omstreeks 1826 op *Perzische* paarden bereden waren, ¹⁾ het regiment

¹⁾ LAHURE, „Les Indes Orientales Néerlandaises. L'île des Célèbes. Souvenirs”. Rotterdam, H. A. KRAMERS et fils, libraires-éditeurs, 1880.

cavalerie en de bereden artillerie van het Indische leger tot 1840 *grootendeels* hare remonte uit *Javaansche* paarden betrokken. Na dat jaar heeft het Indisch legerbestuur, tengevolge van den voortdurenden achteruitgang van het ras, van de verdere aanschaffing van Javaansche paarden moeten afzien en zich bepaald tot den aankoop van Makassaarsche- en Sandelhout-paarden. De *Djajang Sekars*, de *Lijfwachten Dragonders*, de *Cavalerie der Legioenen* en de *Barisan-Cavalerie* bleven echter ook na 1840 hare remonte uit de Javaansche paarden betrekken; men vond daarvan tot 1873 bij de Djajang Sekars nog goede exemplaren, omdat de officieren van dit korps — zich ook voor den aankoop van paarden tot het *burgerlijk* bestuur verhoudende — daarbij de knellende banden niet gevoelden van de bepalingen, die de remonteering van het leger beheerschten en sommigen hunner zelve „den boer opgingen” om paarden te koopen, waarvoor trouwens ook kennis van land en taal in aanmerking komen, die het gros der toenmalige officieren van het regiment Oost-Indische Cavalerie, dat geheel uit Europeanen was samengesteld en behalve voor een klein gedeelte te Makasser, te Salatiga, Rijswijk en Soerabaja hokte, niet veel meer dan een Nederlandsch marine-officier bezat.

De aanschaffing van Makassaarsche- en Sandelhoutpaarden voor het leger is echter niet eerder geschied dan nadat eene proef was genomen om het Javaansche ras te verbeteren; men kan gerust zeggen: een der vele mislukte proeven. De hier bedoelde proef bestond hierin, dat men in 1837 was begonnen, in verschillende residentieën van Java III dekhengsten van Arabisch, Perzisch, Makassaarsch, Bimaneesch en Kadoesch ras te stationeeren, doch leidde, tengevolge van onkunde der met de uitvoering van dezen maatregel belaste personen, tot geenerlei resultaat.

Toen ook de Makassaarsche- en Sandelhoutrassen — door algeheel gemis van toezicht van regeeringswege — achteruitgingen, werd in 1868 nog eens eene proef genomen om Javaansche paarden voor de remonte aan te schaffen. Hoe dat gedaan werd, is mij niet bekend, doch er konden slechts zeer enkele exemplaren worden verkregen, die aan de zeer matig gestelde eischen voldeden, en deze beantwoordden bij de dressuur zoo weinig aan de gestelde verwachting, dat zij zeer spoedig daarna werden afgekeurd. Sedert heeft men bij het leger voorgoed afgezien van de aanschaffing van Javaansche paarden.

Ofschoon een gedeelte van onzen vijand gedurende den oorlog op Java van 1825 tot 1830 te paard streed, is de Javaan een slecht ruiter, die niet alleen niet de minste kennis van het paard en de paardenteelt bezit, maar er ook niet eens liefhebberij voor heeft. Het beste paard gaat in handen van den Javaan spoedig te gronde. Eene gunstige uitzondering maken — althans wat goeden wil betreft — de welgestelde Inlandsche hoofden in de residentie Preanger Regentschappen, die in het bezit van vele en schoone paarden eene eer stellen. In deze residentie zijn dan ook de meeste pogingen aangewend tot veredeling

van de Javaansche paarden, waaruit het zoogenaamde *Preanger-ras* is ontstaan.

Ook onder de in die residentie verblijf houdende Europeanen — voornamelijk landbouw-industrieelen — wordt meer dan elders in Ned.-Indië werk gemaakt van de instandhouding en de verbetering van het paardenras, waartoe o. m. de wedrennen medewerken, die vroeger te Buitenzorg en Batavia, tegenwoordig te Buitenzorg en Bandong worden gehouden. ¹⁾

De in de Preanger Regentschappen tot verbetering van het paardenras in het werk gestelde pogingen dagteekenen reeds van de eerste jaren der negentiende eeuw, toen door enkele rijke en prachtlievende Inlandsche hoofden eenige *Perzische* hengsten voor de voortteling werden ingevoerd. In 1809 volgde de invoër van eenige *Arabische* hengsten. Onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal Baron VAN DER CAPELLEN (1816—1826) werden twee stoeterijen op Java opgericht, die onder zijne opvolgers, als maatregel van bezuiniging (1826—1831), werden opgeheven. Daarna werden andermaal eenige *Arabische* dekhengsten ingevoerd, in de Preanger Regentschappen te stationeeren.

De Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN heeft betrekkelijk veel gedaan voor de verbetering van het paardenras op Java. In 1820 werd de eerste stoeterij op Java, te Tjipanas nabij het buitenverblijf van den opperlandvoogd in de Preanger Regentschappen, opgericht, maar nog in hetzelfde jaar werd zij overgebracht naar Pasir ajam bij Tjiandjoer, zoodat men onder de stoeterij van Tjiandjoer altijd die van Pasir ajam moet verstaan. In 1824 richtte VAN DER CAPELLEN eene tweede rijksstoeterij op te Tamiadjing, in de residentie Soerabaja. Zijn opvolger, de Burggraaf DU BUS DE GISIGNIES, hief deze stoeterij in 1826 op; de paarden werden overgebracht naar de stoeterij te Pasir ajam, die echter in 1831 door den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH werd opgeheven. In 1837 werd eene stoeterij te Buitenzorg opgericht, die echter reeds in 1839 moest worden opgeheven. De paarden werden overgebracht naar Pasir ajam bij Tjiandjoer, waar in laatstgenoemd jaar andermaal eene stoeterij werd opgericht, die tot 1843 heeft bestaan. ²⁾ In latere jaren (1878) werden 24 dekhengsten van *Sandelhout*-, *Soembawa*-, *Makassaarsch*- en *Bataksch*-ras in de Preanger Regentschappen gestationeerd. In 1888 werd in deze residentie, ten behoeve van het leger, het remontedepôt te Poerabaja opgericht, waarbij men in de eerste jaren met vele teleurstellingen en wederwaardigheden had te kampen. Eerst in den laatsten tijd begint men meer aandacht aan het Preanger-ras te wijden. ³⁾ Ove-

¹⁾ Wedrennen werden in latere jaren ook op Sumatra's Westkust te Fort de Kock gehouden.

²⁾ P. H. VAN DER KEMP, Historisch overzicht van de pogingen, aangewend tot verbetering en veredeling van het paardenras in Ned.-Indië, Ind. Tijdschr. van Landbouw en Nijverheid, 1888.

³⁾ W. GROENEVELD, Iets over de paardenfokkerij in de Preanger Regentschappen en hare toekomst (zie het tijdschrift *Het Paard*, jaargang 1898). Het

rigens kan men zeggen, dat al de tot voor enkele jaren aangewende pogingen om uit het gewone Javaansche paardenras een veredeld Preanger-ras te scheppen, tengevolge van misplaatste zuinigheid, stelselloosheid, onkunde en gemis aan volharding tot geene bevredigende resultaten hebben geleid.

Zooals het *Preangerpaard* zich thans aan ons voordoet, behoort het tot het grootste der Ned.-Indische rassen. Eene hoogte van 1.30 M. is algemeen; vele exemplaren worden zelfs aangetroffen, die deze taille te bovengaan. Door lichaamsbouw onderscheidt zich het Preanger-ras niet gunstig. Is dit een gevolg van de slechte keuze der voor de veredeling bestemde hengsten of van de bij de kruising gevolgde verkeerde methode? Vermoedelijk door beide oorzaken heeft het verbeterde (?) Preangerpaard een zeer onregelmatigen lichaamsbouw verkregen.

Het heeft een lang, tamelijk schraal en droog hoofd, een laag aanzetten hals, zeer dikwijls met verkeerde halsbuiging; eene hooge schoft, eene smalle borst; een smal, tamelijk recht kruis, droge ledematen met steile schouders. Het spierstelsel is veel minder sterk ontwikkeld dan bij het gewone Javaansche paard. Het Preangerpaard heeft onvaste gangen, is niet bestand tegen eene eenigszins langdurig volgehouden inspanning, koppig en weinig handelbaar. Het heeft eene slechte inborst en is zeer moeilijk af te richten.

Aan deze slechte eigenschappen moet het worden toegeschreven, dat het Preangerpaard niet voor de remonte van het leger in aanmerking wordt gebracht. Alleen bij het te Serang (residentie Bantam) garnizoen houdende detachement der voormalige Djajiang Sekars voorzag men zich veelvuldig van Preangerpaarden, doch toen dit korps in 1874 met het regiment cavalerie werd vereenigd, moesten de toen nog aanwezige paarden van dat ras spoedig als onbruikbaar worden afgekeurd.

Celebes is voor de kennis der paardenrassen van den Ned.-Indischen archipel verreweg het belangrijkste eiland, niet alleen omdat daar een talrijk en goed paardenras wordt aangetroffen, maar vooral omdat de groote uitgestrektheid van dat eiland, bij de voorliefde van de bevolking voor het paard en de geschiktheid van den bodem voor de voortbrenging van goede paarden, op Celebes meer dan op eenig ander eiland van dien archipel het oog doen vestigen tot aanwending van middelen om niet alleen aan het verval der Indische paardenrassen paal en perk te stellen, doch deze in hun vroegeren beteren toestand terug te brengen en, wat meer is, allengs te volmaken en te veredelen, om zodoende een door talrijke exemplaren vertegenwoordigd goed ras, voor rijpaard geschikt, benevens een uitmuntend element voor trekpaard in het leven te roepen en te bewaren.

remontedepôt te Poerabaja bestaat meerendeels uit Overwalsche, d. z. Makassaarsche- en Sandelhout-paarden en zal naar de nabijheid van Tjimaki bij Bandong verplaatst worden.

Wel is waar heeft ook het ras van Celebes of het zoogenaamde *Makassaarsche*-ras in de laatste veertig jaren in den algemeenen achteruitgang der Indische paardenrassen gedeeld; maar nog worden op dat eiland vele goede exemplaren aangetroffen, terwijl een groot gedeelte der binnenlanden nog niet is geëxploiteerd en daar zonder twijfel hulpbronnen voor de paardenfokkerij worden aangetroffen, die slechts op betere tijden wachten om met vrucht tot de verbetering van de Indische paardenrassen mede te werken.

Op een eiland zoo groot als Celebes — waarvan de oppervlakte circa 3578 □ geographische mijlen bedraagt — worden natuurlijk verschillende paardenrassen aangetroffen. Het paard is, zoo in natuurlijken als in tammen toestand, over het geheele eiland verspreid. Het beste ons bekende ras wordt aangetroffen op de zuidwestelijke landtong, het grootste deel van het gouvernement Celebes en Onderhoorigheden, benevens de bondgenootschappelijke of leenroerige landen Goa en Boni en eenige andere rijkjes bevattende. Wat van het Makassaarsche-ras zal worden gezegd, is voornamelijk op het in dit gedeelte van het eiland voorkomende paard van toepassing.

Volgens geloofwaardige berichten worden, zoowel op de zuidoostelijke landtong als langs de kusten der baai van Tomini, eveneens goede paarden aangetroffen, doch werd daarnaar — voor zoover mij bekend — nog niet een afdoend onderzoek ingesteld.

De binnenlanden van Celebes, in dat gedeelte begrepen, waar de vier landtongen zich als het ware vereenigen, waardoor het eiland gevormd wordt, zijn nog weinig bekend.

De Boegineezen en Makassaren, die op de zuidwestelijke landtong van Celebes wonen, zijn, zooals ook door de Bonische expeditiën is geleerd, goede ruiters en groote liefhebbers van paarden, waarin een groot gedeelte van hunne bezittingen bestaat. De paardenteelt is er een gewoon middel van bestaan. Jammer slechts, dat ingewortelde misbruiken — zooals de gewoonte om de veulens op te jeugdigen leeftijd door te zwaren arbeid in hunne ontwikkeling tegen te gaan en aan de veulens geen voldoende krachtig voedsel te geven, waardoor het ras niet tot dien graad van ontwikkeling is kunnen komen, waarvoor het, volgens deskundigen, vatbaar is — met een overmatigen uitvoer, de slecht geleide krachten der productie overtreffende, samengewerkt hebben om het ras langzaam, maar zeker in hoedanigheid te doen afnemen, zoodat het onfeilbaar over eenige jaren zijne anders voortreffelijke eigenschappen voor een groot deel verloren zal hebben, tenzij spoedig afdoende maatregelen worden genomen om dit zooveel mogelijk te verhinderen.

Goede rijpaarden, zooals 50 jaren geleden nog voor den prijs van f 110 à f 130 per paard, tot een zoo groot getal konden worden aangekocht als men maar wilde, zijn tegen betaling van hooge sommen slechts bij uitzondering meer verkrijgbaar en behielp men zich reeds 20 jaren geleden met minder goede paarden, waarvoor f 180 à 200 per stuk werd betaald.

Het *Makassaarsche* paard is geen luxepaard, maar des te beter geschikt voor nuttigen arbeid. Met oordeel opgefokt, bereikt het gemakkelijk eene hoogte van 1.25 tot 1.30 M. In de minder uitgeputte landstrecken, zooals Boni, is een paard van 1.30 M. geene zeldzaamheid, waarvoor echter reeds in dat land buitensporig hooge prijzen worden gevraagd.

De tot het Makassaarsche-ras behoorende paarden zijn sterk, volhardend, matig, bestand tegen vermoeienissen en ontberingen, weinig aan ziekten onderhevig en duurzaam. Zij zijn, bij eene goede behandeling, geschikt om tot hoogen leeftijd (20 jaren en daarboven) arbeid te verrichten. Geen enkel Indisch ras kan in dit opzicht de vergelijking met het Makassaarsch doorstaan. Dit ras heeft goede, zeer regelmatige gangen, die lang worden volgehouden en eene bedaarde en goedaardige inborst. Het is weinig vreesachtig en spoedig met den mensch in den omgang vertrouwd. In lichaamsbouw is het goed geëvenredigd (lengte en hoogte zijn aan elkander gelijk); het hoofd is klein, maar niet altijd fraai, het oude vrouwenhoofd komt tamelijk veelvuldig voor; de nek is kort en niet zeer buigzaam; de hals kort en recht; de borst is breed; de rug is recht en evenals de lendenen kort, waardoor de geheele gestalte eenigszins gedrongen wordt. Het kruis is recht en krachtig; de ledematen zijn vast, droog, gespierd en over het algemeen uitstekend gebouwd, hoewel sabelbeenen en koelhakkigheid meermalen voorkomen, zooals dat bij paardenrassen, uit bergachtige streken afkomstig, veelal wordt aangetroffen. Over het algemeen is de spierbouw krachtig ontwikkeld.

Het Makassaarsche paard is een uitstekend troepenpaard voor lichte cavalerie, veld- en bergartillerie. Zoo er een ras in Indië is, waaruit een goed wagenslag zou kunnen worden gevormd, dan is het wel het Makassaarsche-ras. Door den politieken toestand van land en volk is er geen ander ras, dat zoo weinig bezwaren aanbiedt tegen pogingen tot verbetering en evenmin een ander ras, dat daarbij zulk een goeden uitslag belooft.

Ook op de kleinere eilanden in de onmiddellijke nabijheid van Celebes worden goede paarden aangetroffen. Opmerking verdient het kleine, nabij Silajar (Saleijer) gelegen eiland Bonerate, waar een uit den aard der zaak weinig talrijk, maar zeer ontwikkeld en duurzaam slag wordt aangetroffen, dat een uitstekend rijpaard oplevert en eene hoogte van 1,30 à 1,40 M. bereikt. Niet onwaarschijnlijk heeft hier vermenging met vreemd bloed, door invoer van groote hengsten van vreemd ras, plaats gehad.

Ook in Boni en het noordwaarts daarvan gelegen Wadjoe wordt een even goed ontwikkeld en groot paardenslag aangetroffen, dat evenwel, bij eene meer levendige geaardheid, droger en vaster vormen vertoont dan het ras van Bonerate, waarbij de spierweefsels vrij sterk ontwikkeld zijn; terwijl de huid van het laatste ras niet zoo glanzend en fijn behaard, maar het beenderenstelsel sterker ontwikkeld is.

In 1874 is van regeeringswege begonnen, op Celebes, bij den zetel van bestuur, eene paardenstoeterij voor algemeen gebruik op kleine

schaal in te richten, die later, op een voor dat doel en in dat land zeer slechten kleibodem aangelegd, reeds in de geboorte mislukte. De stoeterij zou eerst in de nabijheid van Makassar komen, doch na lang wikken en wegen deed het Indisch legerbestuur in 1877 het voorstel eene militaire stoeterij op het schiereilandje Malasoro op te richten, waaraan eerst in 1879 werd gevolg gegeven. Na een bestaan van twee jaren, toen men op de stoeterij nog niets anders vond dan eenige temporeaire gebouwen voor het personeel en twee veulens — de vrucht van twee merries, die drachtig waren aangekocht — werd zij in 1881 opgeheven. Na zooveel teleurstellingen in zake paardenstoeterijen te hebben onderzonden, kan het geene verwondering wekken, dat de Indische regeering, in latere jaren huiverig is geworden, op dit gebied nog meer proeven te doen nemen. Tot dusver hadden die proeven toch geene andere gevolgen gehad dan groot geldelijk verlies en eene uitvoerige correspondentie. De geschiedenis der militaire stoeterij van Malasoro is eene droevige. Met kwistige hand was voor haar personeel gezorgd en men scheen haar een lang leven te voorspellen, doch het aan het strand gekozen terrein was daartoe geheel ongeschikt. Men vond er niet genoeg gras en niet genoeg water.

Nemen wij thans de paardenrassen op de kleine Soenda-eilanden in beschouwing.

Deze eilanden, hoewel elk op zichzelf klein van omvang, zijn naar verhouding rijk aan goede paardenrassen.

Hoewel elk eiland een ras vertoont, dat min of meer van elk der andere rassen afwijkt, laten deze zich gevoegelijk onder *drie* verschillende typen rangschikken, namelijk:

1. het *Sandelhout*paard, afkomstig van het eiland Soemba, ook wel Tjindano of Sandelhout-eiland genoemd;

2. het *Timoreesche* paard, dat, behalve op Timor, ook op de nabijgelegen kleinere eilanden, zooals Sawoe, Roti, Solor, Lomblem, Oembaï en andere, wordt gevonden;

3. het *Bimaneesche* paard, dat op het eiland Soembawa wordt gevonden en waarmede de paarden van het eiland Flores nauw zijn verwant.

Ook op Bali en Lombok worden paarden aangetroffen, die echter van weinig waarde zijn en tot het Javaansche ras moeten worden gerekend te behooren. Misschien zijn zij over het algemeen iets krachtiger en vuriger dan het gewone Javaansche paard, d. w. z. dat zij door deze eigenschappen meer overeenkomst hebben met de in de oostelijke residentien van Java gevonden wordende paarden, die krachtiger en vuriger zijn dan de paarden van Midden- en West-Java.

Het *Sandelhout*- of *Sandelwood*paard is het ware luxepaard van Nederlandsch-Indië. Schoon, zelfs edel van vormen, daarbij vurig, met vlugge, levendige en aangename gangen, eene fijn behaarde en glanzende huid, althans wanneer het van zuiver, onvermengd ras is, komt het in de fraaiste robes voor en levert zoowel aan den aanzienlijken Inlander

als den gegoeden Europeaan de schoonste rijpaarden en spannen trekpaarden, die de Indische archipel bezit. Op Java bestaat de overgrootste meerderheid der ingevoerd wordende paarden van uitheemschen oorsprong uit Sandelhoutpaarden, die te Batavia, Samarang en Soerabaja, soms ook op andere hoofdplaatsen van residentieën, tegen goede, soms hooge prijzen worden verkocht.

Het eiland Soemba is nog de voornaamste bron voor de remonteering van de bereden korpsen van het leger, daar het Sandelhoutras in mindere mate dan het Makassaarsche ras is achteruitgegaan en het fokken van paarden voor den uitvoer bovendien voor den Soembanees meer (ja bijna uitsluitend) eene hoofdbron van bestaan oplevert dan voor den Boeginees of den Makassar, die tevens, maar hoofdzakelijk landbouwer zijn.

Meer dan ergens anders in den Nederlandsch-Indischen archipel treedt bij de bevolking van Soemba de paardenfokkerij op den voorgrond, terwijl de landbouw er weinig — veel minder dan op Celebes — ontwikkeld is. De bevolking van Soemba staat ook op een lageren trap van beschaving dan die van Celebes. De Boeginees en Makassar komen trouwens meer in contact met den Europeaan dan de Soembanees. Deze is woester, minder handelbaar en meer slaaf zijner dierlijke driften dan de opvliegende, wraakzuchtige en bloeddorstige Boeginees, die den Europeaan, die zijn land bezoekt, meer toenadering betoont dan de achterdochtige, schuwe en wantrouwen inboezemende Soembanees. Ons gezag op Soemba, dat trouwens door slechts enkele burgerlijke ambtenaren wordt vertegenwoordigd, heeft er nog weinig wortel geschoten. Zonder uitbreiding van bestuursmiddelen zal het ons dus veel moeilijker dan op Celebes vallen, op Soemba onzen invloed op hoofden en bevolking daadwerkelijk uit te breiden, wil men zoodoende, o. m. met hoop op goed gevolg pogingen aanwenden tot instandhouding en verbetering van het paardenras aldaar. De naar Soemba in den loop der jaren gezonden commissiën tot aankoop van paarden voor het Indische leger hebben dan ook, vooral wanneer zij zich meer binnenslands verplaatsten, veel overleg en veel tact aan den dag moeten leggen om niet de dupe te worden van diefstal en bedrog van de zijde der bevolking, wanneer deze door den paardenhandel zich mocht laten overhalen van eenige toeschietelijkheid harerzijds bewijzen te geven, die soms met een overmoed gepaard ging, maar al te licht overslaande tot daden van geweld.

Soemba is niet grooter dan ongeveer 250 □ geographische mijlen, dus zoowat de helft van Nederland. Het heeft slechts één paardenras, dat in de verschillende deelen van het eiland niet dan geringe afwijkingen vertoont. Alleen is in het weinig bezochte en voor onze schepen slecht toegankelijke zuidelijk en westelijk gedeelte van het eiland het paardenras met meer zuiverheid bewaard gebleven, krachtiger en schooner dan in het noordelijk en oostelijk gedeelte, die elk jaar door Arabische paardenhandelaren worden afgereisd, die de jonge paarden — dikwijls

reeds op 2½ jarigen leeftijd — opkopen en bij scheepsladingen van honderden te gelijk niet alleen naar Java, maar ook naar elders, b.v. Singapore, ja zelfs tot Mauritius uitvoeren.

Het Sandelhoutpaard bereikt bij eene stelselmatige verpleging gemakkelijk eene hoogte van 1,25 à 1,30 M. Het is goed geëvenredigd; veelal is de lengte grooter dan de hoogte. Het hoofd is droog, mager, smal, dikwijls lang, met een levendig, zelfs vurig oog en goed geopende, bewegelijke neusgaten. De aanzetting van hoofd en hals is door een behoorlijk langen nek zeer goed; de hals is lang, zeer buigzaam en tamelijk breed, heeft eene fraaie ronding en is slechts zelden door groote dikte een weinig zwaar. De schoft is hoog, mager en goed gevormd; de rug en lendenen zijn lang, soms te lang en dan voor den zwaren Europeeschen ruiter te gevoelig, hetgeen het paard lastig te berijden maakt. Het kruis is recht en zeer schoon gevormd; de staart, die hoog is aangezet, wordt ver van het lijf verwijderd gedragen. De ledematen zijn goed gevormd, met krachtig ontwikkelde en zich vrij bewegende schouders. Gebreken komen hoogst zeldzaam aan de beenen voor; deze zijn mager, vast, droog, met uitstekend gevormde gewrichten en zeer goede, harde hoeven.

Het geheele voorkomen van het Sandelhoutpaard (vooral onder den ruiter) geeft buigzaamheid, sierlijkheid en lichtheid te kennen. Zeer zeker is het 't schoonste paard uit den Ned.-Indischen archipel en ware het niet, dat het dikwijls al te prikkelbaar, al te vurig, zeer zenuwachtig is en geneigd tot doorgaan, dan zou het ook voor het leger een voortreffelijk cavalerie- en artilleriepaard zijn. Thans is het beter door particulieren te gebruiken, waardoor het niet door het gedrang in de gelederen, het vuren, het gerammel der wapens, waarvan het de aanraking dikwerf slecht verdraagt, en het geraas van trom, hoorn, trompet, muziek en commando's wordt opgewekt en derhalve minder aanleiding tot doorgaan heeft. ¹⁾

Ook voor trekdiensten is het zeer geschikt; vooral voor statierijtuigen, hoewel het ook bij de veldartillerie met vrucht wordt gebruikt en aan dit wapen vele schoone en goed bruikbare bespanningen heeft geleverd.

Het Sandelhoutpaard acclimateert moeilijk, vooral wanneer het, zooals veelal gebeurt, op nog zeer jeugdigen leeftijd naar vreemde streken wordt overgebracht. Het is dan zeer aan ziekten onderhevig en eischt in dezen toestand veel zorg en oppassing, bij gebreke waarvan de droes soms groote verwoestingen onder de jonge geïmporteerde paarden aanricht.

Toen ook dit paardenras aan achteruitgang en ontaarding bleek te lijden, hebben onze op het eiland Soemba gevestigde ambtenaren van het Binnenlandsch bestuur gedurende verscheidene achtereenvolgende jaren getracht om de paardenfokkerij met behulp van eene daarvoor jaarlijks door de Indische regeering toegestane som van enkele duizenden guldens

¹⁾ Zie over den *Sandelwood* I. G. BOON, Cavalerie tegen den inlandschen vijand. Een kritiek.

te bevorderen. Aanvankelijk ging men er toe over, aan ieder der best gezinde Inlandsche hoofden een hengst met eenige voor de voortteling geschikte merriën, die daarvoor uitgezocht waren, tegen zekere voordeelen in bewaring te geven. Deze paarden werden echter slecht verzorgd of te zoek gemaakt. Daarna ging de Indische regeering in 1874 er toe over, alle nog aanwezige hengsten en merries, die voor de voortteling waren aangeschaft, onder civiel beheer tot eene kleine stoeterij van ongeveer 70 paarden — merries en veulens — te vereenigen. Het succes bleef echter, zooals te verwachten was, geheel achterwege. Aan het, trouwens aan niet deskundige handen toevertrouwde beheer waren, o. m. tengevolge van de roofzucht der bevolking, zóóveel zorg en moeilijkheden verbonden, dat de stoeterij zeer weinig resultaten opleverde en zij werd opgeheven, waardoor men tot onlangs van alle verdere pogingen om het Sandelhout-ras te verbeteren heeft afgezien, toen sedert de laatste twee jaren, in het belang der remonteering in Indië, eerst een luitenant der cavalerie, daarna een van de bereden artillerie als waarnemend controleur of civiel gezaghebber op het eiland werd geplaatst.

Het *Timoreesche* paard heeft vele goede eigenschappen. Jammer dat het zelden eene voor rijpaard geschikte hoogte bereikt; bij uitzondering wordt het 1,25 M. hoog. Hieraan moet het dan ook worden toegeschreven, dat het weinig als rijpaard, doch daarentegen meer voor lichte trekdiensten wordt gebruikt.

Wat lichaamsbouw betreft, is het goed geëvenredigd; de hoogte en de lengte zijn aan elkander gelijk. Het heeft een klein, goed gevormd hoofd met een rustig, kalm oog, waarin het goedaardig, bedaard en weinig prikkelbaar karakter van het paard ligt uitgedrukt. De hals is recht, niet zwaar en, evenals het hoofd, goed aangezet; de schoft is breed en niet hoog; de borst is goed ontwikkeld; de rug is recht en sterk; de lendenen zijn kort; het kruis is krachtig ontwikkeld en goed gevormd; de ledematen zijn, hoewel niet bijzonder fijn of droog, doorgaans goed gebouwd; gebreken komen er zelden aan voor. De hoeven zijn goed (van een harden hoorn).

De paarden van Timor worden weinig uitgevoerd. Waarschijnlijk is het ras niet talrijk. ¹⁾

Van het plan om op dat eiland eene stoeterij onder civiel beheer op te richten, heeft de Indische regeering in 1877 voorgoed afgezien. ²⁾

Van de eilanden Roti en Sawoe, waarvan de paarden, met toenadering tot het Sandelhout-ras, in hoofdzaak op die van Timor gelijken, worden nu en dan scheepsladingen op Java voor publieke venduties aangebracht.

Vroeger werd door de Indische regeering aan de bewoners van de

¹⁾ Prof. VETH spreekt er zelfs niet van in zijn uitvoerig opstel: „Het eiland Timor” (De Gids, 1855).

²⁾ Indisch Militair Tijdschrift, 1878.

tot den Timor-archipel behorende eilanden af en toe de levering van paarden als boete voor gepleegden zeeroof als anderszins opgelegd, waardoor somtijds enkele goede paarden voor de remonte der cavalerie en artillerie werden verkregen. In het bijzonder was dit het geval met de *Savoeneesche* paarden, waarvan het ras beter ontwikkeld schijnt te zijn dan van de andere, in de nabijheid van Timor gelegen kleine eilanden. Uit den aard der zaak kan de productie van den paardenstapel op deze eilandjes niet groot zijn. De instandhouding der aldaar gevonden wordende rassen schijnt echter wel eenige moeite waard te zijn, daar zij, op eene verstandige wijze en door goed voorgelichte deskundigen beproefd wordende, ongetwijfeld voor eene beduidende verbetering vatbaar is. Bij al deze rassen toch ligt eene goede kiem ten grondslag, waaraan hoogstwaarschijnlijk, bij het eene in meerdere en bij het andere in mindere mate, edel bloed niet ontbreekt.

De eilanden Flores en Soembawa — vooral het oostelijk gedeelte van het laatstgenoemde eiland, Bima geheeten, waaraan het *Bimaneesche* ras zijn naam ontleent — leveren een klein, maar sterk en vlug trekpaard voor lichte rijtuigen, dat zeer gezocht is. De paarden van deze eilanden bereiken nooit de hoogte van 1,25 M., doch blijven in den regel 5 tot 10 cM. daar beneden.

Zij zijn doorgaans regelmatig, dikwijls schoon gebouwd. De lengte overtreft veelal de hoogte. De vormen zijn droog en vast. Het hoofd is klein en fraai gevormd. De hals, die lang en buigzaam is, bezit eene fraaie welving en is hoog aangezeten. Het kruis is recht. De staart wordt goed van het lichaam verwijderd gedragen. De beenen zijn ongemeen fijn en droog. De hoeven zijn klein, maar van een vasten, gezonden hoorn.

De paarden van Flores en Soembawa zijn leerzaam, onvermoeid en vurig, doch wegens hunne geringe hoogte niet bruikbaar voor de remonte. Bij particulieren vinden zij echter als rijtuigpaarden altijd gretige afnemers.

Omtrent de al of niet aanwezigheid van paarden in het tot onze bezittingen in Oost-Indië behorende gedeelte van Nieuw-Guinea is mij niets bekend.

Wat kan van het hierboven besproken paardenmateriaal voor de cavalerie in het Indische leger worden gebruikt?

In den tijd, dien wij beleven, nu de quaestie der verdediging van Nederlandsch-Indië tegen een buitenlandschen vijand zoozeer op den voorgrond is getreden, moge de vraag opnieuw worden gesteld of de cavalerie van het Indische leger, met het oog op hare tweeledige taak: optreding tegen een buitenlandschen en den inlandschen vijand, naar eisch gemonteerd is. Op deze vraag kan slechts voorwaardelijk een bevestigend antwoord volgen, voor zoover dit wapen in normale gevallen, d. i. tegen den Inlandschen vijand moet optreden.

De legers der mogendheden in de nabijheid van onze bezittingen in Oost-Indië hebben paarden van aanmerkelijk grooteren bouw dan de tot de cavalerie van ons leger in Indië behoorende paarden. In het Britsch-Indische leger zijn de Europeesche cavalerie-regimenten op Engelsche, Arabische, Perzische en Australische en de Inlandsche cavaleriekorpsen gedeeltelijk op Inlandsche paarden bereden, waarvan de gemiddelde hoogte 1,47 M. bedraagt. ¹⁾ De bereden korpsen in Australië zijn met Inlandsche paarden van 1,52 tot 1,57 M. geremonteerd. ²⁾ Het Japansche leger bezit inheemsche paarden van 1,4 M., waarvan het type overeenkomt met de Australische pony; terwijl het Amerikaansche leger eveneens in het bezit is van paarden van Europeesche taille. ³⁾

Ofschoon, ondanks de minimum maat der paarden bij het Ned.-Indische leger van 1,256 M., in de laatste jaren door het remontedepôt te Poerabaja paarden zijn afgeleverd, die eene gemiddelde hoogte van 1,299 en 1,301 M. behaalden ⁴⁾, blijkt uit de hierboven medegedeelde cijfers duidelijk, dat de cavalerie bij het Ned.-Ind. leger met hare remonteerling uit Overwalsche (Makassaarsche en Sandelhout) paarden in het geheel niet berekend is voor hare taak in den oorlog tegen een buitenlandschen vijand. Die taak bestaat uit den verkenningsdienst, den veiligheidsdienst, den ordonnansendienst en eerst in de laatste plaats, met het oog op hare zeer geringe sterkte, uit vechten. Noch voor de twee eerstgenoemde diensten, noch voor het gevecht zal de cavalerie van het Indische leger met eenig succes tegen de ruitery van den buitenlandschen vijand kunnen optreden. Al mogen cavaleriegevechten tegenover dezen vijand, om de boven aangegeven reden, zelden plaats hebben ⁵⁾ en al staat bij den verkennings(kondschaps- of tactischen ophelderings)dienst het vechten in den regel op den achtergrond, de aanval van een eskadron op een vijandelijk eskadron zal zeker niet tot de onmogelijkheden behooren en bij eene verkenning zal het dikwijls noodig zijn om den vijand eerst te verdrijven, alvorens te kunnen verkenen. Bij het *gevecht* nu zal zich de *moreele factor* in hooge mate doen gelden, het gevoel van minderheid van onze op paarden van 4 voet gezeten Indische cavaleristen tegenover de zooveel hooger gezeten ruiters van den vijand; een gevoel, dat volgens een der Indische cavalerie-officieren zeer terecht volstrekt niet denkbeeldig wordt geacht. ⁶⁾ Op een Makassaarsch of Sandelhoutpaard bereden, kan de Indische cavalerist hoofd noch borst treffen van den hooger gezeten tegenstander, die daarentegen juist met een houw of steek omlaag (voor de sabel de

¹⁾ Le Juge, Das englische Heer etc., 1896.

²⁾ Verslag der zending naar Australië van den 1^{en} Luitenant-adjutant der Cavalerie C. W. F. HAPPE, Indisch Militair Tijdschrift, 1892.

³⁾ C. G. DANIELS, Een werkelijk legerbelang, Indisch Militair Tijdschrift, 1899.

⁴⁾ Veeartsenijkundige bladen 1896, 1897, 1898.

⁵⁾ L. SWART, De reductie der Nederlandsch-Indische cavalerie, Indisch Militair Tijdschrift, 1880.

⁶⁾ DANIELS, *ibid.*

gemakkelijkste en doeltreffendste beweging) onmiddellijk hoofd of borst treft. Voor het eigenlijke cavaleriegevecht is de cavalerie van het Ned.-Ind. leger ongeschikt; want hierbij is het schokvermogen een groote factor, en tot welke verhouding komt men, massa maal snelheid van het paard van den vijandelijken ruiter vergelijkende met dezelfde factoren van het Makassaarsche of Sandelhoutpaard?...

De bewering, dat het gehalte van laatstgenoemde paarden deze bij uitnemendheid geschikt maakt voor den verkenning- en kondschapsdienst, ook tegen een buitenlandschen vijand, omdat massa's ruitery, die hem aan alle zijden beschermen, bij eene overzeesche expeditie moeilijk kunnen worden verwacht, mag ik evenmin tot de mijne maken als eene andere bewering, dat, ten einde bij den verkenningdienst en in de bergpassen aan vijandelijke ruiters den doortocht te beletten, de Indische cavalerie veeltijds gebruik zal moeten maken van het gevecht te voet, zoodat paarden van eene Europeesche taille voor dit wapen niet vereischt worden. ¹⁾

Volgens het ontworpen stelsel van verdediging van Java tegen een buitenlandschen vijand is het terrein van den strijd niet alleen in het bergland, maar ook aan de kust van Java. Reeds bij de kust zal de cavalerie, in het vlakke terrein, hare verkenning-, kondschaps-, inlichtings-, ophelderingsdiensten beginnen te presteeren; doch ook bij deze diensten zal zij het gevoel van minderheid tegenover de vijandelijke ruitery niet kunnen onderdrukken. Van cavaleristische zijde moge zijn beweerd, dat de op paarden van ruim 4 voet gezeten Indische cavalerie in den oorlog tegen een buitenlandschen vijand „er steeds naar streven zal, om den indringer langs weinig bekende paden van ter zijde te naderen en te verkennen”; doch zoodanige verkenning vereischt, evenals elk ander verkennen, een stout en doortastend optreden en een volkomen vertrouwen op de snelheid van het paard. Hoe is het daarmede gesteld in vergelijking met de snelheid van het paard van den vijandelijken ruiter? De gangen van het thans bij de Indische cavalerie gebruikt wordende paard zijn belangrijk korter dan die van het paard van Europeesche taille. De cijfers voor het draftempo bedragen in de minuut:

- a. voor het Ned.-Ind. cavaleriepaard 200 M. en
- b. „ „ Europ. „ 225—240 M.,

terwijl de cijfers voor het galoptempo in de minuut bedragen:

- a voor het Ned.-Ind. cavaleriepaard 300 M. en
- b. „ „ Europ. „ 350—400 M.

De Indische cavalerist zal dus zijn tegenstander te paard noch kunnen inhalen noch kunnen ontwijken. Hij zal daarom, ten einde niet reddeloos verloren te zijn, zeer voorzichtig moeten rijden en reeds op aanzienlijken afstand keert moeten maken. Waar om de hierboven genoemde redenen geen *gevecht* door de Indische cavalerie kan worden aangegaan, kan er

¹⁾ F. DE BAS, Het vraagstuk der Cavalerie in Nederland en in Ned.-Indië, Verslagen der Vereeniging tot beoefening van de krijgswetenschap, 1880—1881.

dus ook weinig overblijven van de taak van *verkennen*.¹⁾ Het is dus minder juist, van die cavalerie, zooals zij tegenwoordig bereden is, in den oorlog tegen een buitenlandschen vijand te verwachten: „Onze Indische cavalerie zal door het verkennen van den vijand, door uitoefening van den voorposten- en den veiligheidsdienst in 's vijands flanken en rug, inzonderheid bij de vervolging, voortreffelijke diensten kunnen verrichten.”²⁾ Dit zal alleen mogelijk zijn, indien de vijand over geene of minder cavalerie dan vereischt wordt om de onze tijdig keert te doen maken, beschikt.

Men mag dus zeggen, dat het bestaande paardenmateriaal der Indische cavalerie dit wapen in geen deele berekend doet zijn voor zijne taak bij de verdediging van Ned.-Indië tegen een buitenlandschen vijand. Men zal ook deze ruitery, ten einde van haar al het mogelijke nut bij die verdediging te trekken, van paarden van Europeesche taille moeten voorzien.³⁾ Meermalen is trouwens beproefd, daartoe over te gaan.

In het Gouvernements besluit van 10 Juli 1817 N°. 11, dat het regiment *Huzaren* N°. 7, in 1816 naar Oost-Indië gezonden, reorganiseerde, leest men o. a.: „Goede cavalerie is op Java een belangrijk wapen, want in de eerste plaats dient zij op zeer nuttige wijze om de Europeesche krijgsmacht bij de Inlandsche vorsten ontzag en eerbied in te boezemen, en in de tweede plaats is de cavalerie noodzakelijk bij een eventueelen buitenlandschen aanval. De militairen, die hier in het jaar 1811 zijn geweest, herinneren zich nog de successen, die de Engelschen destijds met hunne cavalerie hebben behaald.”⁴⁾ Toen de Inlanders de op zooveel grootere paarden gezeten Engelsche cavalerie met schrik en verbazing Batavia zagen naderen, begrepen zij even goed als de Europeanen (zooals mij door Inlandsche tijdgenooten is medegedeeld) dat onze op kleine paarden gezeten ruiters moeilijk den schok van eene materieel zwaardere cavalerie zouden kunnen doorstaan.

De in 1816 naar Oost-Indië gezonden cavalerie ging er echter zonder paarden heen en werd na aankomst op Java op kleine (Javaansche) paarden bereden gemaakt, die niet veel kostten, want bij Gouvernements besluit van 22 Mei 1820 werd bepaald, dat de remonteprijs voor een paard der huzaren niet meer dan gemiddeld f 75 en voor een paard der lansiers niet meer dan gemiddeld f 90 mocht bedragen!

Het gedeeltelijk onder Europeesche officieren, onderofficieren en brigadiers staande *Korps Bengaalsche Lansiers*, dat bij Gouvernements besluit van 7 December 1816 No. 9 werd opgericht, en tot 1818 uit 1 compagnie, van 1818—1822 uit 1 eskadron (2 compagnieën) en van 1822—1826 (waarna het opgeheven werd) weder uit

¹⁾ DANIELS, *ibid.*

²⁾ DE BAS, De vermindering van de Nederlandsch-Indische cavalerie, *Militaire Spectator*, 1880.

³⁾ Zie ook I. G. BOON, Cavalerie tegen den inlandschen vijand. Een kritiek.

⁴⁾ P. J. F. LOUW. De Java-oorlog van 1825—1830, deel I. Kort na 1816 werd te Salatiga een remontedepôt opgericht, dat reeds in 1820 werd opgeheven.

1 compagnie bestond, was dus aanvankelijk ook op kleine paarden bereden.

Uit Nederland zou men echter groote paarden voor de cavalerie van het leger in Oost-Indië zenden. In het Gouvernements besluit van 14 Juli 1817 No. 18 leest men immers, dat de 60 à 80 groote paarden, die uit Nederland werden verwacht, verdeeld zouden worden over de 6 compagnieën (3 eskadrons) van het regiment Huzaren No. 7, en wel onder de grootste manschappen, die dan als *karabiniers* zouden worden gebruikt, „in navolging van hetgeen in Frankrijk geschiedde, waar men, vóórdat er regimenten karabiniers werden opgericht, bij elke compagnie cavalerie een aantal karabiniers aantrof”! ¹⁾ Men vergat echter, dat in Frankrijk de paarden der cavalerieregimenten van dezelfde taille waren, maar dat men in Indië bij het regiment Huzaren over de verschillende eskadrons groote tusschen kleine paarden indeelde.

Te beginnen met 1821 werden, volgens het Gouvernements besluit van 2 Mei van dat jaar No. 6, voor het korps Lansiers ook groote paarden aangekocht, die van Bassora (Perzië) kwamen en f660 het paard kostten. Tot 1826 schijnt dit korps, volgens den Belgischen Luitenant-Generaal LAHURE, die van 1821—1830 bij de Huzaren en Lansiers als wachtmeester, opperwachtmeester, tweeden en eersten luitenant heeft gediend, met Perzische paarden te zijn geremonteerd. ²⁾ In 1824 werd de Ritmeester-instructeur J. J. PERIÉ in commissie gezonden naar Perzië tot aankoop van paarden voor de cavalerie, doch mocht wegens schipbreuk zijne bestemming niet bereiken.

Het eskadron *Cavalerie der Expeditionaire afdeeling*, dat van 1827—1829, tijdens den oorlog op Java, in Indië dienst heeft gedaan, ging, evenals het regiment Huzaren No. 7 in 1816, zonder paarden naar Java en werd met kleine paarden geremonteerd; want volgens het Gouvernements besluit van 3 Juni 1827 No. 1 werd het Militair Departement gemachtigd tot den aankoop van 150 paarden à f125 ieder, „ten dienste van de cavalerie der expeditionaire afdeeling”. Men ziet hieruit, dat de remonteprijs der Indische paarden sedert 1820 beduidend gestegen was. Die stijging heeft onmiskenbaar haren invloed uitgeoefend op de Gouvernements besluiten van 8 September en 31 October 1826 No.'s 13 en 11, waarbij bepaald werd, dat alle stations der paardenposterij in de residentiën op Java tusschen Buitenzorg en Soerakarta alsmede in de residentie Grissée (Grèsik) elk met 2 paarden (d. z. *trek- of reiswagenpaarden*) zouden worden verminderd, die bestemd werden voor de *cavalerie*! Blijkens het Gouvernements besluit van 23 Juni 1829 No. 17 steeg de remonteprijs in dat jaar reeds tot f130. ³⁾

Ofschoon de cavalerie van het leger in Indië, evenals de in tijd van oorlog met een buitenlandschen vijand, volgens de legerorganisatie van

¹⁾ Louw, *ibid.*

²⁾ LAHURE, *Les Indes Orientales Néerlandaises. L'île des Célèbes. Souvenirs.*

³⁾ Louw, *ibid.*

1853, daarmede vereenigd wordende Inlandsche cavalerie-afdeelingen *Djajang Sekars*, de *Lijfwachten Dragonders*, de *Cavalerie der Legioenen* in de Vorstenlanden en de *Barisan-Cavalerie* op Madoera, met kleine paarden werd geremonteerd, is toch na 1830 meermalen er over gedacht, het regiment cavalerie van groote paarden te voorzien, doch telkens schrikten de hooge prijzen der uitheemsche paarden de Regeering, zelfs tot het doen van eene proefneming op kleine schaal, af. ¹⁾ De Kolonel VAN DER PUTT, die het regiment cavalerie van 1856—1865 commandeerde, deed het voorstel, dit wapen tot 2 regimenten uit te breiden, waarvan een uit Europeanen, op groote paarden, en een uit inlanders, op kleine of Indische paarden bereden, zou bestaan. De reis van Z.M. stoomschip Curaçao naar Karachi in 1868 werd o.m. dienstbaar gemaakt aan het onderzoek naar de mogelijkheid om de cavalerie op billijke voorwaarden van groote paarden te voorzien. Laatstelijk werd — zooals van officieele zijde is medegedeeld — door het voortdurend achteruitgaan van het gehalte der Makassaarsche en Sandelhoutpaarden, in 1890 en 1891 een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheid om in Australië tegen billijke prijzen en in voldoende hoeveelheid bruikbare paarden voor het Indische leger aan te schaffen. ²⁾ Hoewel de prijzen billijk waren en de hoeveelheid meer dan voldoende was, zag men er ook ditmaal van af, over te gaan tot de remonteering der cavalerie met groote paarden.

Voldoen de Indische paarden aan de eischen, die men aan de bereden artillerie van het leger in Ned.-Indië mag stellen? M. i. niet. Bepalen wij ons in de eerste plaats tot de veldartillerie. Ook hierbij zijn groote paarden even goed noodig als bij de cavalerie; want de Indische veldbatterijen zijn met hare bestaande bespanning volstrekt niet op één lijn te stellen met de veldartillerie der legers in Europa, wat betreft den factor beweegbaarheid. De Indische veldartillerie bezit namelijk geene beweegbaarheid, die zij ook op den langen duur kan behouden; eene beweegbaarheid, die zoo groot is, dat zij zich op het terrein tegenover den buitenlandschen vijand met groote snelheid bewegen en van stelling veranderen kan en buiten het gevechtveld de cavalerie, waaraan zij kan worden toegevoegd, onder alle omstandigheden zal kunnen volgen. Wat beweegbaarheid betreft, staat zij ongeveer gelijk met de *mobile belegeringsartillerie* in de Fransche, Zwitsersche, Oostenrijksche en Russische legers, doch wat men bij de Europeesche legers onder *veldartillerie* verstaat is zij, uit het oogpunt van beweegbaarheid, eigenlijk niet. Bij het manoeuvreren zijn de kanonniërs niet opgestegen; terwijl dit wapen in het Indische leger in het terrein onmogelijk kan draven

¹⁾ Eene militaire stoeterij voor het Indische leger, *Indisch Militair Tijdschrift*, 1875.

²⁾ Koloniaal Verslag, 1891.

en op de wegen niet kan galoppeeren. Op de vraag, hoe zij dan onder 's vijands vuur in stelling moet komen, kan dan ook slechts worden geantwoord: in den regel in stap.

In welke gangen de veldartillerie in stelling moet komen, hangt af van de inzichten der bevelvoering, de phase waarin zich het gevecht bevindt en het terrein, waarop geageerd wordt; doch als grondregel geldt, dat de paarden slechts dan aan hunne bestemming hebben voldaan, indien zij de kanonnen in de vuurlinie brengen, zij het ook met aanwending van hunne laatste krachten. Terecht een zeer hooge eisch, waarop niet kan worden afgedongen, want het vermogen der moderne vuurwapens dwingt de veldartillerie o. m. met de grootste snelheid in batterij te komen.

Aan laatstgenoemden eisch kan de bestaande Indische veldartillerie niet voldoen. Van de samenwerking der drie wapens gedurende het gevecht wordt geleerd, dat het de heiligste plicht der veldartillerie is geworden, de door de infanterie veroverde positiën met spoed met geschut te bezetten, ten einde het zeker bezit daarvan niet illusoir te maken. Zal de veldartillerie, bij den aanval, de infanterie tot in de tirailleurlinie kunnen steunen, dan wordt daartoe zeker eene stellingverandering voorwaarts in den snelst mogelijken gang vereischt. Bij een achterhoedegevecht kan het dringend noodig zijn, dat een gedeelte der veldartillerie met de meeste snelheid achterwaarts van stelling moet verwisselen, ten einde bijtijds in de nieuwe stelling af te leggen om de retireerende troepen met haar vuur te beschermen.¹⁾

Men ga er dus toe over, ook de Indische veldartillerie van groote paarden te voorzien.

Zooals bekend is, zijn bij de bergartillerie van het Indische leger sedert veertig jaren muildieren ingedeeld. Eerst werden deze lastdieren uit Zuid-Amerika, daarna uit Syrië en vervolgens uit Noord-China gehaald. Het feit, dat onlangs weder eene commissie van officieren uit Indië naar China is gezonden tot aankoop van 50 muildieren, bewijst, dat het Indisch legerbestuur, ondanks de met deze lastdieren ook te velde ondervonden koopjes, niet van plan is, de muildieren door paarden te vervangen. Bij de bergartillerie van verschillende legers vindt men muildieren. In de streken, waar zij worden gefokt, worden zij door de bevolking met succes gebruikt. Verschillende factoren werken daartoe mede. Men denke in de eerste plaats aan het terrein en den bodem der landen, waar de muildieren worden geteeld, en in de tweede plaats aan de vertrouwdheid der bevolking in die streken om met deze lastdieren om te gaan. Van welke beteekenis deze laatste factor is, leert ons het feit hoe *veel* de Javaan en de Maleier en hoe *weinig* de Europeaan van den Indischen buffel of karbouw gedaan kunnen krijgen.

¹⁾ DANIELS, *ibid.*, Duitsch exercitiereglement voor de veldartillerie; HOOGEBOOM en POP, *Leerboek der Tactiek*; KRAFT VON HOHENLOHE, *Militärische Briefe*, IIIe deel.

Vergelijk ook eens wat een Egyptenaar met een kameel weet te doen met hetgeen een Europeaan, in dezelfde omstandigheden, uit dit lastdier zou kunnen halen. Laat de omgang der Inlandsche kanonniers onzer bergbatterijen in Indië met het voor hen zoo onsympathieke *koeda steiloor* niets te wenschen over? Men vergete ook niet, dat — zooals reeds in 1882 van bevoegde zijde werd beweerd ¹⁾ — hoewel het muildier niet bestemd is, zich in de sawah's of in moerassig terrein te bewegen, in Indië nog altijd bergbatterijen op vlak terrein en aan de kust en veldbatterijen in het gebergte worden gevonden, terwijl de bergbatterijen in onze voornaamste oorlogen met den Inlandschen vijand na 1870 zich nagenoeg altijd in de sawah's hebben bewogen, waar de lastige aard van het muildier zich heeft doen kennen en dit — ofschoon van nature beter draagdier dan het paard — meer dan eens zoo weinig wilskracht toonde en zich aan dienstweigering schuldig maakte.

Uit het voorgaande mag echter niet worden afgeleid, dat de muildieren bij de Indische bergartillerie door paarden en, met het oog op de gemiddeld 150 KG. zware vracht, die deze zouden moeten dragen, door paarden van Europeesche taille moeten worden vervangen. Dit zou alleen het geval kunnen zijn, wanneer de ondervinding geleerd had, dat de muildieren der bergartillerie ook in het Indisch bergterrein (d. i. hoogstens middelbaar gebergte) niet voldoen.

Ik schat de bezwaren niet gering, die verbonden zijn aan eene remonteering voor het Indische leger met paarden van Europeesche taille.

Het hoofdbezwaar noem ik niet de kosten, omdat deze voor elke *verbetering* der organisatie van het Indische leger — ook met het oog op de verdediging tegen een buitenlandschen vijand — binnen zekere grenzen eene bijzaak mogen worden genoemd. Men versta mij wel. Het is geenszins eene onverschillige zaak, welk grooter of kleiner cijfer van het totaal der uitgaven van de Indische begrooting door de uitgaven van het Departement van Oorlog wordt gevormd; doch het zou immers al te naïef zijn, te verwachten, dat verbeteringen in de organisatie van het Indische leger zouden kunnen worden voorgesteld, die minder zouden kosten dan de bestaande organisatie. Het moet ook niet de hoofdquaestie zijn of de voorgestelde organisatie eenige duizenden meer of minder dan de van ouds bestaande zal kosten, maar wel of de kans bestaat, dat men voor de bedoelde vermeerdering van uitgaven eene organisatie heeft verkregen, die behoorlijke waarborgen voor de toekomst biedt. ²⁾

Een grooter bezwaar dan het zoo even genoemde is, dat men bij

¹⁾ Indisch Militair Tijdschrift, 1882. Zie verder omtrent *muildieren* de „Beknopte Overzichten” der Indische Artillerie.

²⁾ A. L. W. SEYFFARDT, De wetsontwerpen betrekkelijk de samenstelling en vorming onzer levende strijdkrachten (De Tijdspiegel, 1900).

de remonteering met groote paarden tijdens een oorlog met een buitenlandschen vijand, wellicht reeds spoedig na het uitbreken van den oorlog, over geene voldoende reserve van de hier bedoelde paarden zou beschikken. Dit is meer dan een „denkbeeldig” bezwaar, zooals mij in 1875 voor de voeten werd geworpen, toen men in Indië (evenals hier trouwens) dien vijand nog als eene antiquiteit beschouwde en alle beschouwingen over hem slechts van „theoretische” waarde werden verklaard. De bewering, dat ook de cavalerie van het leger hier te lande hare paarden in vreedstijd uit het buitenland betrekt, zegt niets; want Nederland kan zich in critieke momenten door de kracht van het geld en de wet van paarden uit het binnenland voor de remonte voorzien, maar voor Indië zijn deze middelen zoo gebrekkig, dat reeds in vreedstijd, zoowel bij het depôt der cavalerie als dat der veldartillerie, een niet gering overcompleet van groote paarden aanwezig behoort te zijn. Dit overcompleet zal echter geene voldoende waarborgen kunnen aanbieden om nog over het gewenschte aantal paarden te kunnen beschikken, wanneer de oorlog langer mocht duren dan men zich wel eens voorstelt. Men vergete ook niet, dat hier te lande in ernst aan de mogelijkheid wordt gedacht, om zoowel de remonte van de bereden artillerie als die van de cavalerie binnensland aan te koopen, terwijl in de laatste twee jaren van de bij het remonte-depôt te Milligen voor de artillerie bestemde paarden meer inlandsche dan buitenlandsche paarden waren. Ook in Indië moet men — door verbetering van het paardenras — naar de verwezenlijking van dat ideaal streven. Eerst wanneer de bronnen in Indië hooge paarden in voldoende aantal voor het leger aldaar kunnen leveren, zal men in onze koloniën ook te dien opzichte bij de organisatie der bereden troepen onafhankelijk van het buitenland zijn geworden. Het remonte-depôt te Poerabaja kon reeds in 1897 Overwalsche paarden afleveren, die eene gemiddelde hoogte van 1,301 M. hadden. Zonder twijfel zal men na verloop van jaren — met de noodige ervaring op dit gebied toegerust — hoogere paarden, van de op te richten half wilde stoeterijen afkomstig, kunnen verkrijgen, waarvan de taille het resultaat is van een stelsel van fokken, waarbij o. m. krachtige voeding met een niet overmatigen arbeid der paarden op den voorgrond staat. Hoe lang echter zal het nog moeten duren en hoeveel zal de Staat moeten betalen, voordat een voldoende aantal paarden van de gewenschte taille op deze wijze zal verkregen zijn?

Ten slotte moet worden gevraagd: zal de cavalerie van het Indische leger, na de aanschaffing van paarden van Europeesche taille, gedeeltelijk uit Inlanders kunnen blijven bestaan? De geschiedenis van dit wapen sedert 1816 leert ons, dat bij de Indische ruitery, behalve Europeanen, Bengaleezen, Amboineezen, Afrikanen en Javanen met Maleiers, Boegineezen, Makassaren en Madoereezen hebben gediend. De laatste vijf rassen gemakshalve *Inlanders* noemende, teeken ik hierbij aan, dat de Bengaleezen (die van het Britsche leger op Java van 1811—1816 afkomstig waren), evenals de Amboineezen en Afrikanen, slechts korten tijd

bij de cavalerie hebben gediend en dit wapen ten slotte geheel uit Europeanen was samengesteld, toen het na de reorganisatie van 1874, met detachementen *Djaijang Sekars* tot een regiment cavalerie van 1075 man vereenigd wordende, weder voor een deel uit Inlanders werd gevormd. Volledigheidshalve deel ik mede, dat bij deze reorganisatie (die de cavalerie 40 officieren, waarbij 3 hoofdofficieren, 6 veldeskadrons, een depôt te Salatiga en een detachement (peloton) te Makassar benevens 850 paarden schonk) ook de twee toen reeds bestaande en uit Europeanen en Indo-Europeanen samengestelde detachementen *Lijfwachten Dragoners*, respectievelijk te Djokdjakarta en Soerakarta in garnizoen, ook een deel van het regiment moesten uitmaken.¹⁾ Ruim 20 jaren te voren was bij de legerorganisatie van 1853 bepaald, dat de cavalerie of beter uitgedrukt het regiment cavalerie geheel uit Europeanen zou bestaan. Het gros der bij dat regiment dienende officieren kende dus den Inlander niet als ruiter (want de Europeesche officieren, commandanten der detachementen *Djaijang Sekars* waren wel gewezen onderofficieren van dat regiment, doch behoorden tot 1873 als officier niet daartoe) en als mensch niet meer dan zoovele Europeanen in Indië, die hoofdzakelijk den Inlander uit den omgang met hunne huisbedienden leeren beoordeelen. De kennis van het Maleisch was natuurlijk bij de Europeesche onderofficieren en korporaals der cavalerie nog gebrekkiger dan bij de officieren. De gevolgen van een en ander waren in de eerste jaren na 1874, zoowel in den inwendigen dienst als bij de exercitiën en velddienst-oefeningen, maar vooral bij de recrutenopleiding en in de manege, niet te miskennen. Ik heb dien tijd gekend en dikwijls den Inlandschen cavalerist bewonderd, dat hij nog zooveel van het Europeesch-Maleisch begreep, waarin de wachtmeesters en brigadiers hem instructie gaven. Ik hoorde reeds spoedig na 1874 uit den mond van méér dan één Indisch cavalerie-officier, dat er van den *Inlander* nooit een goed cavalerist te maken was, maar vroeg mij zelven meer dan eens af, of dat oordeel toen — als gevolg van de hierboven medegedeelde toestanden — niet als voorbarig mocht worden beschouwd. Intusschen bleek mij, dat langzamerhand de meening, dat de *Inlander* een zeer middelmatig ruiter was, eene gevestigde werd. Intusschen zijn de Indische cavalerie-officieren van den tegenwoordigen tijd zoo verstandig, te begrijpen, dat, wanneer de Inlanders zóó onbruikbaar als cavalerist zijn, dat zij als zoodanig uit het leger moeten verdwijnen, de kans zeer gering is, dat zij door Europeanen zullen worden vervangen, gezwezen van eene poging tot *uitbreiding der formatie van het wapen*, waaraan — zooals reeds in 1880 werd betoogd — met het oog op de *verdediging van Java tegen den buitenlandschen vijand* behoefte bestaat.²⁾ Ik acht het niet van belang ontbloot, dit te releveeren, omdat nog onlangs van deskundige zijde is beweerd, „dat bij eventueelen invoer van groote paarden de

¹⁾ Indisch Staatsblad van 1873, N°. 271.

²⁾ SWART, *ibid.*

Inlandsche cavalierist geheel zou moeten ophouden te bestaan",¹⁾ al werd ook van eene andere deskundige zijde geloofd, „dat niets minder juist is dan deze veronderstelling”.²⁾

De vragen: *is de Inlander geschikt voor cavalierist en daarvoor geschikt, ook als hij een paard van Europeesche taille moet berijden*, zijn in deze eeuw meer dan eens van deskundige zijde beantwoord. Twee verschillende, naar het mij voorkomt, belangrijke adviezen wensch ik als slot van dit opstel mede te deelen.

Het eene advies luidde:

Er moet tusschen ruiter en paard een onderling vertrouwen bestaan, dat den ruiter in staat stelt, moeilijke hindernissen te overwinnen. Dat vertrouwen moet o. m. gebaseerd zijn op bekendheid met en gehechtheid aan het paard. Bij den *Javaan* is dit niet het geval. Als landbouwer bezit hij wel liefde voor den karbouw, dien hij goed verzorgt, maar niet voor het paard, dat hij te zware vrachten laat trekken en dragen en dat hij verwaarloost. De *Soendanees* is meer gehecht aan het paard. Hij gebruikt het o. m. op de hertenjacht. Hij is beterruiter dan de *Javaan*. Ook de *Maleier* van Sumatra's Westkust is minder goed ruiter dan de *Soendanees*. Van den *Makassaar* en den *Boeginees* daarentegen, die een goed paardenras bezitten en het paard o. m. voor de hertenjacht veelvuldig berijden, is een goed ruiter te maken. Als regel mag men aannemen, dat elk land, dat goede paarden voortbrengt, ook goede ruiters bezit, d. w. z. ruiters, die de paarden van hun eigen land goed weten te berijden. Zullen de *Soendanees*, *Makassaar* en *Boeginees* ook goede ruiters zijn op paarden van Europeesche taille? De ruiter moet zonder hulp van stijgbeugels op het paard met volle bepaking kunnen komen en daarvan afstijgen. Hij moet in alle gangen terreinhindernissen kunnen overwinnen, opgezeten of afgestegen met het paard aan de hand (bijv. over een vonder, in de kampongs, waar het struikgewas zoo laag kan overhangen, langs de bedding eener rivier, enz.) en onmiddellijk weer in den zadel kunnen komen; want een ruiter, die niet springende in den zadel kan komen, blijve liever t'huis; wat te doen als de stijgriem of de beugel gebroken is, wanneer de ruiter niet aan dien eisch kan voldoen? Zal men dat alles kunnen verwachten van den *Inlander* met een paard van Europeesche taille? Denk eens aan zijne beenen, aan zijne eigene taille. Te korte beenen omsluiten het paard niet genoeg. De ruiter moet met zijne beenen het paard min of meer in zijne macht hebben. Dit is echter niet voldoende. Er zijn oogenblikken, dat een krachtige arm noodig is om het paard plotseling tot staan te kunnen brengen. Zal de *Inlander* dien arm bezitten, indien hij een paard van Europeesche taille berijdt? Men wijze niet op de *Inlandsche jockey's*, die men op de wedrennen te Buitenzorg

¹⁾ W. GROENEVELD, Eenige aantekeningen op het artikel: Een werkelijk legerbelang (*Indisch Militair Tijdschrift*, 1899).

²⁾ C. G. DANIELS, Een werkelijk legerbelang.

en Bandung ziet. Zij klauteren als 't ware op de groote paarden, maar hebben deze niet in hunne macht. Hoe zijn de gangen der paarden van Europeesche taille? Over het algemeen zijn hunne gangen of hunne bewegingen zwaarder dan die der Indische paarden. Zware bewegingen en gangen werken nadeelig op de ademhalingsorganen, die bij den Inlander gevoelig zijn, zoodat van hem zware ritten of langdurige marschen niet te verwachten zijn; terwijl in het overwinnen van de daaraan verbonden bezwaren, het overwinnen van de terreinhindernissen — moet het — in de sterkste gangen, de kracht der cavalerie ligt. De Inlanders bij de cavalerie van het leger in Britsch-Indië zijn van grootere taille dan de Inlanders bij de Ned.-Ind. cavalerie en de Arabische paarden zijn niet zoo hoog als de Australische, ¹⁾ maar zij zijn zeer gestrekt en hebben gemakkelijke gangen.

Het andere advies luidde:

Ik kan de hierboven gestelde vragen niet anders dan bevestigend beantwoorden. De Inlander in Ned.-Indië kan evengoed als de inboorlingen in Britsch-Indië op een paard van Europeesche taille rijden. De quaestie is slechts of de instructeur het noodige geduld heeft en de noodige taalkennis bezit om den Inlander duidelijk uit te leggen, wat hij moet doen. Geduld is een algemeene eisch voor iederen instructeur, maar taalkennis is iets, wat zich zeer weinigen weten eigen te maken, en dit is de eerste eisch. Men kan den Inlander, die op een paard zit, niet vertellen bijv. op welke wijze hij de hulpen moet aanbrengen, tenzij men de taal machtig is, want men kan het hem niet vóórdoen met het noodige profijt. De Inlander is intellectueel evengoed ontwikkeld als de European van zijns gelijke. Men vindt onder de Inlanders, evengoed als onder de Europeanen, menschen die flink zijn en durven. Naar mijne meening is dus de gebrekkige taalkennis van de officieren en het mindere kader de eenige oorzaak van het slechte rijden der meeste

¹⁾ Indien het volgen van eigen richting, het zichzelf bekwaam achten dan zijne voorgangers, in Indië niet het zwak van velen was, zou men daar reeds lang geweten hebben, dat de cavalerie niet met *Australische* paarden moet worden geremonteerd. In 1875 las men in het opstel: „Eene militaire stoeterij voor het Indische leger” (Indisch Militair Tijdschrift), dat paarden van eene gematigder luchtstreek naar eene heeter overgebracht, in kracht en energie moeten afnemen, zooals met de naar Britsch-Indië overgebrachte Australische paarden het geval is. Nu is ook het klimaat van Australië gematigder dan dat van Ned.-Indië. In 1890 en 1891 deed het Indisch legerbestuur niettemin een onderzoek om in Australië tegen billijke prijzen paarden voor het leger in Ned.-Indië te koopen. Het betrekkelijk rapport luidde gunstig. In de „Times” van 20 Mei 1899 leest men echter, dat van de verschillende paardenrassen, die voor de remonteering der cavalerie in Britsch-Indië worden gebruikt, de minst gunstige resultaten werden verkregen met de Australische paarden. Zij acclimateeren er moeilijk en hunne constitutie gaat er spoediger achteruit dan in Australië. Met het Arabische vergeleken, is het Australische paard voor de cavalerie weinig aan te bevelen.

Inlandsche cavaleristen. Er zijn wellicht slechts enkele cavaleristen, die dit zullen toestemmen, en daarmee is ook al het overige tot verbetering van de cavalerie bij het leger in Ned.-Indië van de baan geschoven; want eenmaal toegestemd, dat van den Inlander wèl een geschikt cavalerist kan worden gemaakt, indien aan bovenbedoelde voorwaarde werd voldaan, doen zich de volgende vragen voor:

1. Van waar worden groote paarden verkregen, die in Ned.-Indië goed aarden; hoeveel kost dat; is regelmatige aanvulling mogelijk?
2. Wat kost de aanschaffing van het gewijzigde harnachement?
3. Wat kost de verbouwing der stallen voor de zooveel grootere paarden?
4. Wat kost het grootere ration?

De vragen 2, 3 en 4 zijn uit te cijferen, en men krijgt natuurlijk een groot getal. Vraag 1 is het beste op te lossen door te beginnen met de aanschaffing van groote paarden ten behoeve van één eskadron om eene proef in 't groot te nemen, nadat eene goede Maleische vertaling is gemaakt van de africhtingskunst. Gelijkijdig moet eene stoeterij van groote paarden worden opgericht, omdat niet altijd op aanvoer uit het buitenland zal kunnen worden gerekend. De paarden van de stoeterij, die blijken niet goed te zijn voor het leger, kunnen door de Indische regeering voor andere doeleinden gebruikt of aan particulieren verkocht worden. Langzamerhand worden de overige eskadrons van groote paarden voorzien. De kosten blijven zoodoende wel groot, doch worden over een zeker aantal jaren verdeeld. Waarom wil men der cavalerie geene grootere paarden geven? Omdat de veldartillerie niet achter wil blijven en ook groote paarden zou willen hebben met al de gevolgen daarvan. Voor groote paarden zal ook het materieel der veldartillerie wijzigingen moeten ondergaan, en het einde der geldelijke consequentiën is dan niet te voorzien volgens hen, die dáárover hebben te beslissen. Dit is evenwel eene reden, waardoor men zich *niet* moet laten terughouden, pogingen aan te wenden, van de cavalerie in het Ned.-Ind. leger eene ruitery te maken, die kan optreden tegenover cavalerie op groote paarden, iets dat met de bestaande Ned.-Ind. cavalerie in 't geheel het geval niet is. De stoeterij zal 't meeste voeten in de aarde hebben, want zij zal veel kosten, en ze zou achterwege kunnen blijven, indien men te allen tijde verzekerd ware van aanvoer van groote paarden over zee; doch deze verzekering kan niemand geven, en daarom is die stoeterij noodig. Het spreekt vanzelf, dat een remontedepôt, ook bij het bestaan van die stoeterij, noodig blijft.

Het Veldgeschutvraagstuk.

In de Nos. 24 tot en met 36 van het Militair Weekblad 1901 is het veldgeschutvraagstuk door den Kapitein DELL uitvoerig besproken.

Alhoewel ten zeerste dankbaar voor den tijd en de moeite, die de Kapitein DELL zich wel heeft willen getroosten om mijn artikel te beantwoorden, gevoel ik mij toch genoodzaakt de hoop, dat eene verdere bespreking van het vraagstuk „welke vuurmond?” achterwege zou blijven, te leur te stellen, daar ik door de aangevoerde argumenten overtuigd ben, dat het vraagstuk niet kan worden opgelost op de wijze als Z.W.Ed.Gestr. zich voorstelt. De wensch, om bij de volgende beschouwingen beknoptheid te betrachten, brengt er mij toe, voorloopig af te zien van de discussie: Granaat of Granaatkartets. Ik acht dit op 't oogenblik niet de hoofdzaak; de voornaamste vraag, welke bij de keuze van het veldkanon tot oplossing moet worden gebracht, is m.i. deze: welke beweegbaarheid en welk artilleristisch vermogen moet onze toekomstige veldartillerie bezitten, opdat hare tactische waarde zoo groot mogelijk zij?

De uitwerking op het gevechtveld toch hangt, behalve van het artilleristisch vermogen, in niet geringe mate af van de plaats waar en het tijdstip waarop zij die werking kan doen gevoelen, terwijl bovendien de wijze, waarop zij die plaats bereikt, invloed uitoefent op de mate waarin haar artilleristisch vermogen tot zijn recht komt. De veldartillerie moet daarom bezitten: beweegbaarheid, niet te beschouwen als eene toevallige bate, maar als een eisch, en als een factor, waarvan de uitwerking afhangt.

Nog meer dan andere wapens, ondervindt de veldartillerie de invloeden van het terrein. Eensdeels doet deze invloed, al of niet gecombineerd met het vijandelijk vuur, zich kennen als een hindernis, die de beweging belemmert, in een ander opzicht is het terrein in staat, indien de artillerie door de inrichting van haar materieel er zich toe eigent, de uitwerking van het vuur te verhoogen doordat het geheel of gedeeltelijk de storende werking van het vijandelijke vuur wegneemt. De beweegbaarheid der artillerie moet dus beschouwd worden uit een tweeledig oogpunt:

1°. als eisch om te kunnen worden gebruikt waar en wanneer de tactische omstandigheden het vorderen, en waarbij de weerstand van

het terrein, al of niet in verbinding met het vijandelijk vuur, moet worden overwonnen;

2°. als middel om een zoo groot mogelijk nuttig effect van haar artilleristisch vermogen te verkrijgen, door de dekking, welke het terrein aanbiedt, te benutten.

Groot artilleristisch vermogen vordert een zwaar gewicht van het materieel, het vermindert dus de beweegbaarheid, en daarmede niet alleen het vermogen om de artillerie tactisch zoo juist mogelijk te gebruiken, maar tevens de geschiktheid om zich de voordeelen, welke het terrein kan verschaffen, ten nutte te maken, waarvan het gevolg kan zijn, dat van het groote artilleristisch vermogen, dat dergelijke artillerie op het proefveld vertoonde, op het gevechtveld, onder 's vijands vuur, weinig of ten slotte niets terecht komt. De schijnbare paradox ontstaat dus: boven zekere grenzen wordt de uitwerking op het gevechtveld door een groot artilleristisch vermogen benadeeld. De vraag: „welke beweegbaarheid?” vordert daarom eene nadere beschouwing dan de berekening van den treklast per paard. De oplossing is dáárom zoo moeilijk, omdat de twee factoren: beweegbaarheid en artilleristisch vermogen, niet alleen op zeer eigenaardige wijze op elkaar inwerken, maar omdat slechts een deel dier inwerking, nl. wat het artilleristisch vermogen betreft, door cijfers is weer te geven, terwijl de beweegbaarheid, verband houdende met tal van omstandigheden, die daarvoor niet geschikt zijn, van hoeveel gewicht overigens ook, grootendeels een zaak blijft van appreciatie. Ik waag het vermoeden te uiten, dat in deze moeilijkheid eene verklaarbare, maar daarom niet minder gevaarlijke oorzaak is gelegen, dat men geneigd is aan het artilleristisch vermogen maar al te veel, en aan de beweegbaarheid te weinig aandacht te schenken, waarvan de gevolgen dáárom zoo gevaarlijk zijn, omdat zij eerst op het gevechtveld aan den dag zullen komen.

Ten einde deze fout zooveel mogelijk te vermijden, en een zoo juist mogelijk oordeel te kunnen vellen over de voor- en nadeelen aan elk systeem, met betrekking tot beweegbaarheid en artilleristisch vermogen verbonden, komt het mij noodzakelijk voor in de eerste plaats de vraag te beantwoorden: welke waarde moet, in verband met de werking der hedendaagsche vuurwapenen en in onze terreinen, aan de beweegbaarheid der artillerie worden toegekend? En op welke wijze moet die beweegbaarheid worden verkregen?

Als eerste voorwaarde waarom beweegbaarheid noodig is, werd genoemd: het overwinnen van den weerstand, door het terrein alleen of in verband met het vijandelijk vuur geboden. De weerstand van het terrein alleen zal wel ongeveer dezelfde zijn als voorheen. Ter beoordeeling van de beweegbaarheid langs de wegen, kan de treklast per paard met opgezeten bedieningsmanschappen dienen. Ik geloof, dat men, wat dezen maatstaf betreft, bij ons niet al te hooge eischen behoeft te stellen. Dergelijke beweegbaarheid wordt dáár vereischt, waar het geldt bij groote troepenverbanden de artillerie ook van meer verwijderde

afdeelingen aan te trekken, ten einde ze nog vóór het einde van het gevecht op het slagveld beschikbaar te hebben, voorts om lange hellingen in snellen gang te kunnen bestijgen. In verband met onze troepensterkte en met den toestand van ons wegnnet vermeen ik, dat zelfs de beweegbaarheid van 8 cM. St., wat dit betreft, aan de eischen voldeed. De zeer groote vermindering van den treklast per paard bij opgezeten bediening, die bij het Nieuw Project (N. P.) I of II is verkregen, acht ik daarom niet van zoo groot belang.

Voor de beweegbaarheid naast de wegen, in snelle gangen, kan — theoretisch — beschouwd worden de treklast per paard bij opgestegen bediening. In de practijk doen zich echter nog andere invloeden gevoelen. Wanneer alle paarden der bespanning eene gelijke krachtaanwending ontwikkelden, dan ware deze maatstaf juist, maar dit geval doet zich alleen voor op de rechte lijn, op effen terrein, bij uitstekend geoeffend personeel en volkomen afgerichte paarden: een uitzonderingsgeval dus. Bij alle wendingen, bij 't overwinnen van oneffenheden en kleine hoogten, bij korte ophoudingen, komt alles neer op 't achterspan, onverschillig of er 4 dan wel 6 paarden voor 't stuk staan; wat meer zegt, op die oogenblikken is de aanwezigheid van vóór- en middenspan een nadeel, daar bij niet uitstekend geoeffende stukrijders het achterspan er niet zelden door wordt gehinderd in plaats van geholpen. Het gevaar van over de strengen komen, wat de beweegbaarheid ten zeerste belemmert, is bij een zesspan aanzienlijk grooter dan bij een vierspan, waar het tot de uitzonderingen behoort. De maatstaf: treklast per paard is dus een zeer bedrieglijke, en daarom mag men de beweegbaarheid der artillerie, bij verschillende sterkte der bespanningen, er niet naar beoordeelen. Men houde mij bovendien de opmerking ten goede, dat de op bladz. 102, in de laatste kolom van Tabel 2, opgegeven getallen een onjuiste voorstelling geven. Wanneer men de trekkracht per paard bij een zesspan en bij een vierspan met elkaar gaat vergelijken, moet men rekening houden met de gunstiger wijze waarop bij een vierspan de trekkracht van elk paard wordt aangewend.

Men neemt gewoonlijk aan, dat het nuttig effect bij gelijke krachtaanwending van vóór-, midden- en achterspan zich verhoudt als: 6:7:8, bij het vierspan dus als 7:8. De verhouding van het gemiddelde nuttig effect per paard bij een zesspan en bij een vierspan is dus als $\frac{6+7+8}{3} : \frac{7+8}{2} =$ als 7 : $7\frac{1}{2}$. Wanneer men eene vergelijking wil maken tusschen de krachtsinspanning per paard, bij een 6 span en bij een 4 span vereischt, moet men de uitkomsten voor het 4 span dus met $\frac{7}{7.5}$ vermenigvaldigen. De in de laatste kolom van Tabel 2 opgegeven getallen voor 7 cM. en N. P. III met 4 bedieningsmanschappen moeten dus gelezen worden als 353 en 372 KG.

Men bedenke voorts, dat bij een vierspan, door aanspanning van de paarden van stukscommandant en korporaal, de trekkracht zoo noodig kan worden verhoogd, iets wat bij een zesspan slechts weinig effect geeft, en dat de moeilijkheden, om bij mobilisatie eene homogene be-

spanning samen te stellen, grooter zijn bij een zes- dan bij een vierspan. Bovendien is, zoowel bij het aan- en afspannen als bij het vervangen van paarden, het vierspan belangrijk in het voordeel. In verband met een en ander waag ik de onderstelling te uiten dat, ongeacht eene zwaardere belasting per paard — binnen zekere grenzen —, de beweegbaarheid in het terrein bij een vierspan grooter zal zijn dan bij een zesspan en ik acht daarom „het materieel, waarbij eene bespanning met 4 paarden voldoende is,” wel degelijk van bijzonder belang.

Thans moet beschouwd worden de beweegbaarheid, welke noodig is om den weerstand van het terrein, in verband met de werking van 's vijands vuur, te overwinnen. Men moet zich daarbij de vraag stellen: in welke mate zal verplaatsing der artillerie tijdens het gevecht voorkomen? Voor een aanvaller is stellingverandering noodzakelijk, vooral in onze terreinen waar het uitzicht meestal zoo beperkt is, dat medewerking der artillerie op verschillende punten van het gevechtveld, van de zelfde plaats af, uitgesloten is. De noodzakelijkheid, om zijne infanterie te steunen, dwingt den aanvaller zijne artillerie te verplaatsen.

Maar ook voor den verdediger acht ik die verplaatsing, tijdens het gevecht, niet te vermijden. Met de meening, dat de artillerie eenmaal in batterij staande, zonder noodzakelijkheid niet van stelling moet veranderen, stem ik volkomen in — ik acht nu echter juist de noodzakelijkheid voor die verplaatsing zeer groot.

Men is gewoon als voordeel voor den aanvaller aan te merken, dat hij het initiatief bezit in de groepeerings zijner krachten, wat betreft ruimte en tijd. Maar van dit voordeel zal hij slechts partij kunnen trekken als de verdediger hem er de gelegenheid toe geeft door n. l. zich te binden aan een bepaalde plaats. Door de moderne vuurwapenen, is ook de kracht van den aanvaller vergroot. Weet deze van hetgeen hem omtrent de opstelling en de groepeerings der vijandelijke strijdkrachten, vooral van de artillerie, bekend is geworden, met oordeel partij te trekken, dan loopt de verdediger, als hij in zijn onbeweeglijkheid volhardt, door zijne numerieke minderheid, groot gevaar ten slotte het onderspit te delven.

Anders is het, wanneer laatstgenoemde zijne voorloopig verdedigende opstelling slechts gebruikt als demonstratie, en, daarin bijgestaan door het rookzwakke kruit, door misleiding omtrent sterkte en plaats, den aanvaller zijne krachten doet groepeeren op verkeerden grondslag.

Het initiatief gaat op deze wijze geheel op den verdediger over, en deze is instaat er alle voordeelen van te plukken, mits de bewegingsvrijheid zijner eenheden van gevechtskracht, ook na de inleiding van het gevecht, verzekerd zij.

Hoe goed de verdediger zijne artillerie ook heeft opgesteld (ik laat de indirecte richtende batterijen voorloopig buiten beschouwing), de aanvaller zal, door middel zijner daartoe bestemde organen, de plaats van waar zij vuurt vroeg of laat onderkennen, en haar met zijne overmach-

tige krachten dwingen te zwijgen. Blijft de verdedigende artillerie staan, dan zal de aanvaller, ingelicht omtrent hare plaats, elke poging om opniëuw in te grijpen, krachtdadig onderdrukken en, daar ook hij over snelvurend geschut beschikt, zal de tijd, gedurende welken de verdedigende artillerie, zonder zich om dat vuur te bekommeren, het haar aangewezen doel kan beschieten, van zeer korten duur zijn.

Men stelle zich den volgenden toestand voor:

De verdedigende artillerie heeft zich, wil zij niet hare geheele gevechtskracht inboeten, gedwongen gezien te zwijgen. De artillerie van den aanvaller baant, door vuur op de verdedigende infanterie, den weg voor het voorwaartsgaan van het eigen voetvolk, dat bij zijne formaties rekening houdt met de plaats waar de verdedigende artillerie is opgesteld.

Een deel der aanvallende batterijen houdt, gedachtig aan het gevaar dat een plotseling heropenen van het vuur der vijandelijke artillerie op dit oogenblik zou opleveren, zijne opmerkzaamheid, misschien wel zijne vuurmonden, op die plaats gericht. De afstand is bekend, een aantal projectielen is getempeerd en gereed gelegd. Meent men nu, dat de verdedigende artillerie, als zij op hare plaats is blijven staan, onder deze omstandigheden nog veel zal uitrichten?

Hoe groot zal daarentegen hare uitwerking kunnen zijn, wanneer zij, op 't oogenblik dat de hoofdaanval wordt ondernomen, van uit eene andere richting dan verwacht werd, verrassend haar snelvuur opent, 't zij op de infanterie, 't zij op de artillerie van den aanvaller, die beide met hunne formatie en opstelling daarmede vooraf geen rekening konden houden, terwijl de moeilijke onderkenning der nieuwe opstelling den verdediger gelegenheid geeft een tijdlang ongehinderd zijn snelvuur af te geven!

Alleen op deze wijze acht ik het tegenover een overmachtige tegenpartij mogelijk, dat de verdediger, vooral bij detachementsgevechten, gedurende den geheelen loop van het gevecht van den zoo machtigen steun der artillerie gebruik kan maken en den aanvaller verhinderen te bereiken wat voor hem van het hoogste belang is: de verdedigende artillerie te vernietigen of hare medewerking bij volgende gevechtsmomenten te beletten. Standhouden der artillerie tot het uiterste, desnoods hare opoffering, kan noodig zijn, maar alleen op het oogenblik der beslissing, juist daarom moet zij vóór dien tijd haar leven sparen.

Eene verspreide opstelling kan ongetwijfeld tot dit doel medewerken. Tijdens de inleiding van het gevecht acht ik ze dikwijls zelfs onvermijdelijk, niet alleen om de tegenpartij tot excentrisch vuur te noodzaken, maar omdat, vooral in onze vlakke en bedekte terreinen, het gebrek aan uitzicht er toe dwingt. Van de mogelijkheid, om ten slotte zelf concentrisch vuur af te geven op het punt waar de beslissing moet vallen, stel ik mij echter weinig voor. Een dergelijke handelwijze toch eischt voor alles een vrij uitzicht en juist dit ontbreekt bij ons meestal. Om op een gewild punt de werking der artillerie te concentreeren, zal

het noodig zijn de artillerie zelve te verplaatsen, 't zij door achtergehouden reserves in te zetten, 't zij door reeds in stelling staande artillerie aan te trekken.

Het groot ballistisch vermogen der moderne vuurwapenen heeft de bezwaren, aan bewegingen der artillerie gedurende het gevecht verbonden, verhoogd. In terreinen, waar hoogteverschillen een ruim uitzicht mogelijk maken, *kan* de artillerie, door stelling te nemen op voldoende afstand achter het strijdfrent der infanterie, deze bezwaren trachten te vermijden. Dat in zulke terreinen de artillerie genoodzaakt werd zelve haar ballistisch vermogen op te voeren, omdat zij verder af moest blijven, is een logisch gevolg; maar wij, die in 't grootste deel onzer terreinen die dominerende hoogten missen, wij *kunnen* de bezwaren niet vermijden, door buiten het vijandelijk vuur stelling te nemen, om de eenvoudige reden, dat wij daar niets zien! De artillerie *moet* wel meer naar voren, niet zelden kort achter of zelfs *in* het strijdfrent der infanterie, in de zône waar de groote dieptewerking van het vijandelijk vuur zich doet gevoelen. Waar wij de daaraan verbonden bezwaren niet kunnen vermijden, moeten wij wel trachten ze te overwinnen, vandaar de hooge eischen, die bij ons gesteld moeten worden aan de beweegbaarheid der artillerie onder 's vijands vuur. Wat geeft ons eene artillerie, die een buitengewoon artilleristisch vermogen bezit, maar, buiten de zône van het vijandelijk vuur blijvende, niets ziet en in die zône niet beweegbaar genoeg is? Men kan toch niet de geheele artillerie indirect laten richten?

Ongetwijfeld zijn er in ons land terreingedeelten, waar een optreden op de in navolging van het buitenland als normaal aangegeven wijze mogelijk is, maar men moet zich afvragen of het oordeelkundig is het leger door zijne bewapening aan die enkele terreinen te binden, en daardoor het toch reeds niet ruime operatiegebied nog meer te verkleinen?

Gaan wij thans na van welken aard de beweegbaarheid moet zijn in de bovenomschreven omstandigheden. In het vlakke terrein, waar heggen, boomgaarden, enz., wel het uitzicht beletten en dekking geven tegen gezicht, doet het vijandelijk vuur, afgegeven op het eigen strijdfrent zich, dank zij het verhoogde ballistische vermogen der moderne geweren, op grooten afstand daarachter gevoelen. Optreden van aangespannen artillerie is onder deze omstandigheden zeer bezwaarlijk; het getroffen worden van één paard brengt een oponthoud teweeg, niet alleen van het betrokken stuk, maar, bij onbegaanbaarheid van het naast de smalle landwegen gelegen terrein, tengevolge van slooten, heggen, enz., voor de geheele colonne, welk oponthoud onder het vijandelijk vuur noodlottig kan worden, daargelaten, dat het tijdig optreden er door in gevaar wordt gebracht. Vermindering van het aantal paarden en daarmee van de kwetsbaarheid, oprijden dus alleen met achterspannen, is daarom noodig. Dit moet kunnen geschieden over vrij groote afstanden, in snelle gangen, over bouw- en weiland, — vandaar dat een *licht gewicht van het opgelegde*

stuk, ongeacht het normaal aantal paarden, van zooveel belang is.

Niet zelden zal het voorkomen, dat zelfs een oprijden alleen met achterspannen onmogelijk is. De stukken zullen dan afgelegd door de bediening naar de opstellingsplaats moeten vervoerd worden, vaak over betrekkelijk grooten afstand en over ongunstig terrein; gevaarlijk acht ik het, daarbij te rekenen op de „rappe handen”, waarvan de Kapitein DELL spreekt, niet alleen omdat die hulp, ook al is zij in de nabijheid, toch eerst dient te worden gevraagd, waarvan tijdverlies het gevolg is, maar ook omdat het ophoopen van een groot aantal manschappen bij één stuk, zeer kwetsbare doelen doet ontstaan. Het vereenigen der bedieningen van één sectie geeft eveneens tijdverlies, onder omstandigheden waarbij elke minuut beslissend kan zijn, bovendien zal men toch ook rekening moeten houden met ingetreden verliezen waardoor de bedieningen wellicht sterk gedund zijn. Een *licht afgelegd stuk*, dat door de volledige bediening over afstanden van 100 à 200 M. en door de ongunstigste terreinen over kortere afstanden zonder aanzienlijk tijdverlies kan worden vervoerd, acht ik daarom voor *onze* artillerie noodzakelijk.

In de tweede plaats hebben wij de beweegbaarheid te beschouwen als middel om een zoo groot mogelijk rendement van het artilleristisch vermogen te verkrijgen, door de dekking, welke het terrein aanbiedt, te benuttigen.

Ongetwijfeld kan een deel der artillerie dit doen door gebruik te maken van de indirecte richting. Deze vuurmonden kunnen zóóver achterwaarts worden opgesteld, dat zij het vijandelijk infanterievuur kunnen vermijden, voor hen is groot artilleristisch vermogen hoofdzak. Zij zijn echter door hunne richtwijze niet in staat snel van doel te veranderen, en te vuren op bewegende doelen.

Het grootste deel der artillerie moet daarom het doel kunnen zien.

Voor deze vuurmonden is het gedekt in stelling komen van zeer veel belang, tegenover overmachtige artillerie is het zelfs een levensvoorwaarde.

Nu het rookzwakke kruit de opstelling niet meer onmiddellijk ver-raadt, en het snelvuur zoowel de eigen als de vijandelijke artillerie in staat stelt in korten tijd eene aanzienlijke uitwerking te verkrijgen, is de vraag of het in stelling komen door de vijandelijke artillerie gezien of ongezien heeft plaats gehad, van verhoogde beteekenis. Men kan niet ontkennen, dat er een groot verschil zal bestaan tusschen het vuur eener batterij, die weinig of niet, en eene die werkzaam beschoten wordt, vandaar dat *de geschiktheid om de stellingen gedekt in te nemen, de uitwerking der artillerie op het gevechtveld zal verhoogen.*

Hoe moet die geschiktheid worden verkregen?

Gewoonlijk denkt men zich het z.g.n. gedekt in stelling komen als volgt: de artillerie rijdt, desvereischt alleen met achterspan, op achter den kam van de traditioneele hoogte, de stukken worden afgelegd en

door de bedieningen zóóver naar voren gebracht dat zij het doel kunnen zien. Maar hoe moet gehandeld worden als die hoogten er niet zijn, als de artillerie om te kunnen zien, verder vooruit *moet*, een geval, dat ik veeleer als het in stelling komen op hoogten, voor onze artillerie als normaal beschouw?

Tot op zekere hoogte kan de beplanting de artillerie aan het oog, hoewel niet aan het vuur des vijands onttrekken; verder naar voren beletten heggen, struiken, kaden, enz., het uitzicht: zij geven wel gezichtsdekking voor troepen te voet, maar niet voor beredenen. Al mocht het vijandelijk vuur optreden met aangespannen stukken toelaten, dan zal, terwille van het niet gezien worden tijdens den opmarsch, het wenschelijk zijn de stukken ook in dit geval *afgelegd* te vervoeren, soms over betrekkelijk grooten afstand en moeilijk terrein. Vandaar, dat ook uit dit oogpunt bijzondere waarde aan een *licht afgelegd stuk* moet worden toegekend, iets waarop reeds in 1898 door den toenmaligen Kapitein VAN RAVENSWAALJ in de lezing voor de Vereeniging t. b. v. d. Krijgswetenschap (IIe Verslag, blz. 121, 3de alinea) de aandacht is gevestigd.

In het voorgaande heb ik zooveel mogelijk vermeden, de beschouwingen van den Kapitein DELL over de beweegbaarheid te bespreken, ten einde de beschuldiging van: „zinnen uit hun verband rukken” ditmaal te ontgaan. Den belangstellenden lezer noodig ik uit, die beschouwingen, voorkomende op blz. 118 van het Mil. Weekblad N°. 30, met het hierboven geleverde te vergelijken; een ieder kan zich dan een oordeel vormen of de Kapitein DELL er al dan niet in geslaagd is aan te toonen, dat de voordeelen van de grootere beweegbaarheid van het kanon van 7 cM. boven dat van 7.5 cM. „grootendeels denkbeeldig zijn”.

Slechts een enkel punt moet ik echter nader beschouwen, nl. het gezegde omtrent het duinterrein.

De Kapitein DELL wil hier lichte vuurmonden doen optreden, nu ze er toch zijn, kanonnen van 6 cM. van de vesting-artillerie. Ik wenschte hierbij te vragen: waar moeten de bespanningen en stukrijders vandaan komen? Het rijden in duinterrein vordert, zelfs bij een zeer licht stuk, grondig geofende stukrijders; moeten dus enkele veldbatterijen hun eigen kanonnen thuis laten? Maar het personeel hiervan is onbekend met de bediening der lichte stukken. Het zal dus van de vesting-artillerie moeten zijn. Dit wapen moet dus plotseling optreden als veldartillerie, onder omstandigheden die, dank zij de moeilijkheden aan het gebruik van artillerie in duinterrein verbonden, de hoogste eischen stellen aan vlotheid en evolutievaardigheid der batterij, zoowel te voet als te paard. Nu kan men een voorstander zijn van het aankweken van dergelijke eigenschappen bij de vesting-artillerie, maar wanneer dit zoover gaat, dat men dit wapen laat optreden dáár, waar de beweegbaarheid der veldartillerie tekortschiet, dan geloof ik, dat deze richting bedenkelijk mag genoemd worden.

De tweede factor, waarnaar de waarde der artillerie beoordeeld moet worden, is: het artilleristisch vermogen.

Het is nimmer bij mij opgekomen te ontkennen, dat dit bij een kanon van 7.5 cM. grooter zal zijn dan bij een van 7 cM.; hiermede is echter nog geenszins gezegd, dat ook de tactische waarde van eerstgenoemden vuurmond voor onze toestanden de meest gunstige zal zijn.

Het artilleristisch vermogen is afhankelijk van:

- 1°. de totale hoeveelheid gevechtskracht in de munitie voorhanden;
- 2°. de uitwerking per tijdseenheid.

Nu door de toepassing van „kanonremming” de mogelijkheid is ontstaan, om een zeer groote vuursnelheid te bereiken, zonder de uitwerking van elk schot te benadeelen of de bediening uit te putten, vormt de hoeveelheid medegevoerde munitie meer en meer het zwaartepunt. Deze hoeveelheid is echter beperkt. Ik kan mij die beperking niet anders voorstellen dan ontstaan door de grens, waaraan de voor de artillerie toe te laten colonnediepte gebonden is, en ik acht het in verband daarmede mogelijk, door gebruik te maken van de vermindering in colonnediepte der stukken als gevolg van eene verminderde bespanning, de totale hoeveelheid munitie te vergrooten. In elk geval blijkt uit Tabel III, dat voor eene vermindering bij een lichter kanon zeker niet behoeft te worden gevreesd.

Er blijft dus nog over het 2de punt, nl. de uitwerking per tijdseenheid. Zij is een product van twee factoren: uitwerking per schot en vuursnelheid.

De Kapitein DELL acht het een natuurlijken eisch, dat de uitwerking per schot niet geringer zij dan die van het kanon van 8 cM. St.

Ik kan het natuurlijke van dien eisch niet inzien. Eensdeels heeft de uitwerking van het schot, op zichzelf, als zijnde een factor van een product, slechts een betrekkelijke waarde, maar bovendien bedenken men, dat indien het kanon van 8 cM. St. een paar jaar vroeger of later ingevoerd ware, de uitwerking waarschijnlijk kleiner of grooter zou zijn geweest; moet men zich nu bij de keuze van een nieuwen vuurmond afhankelijk maken van omstandigheden, die toenmaals gewicht in de schaal legden?

Ik wil echter voor een oogenblik aannemen, dat het gewenscht is, de uitwerking per schot niet te verminderen. Door den Kapitein DELL wordt hiervoor als eisch gesteld, dat het arbeidsvermogen van het projectiel aan de monding, niet beneden dat van 8 cM. St. (76 m.t.) mag dalen (Zie o.a. Mil. Weekblad No. 26, bladz. 101, rechter kolom, onderaan).

Alhoewel ik mij op ballistisch gebied verre de mindere gevoel van den Kapitein DELL, moet ik toch verklaren, dat deze gevolgtrekking mij onjuist voorkomt. De uitwerking van het Gkt-schot hangt, bij ongeveer gelijke baan van het projectiel, in hoofdzaak af van het aantal kogeltjes en van het arbeidsvermogen, dat elk kogeltje na het springpunt bezit; totaal dus van het arbeidsvermogen van het werkzame deel van het projectiel op de meest gebruikelijke afstanden, 2000

en 3000 M. Nu hangt het arbeidsvermogen van het projectiel aan de monding af van:

1. de aanvangssnelheid.
2. het projectielgewicht.

Het arbeidsvermogen van het werkzame deel van het projectiel bij het doel, dat is dus de uitwerking per schot, hangt af van:

1. de aanvangssnelheid.
2. het projectielgewicht.
3. de metaalbelasting.
4. het rendement van het projectiel.
5. den vorm van het projectiel.

Wanneer men de uitwerking van het enkele schot alleen beoordeelt naar het arbeidsvermogen van het projectiel aan de monding, dan verwaarloost men den invloed van de factoren genoemd onder 3, 4 en 5.

Dit zou slechts mogen geschieden, wanneer zij bij 8 cM. St. en bij den te vergelijken vuurmond even groot waren. Ik behoef er niet op te wijzen, dat dit niet het geval is, en dat men door gebruik van rookzwak kruit en betere projectielconstructie er in geslaagd is deze factoren veel gunstiger te maken dan vroeger mogelijk was.

Een gevolg hiervan is, dat bij behoud van een gelijke uitwerking, de onder 1 en 2 genoemde factoren, samen vormende het arbeidsvermogen van het projectiel aan de monding kleiner kunnen zijn.

Vergelijken wij nu de uitwerking van het Gkt-schot van 8 cM. St. met dat van een kanon van 7 cM. Nieuw Project III (Projectielgewicht 5 KG.; $V_0 = 450$ M., gewicht aangespannen stuk 1285 KG., afgelegd 640 KG.). Volgens mij welwillend door de firma SCHNEIDER & CANET verstrekte gegevens, zou de vermindering in rendement bij terugbrengen van het projectielgewicht van 6,5 op 5 KG., 2,4 % bedragen (bij gebruik van tijdbuizen als bij onze Gkt van 6 cM. wellicht nog minder). Waar voor de Gkt van 6,5 KG. een rendement van 50,8 % aangenomen wordt (zie Tabel I) zal dit bij een projectiel van 5 KG. van gelijke constructie vermoedelijk dus 48,4 % bedragen. Het totale gewicht der kogeltjes wordt dan 2,42 KG., terwijl de eindsnelheden op 2000 en 3000 M. kunnen gerekend worden te zijn resp. 303 en 272 M. (Mil. Spectator Juni 1901, bladz. 522).

Bij 8 cM. St. bedraagt het gewicht aan kogeltjes 2,535 KG., de eindsnelheden zijn: 294 en 254 M. De snelheidsvermeerdering der Gkt kogeltjes door de springlading op minstens 50 M. stellende, komen wij tot de volgende getallen:

Geschutstelsel.	Arbeidsvermogen van het gezamenlijk gewicht der kogeltjes na het springpunt, in m. t.	
	op 2000 M.	op 3000 M.
8 cM. St.	15,305	11,952
7 cM. N. P. III.	15,385	12,802.

Ik meen dat hieruit voldoende blijkt, dat de uitwerking van het enkele Gkt-schot van een kanon van 7 cM. N. P. III, *minstens even*

groot, zoo niet grooter zal zijn dan bij het kanon van 8 cM. St.

Waar de Kapitein DELL die grens aanneemt en er herhaaldelijk op wijst, met betrekking tot vermeerdering van het aantal schoten en vermindering van het gewicht van het materieel, wel zoo ver te willen gaan als met behoud van die uitwerking mogelijk is, daar moet Z. WEd. Gestr. dus komen tot een *kanon van 7 cM. N. P. III en niet tot 7,5 cM. N. P. I of II.*

Bovendien blijkt uit het vorenstaande, dat het gevorderde arbeidsvermogen van het projectiel aan de monding = 76 m.t. geen redelijken grond heeft; waarom stelt men niet 70 of 80 m.t.? Waarom wordt het kanon van 7 cM. vergeleken met N. P. I of II en niet met het kanon van SCHNEIDER CANET of een ander?

Het komt mij echter voor, dat de op bladz. 110, 9de alinea, gemaakte vergelijking tusschen de uitwerking per tijdseenheid bij 7 cM. en 7,5 cM. EHRHARDT een onjuiste voorstelling geeft. De uitwerking per schot zal bij 7 cM. ongeveer $\frac{2}{3}$ zijn van die bij 7,5 cM., en het is volkomen juist dat *bij gelijke vuursnelheid* de uitwerking per tijdseenheid dus ook $\frac{2}{3}$ zal zijn, of om een gelijke uitwerking te verkrijgen het aantal vuurmonden $\frac{3}{2}$ maal zoo groot moet zijn. Maar waarom kan het lichte kanon niet door sneller te vuren, de mindere uitwerking van het enkele schot vergoeden?

Natuurlijk is er een grens waarbij dit niet meer mogelijk is, nl. wanneer de maximum vuursnelheid voor het kanon van 7 cM. bereikt wordt. Maar is die grens, waarbij nog nagericht en getempeerd kan worden, bij vuurmonden met „kanonremming”, reeds bereikt bij 2 schoten in de minuut? Het narichten en tempeeren behoeft toch niet *na* elkaar te geschieden, maar kan gelijktijdig plaats hebben. De verrichting, die den meesten tijd vordert, bepaalt dus de vuursnelheid. Uit het in De Militaire Spectator van Juni 1901 voorkomende verslag van de proeven met veldgeschut in Noorwegen, citeer ik het volgende (bladz. 514):

„Die SCHNEIDER-CANET Kanone gab bei Schnellfeuer eine für 8 Serien mittlere Feuergeschwindigkeit von 15 Schuss in der Minute. Die grösste erreichte Geschwindigkeit war 17 Schuss in 47 Secunden, was 22 Schuss in der Minute entspricht.

Bei allen Schiessen mit diese Kanone wurde dieselbe für jeden Schuss nachgerichtet, weshalb die Schüsse durchgehend gleichmässig und regelmässig ausfielen.”

De gemiddelde afwijkingen in lengte en breedte bij snelvuur, voorkomende op bladz. 515, bevestigen dit laatste.

Wat de tempeering betreft, ben ik in de gelegenheid geweest er mij persoonlijk van te overtuigen, dat zelfs door een ongeoefende, bij gebruik van tijdbuizen als bij onze Gkt. van 6 cM., zonder bezwaar 10 Gkt. per minuut kunnen worden getempeerd. ¹⁾

¹⁾ Ik erken, dat, bij gebruik van dergelijke zeer eenvoudig te behandelen buizen, een deel van de bezwaren aan de Gkt. verbonden, vervalt.

Een vuursnelheid van 10 schoten per minuut met narichten en behoorlijk tempeeren, lijkt mij, bij een kanon van 7 cM., waarbij de eenheidslading $\pm 6,3$ KG. weegt, en onder beding, dat het beginsel van „kanonremming” worde aangenomen, hoogstwaarschijnlijk bereikbaar.

Om eenzelfde uitwerking per tijdseenheid te verkrijgen, behoeft een kanon van 7,5 cM. slechts 6 à 7 schoten te doen, maar een dergelijk munitieverbruik, waarbij elk stuk in 17 minuten een geheele caisson ledigt, zal toch in de meeste gevallen niet voorkomen. Niet alleen omdat de tactische omstandigheden het niet altijd vorderen, maar omdat en de beschikbare hoeveelheid en de aanvoer der munitie een dergelijk verbruik niet toelaten. En eerst wanneer deze grens van 6 à 7 schoten per minuut voor het 7,5 cM. kanon moet worden overschreden, komt het tegenover het 7 cM. kanon in 't voordeel. Wanneer de maximum vuursnelheid bij beide vuurmonden bereikt is en deze bij beide kalibers als gelijk wordt aangenomen, wat m. i. zeer aan twijfel onderhevig is, ¹⁾ zou de verhouding in uitwerking zijn als 3 : 2.

Nu zal men toch niet willen beweren, dat die groote vuursnelheid het normale geval is. De tactiek vraagt wel in vele gevallen, dat de uitwerking worde verkregen in *zeer korten tijd*, maar slechts zelden in een *minimum van tijd*. Dit laatste zal voorkomen bij het afslaan van een directen aanval, op korten afstand, en nu is het m. i. nog niet zeker of, zelfs in de m. i. onjuiste onderstelling, dat de maximum vuursnelheid dezelfde is, in dat geval de uitwerking van een zeker aantal schoten van 6,5 KG., werkelijk $\frac{2}{3}$ maal zoo groot zal zijn als bij een gelijk aantal schoten van 5 KG. De uitwerking per tijdseenheid is ook bij 7 cM. op die korte afstanden zoo aanzienlijk, dat misschien het eenige verschil met 7,5 cM. hierin bestaat, dat elke aanvaller door 10 in plaats van door 15 kogeltjes wordt getroffen.

Het geringere gewicht van elk schot en daardoor de mogelijkheid om een grooter aantal schoten mede te voeren heeft bovendien het voordeel, dat het sneller vuur, zonder vrees voor een te groot munitieverbruik, in meerdere mate en gedurende langer tijd kan worden toegepast. Om de groote moreele werking ervan op vriend en vijand, is de waarde daarvan niet te ontkennen, voorts behoeft men bij het inschieten minder zuinig te zijn met de munitie en kan daardoor de artilleristische afstand met meerdere zekerheid worden bepaald.

Resumeerende kom ik tot de volgende conclusie: De aanname dat het artilleristisch vermogen van het kanon van 7 cM., met betrekking tot uitwerking per tijdseenheid, $\frac{2}{3}$ zou bedragen van dat van 7,5 cM., is alleen juist voor die gevallen, waarin de maximum vuursnelheid wordt vereischt en indien bewezen is, dat die vuursnelheid bij beide kalibers even groot is. In alle andere gevallen is zij onjuist, omdat het

¹⁾ Men bedenke, dat de eenheidslading bij 7 cM. vermoedelijk ± 2 KG. lichter weegt dan bij 7,5 cM.

lichte kanon alsdan door sneller te vuren zijne geringere uitwerking per schot kan vergoeden. Zekerheid omtrent die verhouding kan alleen eene beproeving verschaffen, waardoor dan tevens kan worden uitgemaakt welke plaats het lichte kanon in de bewapening onzer veldartillerie moet innemen, nl. of het de eenheidsvuurmond kan zijn of dat daarnaast invoering van een zwaarder kaliber, hetzij veldhouwitsers, hetzij lang kanon, noodig zal zijn. Al ware echter het artilleristisch vermogen, met betrekking tot uitwerking per tijdseenheid, bij het lichte kanon *steeds* $\frac{2}{3}$, dan nog vermeen ik dat, in verband met de eischen van beweegbaarheid door onze terreinen gesteld, eene — hetzij dan gedeeltelijke — bewapening onzer veldartillerie met een dergelijken vuurmond onvermijdelijk is.

Ten slotte moet ik nog een vraagpunt te berde brengen, van invloed op de keuze zoowel van de projectielsoort als van het kaliber. Hoe nl. stelt men zich voor te vuren met lange kanonnen, die toch altijd de hoofdbewapening zullen uitmaken, op artillerie, voorzien van dekkingschilden? Zal men hier, waar de granaatkartets onmachtig is, niet genoodzaakt zijn tot het gebruik van granaten over te gaan?

In dat geval echter is een licht projectiel en dus klein kaliber voordelig. De schilden zijn toch onmogelijk zóó zwaar te maken, dat zij zelfs tegen een zeer lichte granaat, als vol projectiel, bestand zouden zijn, terwijl de geringe trefkans noodzaakt tot het verschieten van een *groot aantal* projectielen, alleen bereikbaar bij een licht gewicht van elk schot.

Afgescheiden van het vraagstuk der beweegbaarheid, schijnt het mij toe, dat ook hierin een argument is gelegen ten gunste van een kleiner kaliber.

P. D. VAN ESSEN.

Toevouwbare rijwielen?

Onze militaire literatuur is betrekkelijk arm aan stof over het rijwielvraagstuk. Waaraan dat is toe te schrijven: aan weinige belangstelling in deze aangelegenheid, of aan te geringe algemeene bekendheid met dat onderwerp, zal ik niet beoordeelen. Zeker is het, dat eene kwestie als deze, die ten nauwste samenhangt met onze waarschijnlijke verdedigingswijze, ten volle aanspraak heeft op eene minder stiefmoederlijke bedeeling in onze militaire pers, en dat, wil men van het rijwiel die buitengewone voordeelen aan de legerbelangen dienstbaar maken, welke er, bij eene doelmatige toepassing aan te onttrekken zijn, het meer dan tijd wordt, dat in onze vakbladen ook eens ampel en breed het pro en contra in deze zaak wordt besproken om daardoor tot meer heldere inzichten omtrent het rijwiel en het gebruik ervan in het leger te geraken.

Over het nut van het rijwiel als krijgsmiddel kan tegenwoordig wel geen twijfel meer bestaan, zij het dan ook, dat de een er een meer, de andere er een minder veelzijdige rol aan toekent. In welke gevallen men het rijwiel voor militaire doeleinden kan bezigen, zal ik dan ook thans niet behandelen. Wat mij op 't oogenblik meer urgent voorkomt, is de vraag ter sprake te brengen: welke *soort* rijwielen voor ons leger het meest gewenscht is, en vooral acht ik eene bespreking daarover *nu* van belang, omdat de hooge uitgaven, in den laatsten tijd vereischt voor het onderhoud der bij onze infanterie-regimenten aanwezige rijwielen, er op wijzen, dat de tijd weldra gekomen zal zijn om, wil men zich niet in het twijfelachtig genot verheugen van te beschikken over een aantal voor den dienst te velde onbruikbare machines, de oude door nieuwe te vervangen.

De proeven, bij de 3° Divisie genomen met het rijwiel *Systeem-Kapitein VAN WAGTENDONK*; de waardeerende wijze, waarop de Kapitein van den Generalen Staf *D'HAMECOURT* — in de Rapporten, Verslⁿ. en Memⁿ. 1900, blzn. 73—75 — de aandacht vestigt op het *Systeem-CARRARO*; bovendien de aanbeveling van samenvouwbare rijwielen door den Luitenant *DE KRUIJFF*, o.a. in het Augustus-nummer van *De Militaire Spectator*; het enthousiasme eindelijk, dat de Kapitein *GÉRARD* den 14^{en} Juli jl. met zijne compagnie wielrijders bij het Fransche volk en de pers (zie o.a. *N.R.C.* 16 Juli jl.) heeft weten op te wekken; dat alles maakt het meer dan waarschijnlijk, dat ook ons legerbestuur de vraag zal overwegen en ten slotte te beslissen zal hebben: of voor de naaste toekomst ons leger zal

voorzien worden van gewone of van toevouwbare rijwielen. De keuze is ongetwijfeld hoogst moeilijk, omdat men, ondanks de langdurige en veelvuldige proefnemingen op groote schaal in andere rijken genomen, omtrent de meerdere of mindere verkieslijkheid van de eene soort boven de andere, nog volstrekt niet tot overeenstemming is gekomen.

Wel kan gewezen worden op de invoering van het toevouwbare rijwiel in Frankrijk, Italië, België en Zweden en op de mededeeling in VON LÖBELL'S Jahresberichte (1899, blz. 312), dat ook in Duitschland „das zerlegbare Rad ebenso *Aussicht zu haben scheint* die feste Maschine zu verdrängen”, maar anderzijds kan worden aangevoerd: het rapport over het jaar 1897 van den militairen-wielrijdercursus te Bern, waarin gezegd wordt, ¹⁾ dat de toevouwbare rijwielen *niet* hebben voldaan; de verklaring van den Luitenant SMUTNY, die in Oostenrijk den militairen-wielrijderdienst organiseerde, waarin het heet ²⁾: „das Zusammenlegen hat sich als für unsere Verhältnisse ebenso unzweckmässig als überflüssig, ja mitunter sogar nachtheilig gezeigt”; of de na tal van proefnemingen uitgesproken meening van den Oberleutnant KLESKA ³⁾: „Die zusammenlegbaren Räder bieten keine Vortheile”; om nog niet eens te gewagen van de grondige studie van den door iederen onbevooroordeelde als specialiteit op militair-wielrijdergebied erkenden Majoor der Artillerie van het Beiersche leger, BURCKART, die aan het slot van zijne belangrijke verhandeling ⁴⁾ tot de conclusie komt: „Op 't oogenblik is het, voor militair gebruik 't meest geschikte rijwiel onze gewone machine met vast raam”.

Maar eene beslissing *moet* ten slotte genomen worden; er *moet* partij worden gekozen. De kwestie daarom eens te bezien van een ander standpunt, dan dat waarop de Heer VAN WAGTENDONK en zijne medestanders zich hebben gesteld, komt mij hoogst wenschelijk voor.

Vóór mij ligt het Verslag van de Vereeniging ter Beoefening van de Krijgswetenschappen (IIIe Verslag 1899/1900), waaruit ik het op de Vergadering van 15 December 1899 gesprokene door den Kapitein der Genie SCHEFFER en den toenmaligen Eerste-Luitenant, thans Kapitein der Infanterie, VAN WAGTENDONK leerde kennen. Daar het de eerste maal was, dat het vraagstuk omtrent „het gebruik van het rijwiel voor oorlogsdoeleinden” in deze Vereeniging werd ter sprake gebracht en dit toevallig samenviel met het moment, waarop door één *onzer* officieren een door hem zelf uitgedacht toevouwbaar rijwiel aan het leger kon worden gepresenteerd, zoo heeft dat Verslag eene bijzondere waarde. Toch zullen zij — en dat zijn er terecht velen — die de Verslagen van

¹⁾ Allgem. Schweiz. Militärzeitung, no. 30, 1898.

²⁾ Brief aan den Majoor BURCKART, opgenomen in diens brochure: „Die Radfahrtruppe der Zukunft”.

³⁾ Oesterr. Milit. Zeitschr., blz. 147, 1898.

⁴⁾ „Die Radfahrtruppe der Zukunft”.

„Krijgswetenschappen” raadplegen om zich een denkbeeld te vormen van de opinie van het Nederlandsche leger in zake militaire vraagstukken, zeker teleurgesteld zijn in het verslag van de vergadering van 15 December 1899, het toen behandelde onderwerp zoo onvolledig besproken te vinden. 't Is inderdaad opvallend, dat, waar bij andere gelegenheden hoogst zelden een voldoende aantal daartoe bevoegde personen ontbrak om tegen een inleider oppositie te voeren, hier, op een enkele uitzondering na, geen der aanwezige leden zich sterk genoeg scheen te gevoelen om zijne denkbeelden tegenover die der Heeren SCHEFFER en VAN WAGTENDONK te stellen.

Van „met beide sprekers kunnen meegaan” kon geen sprake zijn, want omtrent de vraag: gewone of toevouwbare rijwielen, waren de sprekers het onderling al niet eens. Hoe het zij, eendeels om zelf van mogelijke dwaalbegrippen genezen te worden, anderdeels in de hoop daardoor de algemeene belangstelling in het rijwiel-vraagstuk eenigermate op te wekken, komt mij eene nadere beschouwing, naar aanleiding van het door den Kapitein VAN WAGTENDONK gesprokene, niet overbodig voor en ik zal daartoe als punt van uitgang nemen het meergenoemde Verslag (blz. 134 e.v.), zeker in 't bezit van de meeste lezers, waar het spreekt over het rijwiel zelf en niet over de mogelijke of vermeende toepassing van die machine in het leger. De woorden, ontleend aan den Franschen cavalerie-officier, denzelfde, die, vóór het door den Kapitein v. W. geciteerde, in zijn enthousiasme voor zijn vriend GÉRARD en diens uitvinding o.a. ook zegt: „l'Infanterie vélocipédiste, crée par le Capitaine GÉRARD, est une unité spéciale qui doit faire partie intégrante de la division de cavalerie.... Elle lui est d'une utilité quotidienne, elle est son satellite fidèle”, enz., — beweringen, waartegen nog wel het een en ander zou zijn in te brengen — laat ik dus voorloopig rusten.

Wat mij het eerst te denken geeft, is het ook door den Kapitein v. W. voorgestane en bij *zijn* rijwiel in toepassing gebrachte idee: het geweer te bevestigen aan de machine. Dit nu komt mij onpractisch, zoo niet gevaarlijk voor.

De militaire wielrijder is in de eerste plaats infanterist en moet als zoodanig in het gevecht te gebruiken zijn; het aangewezen wapen is voor hem dan ook het geweer. Maar nu dient men tevens verzekerd te zijn, dat dat geweer ook altijd onmiddellijk te zijner beschikking is, dat het hem zoo min mogelijk in zijne bewegingen hindert en dat het hem zoo weinig mogelijk belet de karakteristieke eigenschappen, die hij aan zijn rijwiel ontleent — snelheid en afleggen van groote afstanden —, tot haar recht te doen komen.

Stellen we ons voor: eene afdeeling wielrijders op marsch. Deze zal het meest beducht moeten zijn op een verrassenden aanval van cavalerie op hare flanken. Kan zij den aanval niet ont-„rijden” dan moet zij trachten hem door vuur af te wenden. Elke seconde is er nu één. Moet, behalve de andere bewegingen noodig om het vuurfront te vormen, nu ook nog eerst het geweer van het rijwiel worden losgemaakt,

dan gaat tijd verloren, te noodlottiger naarmate het gevaar meer dreigt. Maar een ander bezwaar kan zich nu nog opdoen, nl. dat — vooral wanneer, zooals o.a. bij het systeem-Boselli, het schietwapen is bevestigd aan het voorste gedeelte van het rijwiel met de monding omlaag en ter zijde van het voorwiel ¹⁾ — de vizierkorrel en de grendel zoodanig door stof en modder verontreinigd zijn, dat een onmiddellijk gebruik ervan niet mogelijk is; in eene colonne toch wordt door het eene wiel het vuil hoog tegen het andere opgeworpen. Dat bezwaar heeft zich o.a. bij de Keizermanoeuvres in Duitschland ('98) zóó sterk doen gevoelen, dat om die reden alleen al vele stemmen zich tegen de bevestiging van het geweer aan het rijwiel verhieven ²⁾. Nu is zeer zeker ook daartegen wel iets te bedenken, door bijv. de richtmiddelen en den grendel van een stofbeschermer te voorzien ³⁾, doch het feit, dat het vuurwapen niet te allen tijde bruikbaar is, wordt er slechts ernstiger om. Het geweer echter horizontaal langs de bovenbuis? Ook dan zijn de hier aangevoerde bezwaren niet opgeheven; bovendien is de rijder dan nog genoodzaakt steeds met één der knieën uitwaarts gebogen te moeten trappen, wat natuurlijk op den duur hoogst vermoeiend is. Op de moeilijkheden, die wielrijders, uitgerust volgens het denkbeeld van den Kapitein v. W., zullen ondervinden als zij een gevecht moeten afbreken, kom ik later terug. Hier zij nog even gezegd: op het groote gevaar, dat bij eene overvalling het geweer met het rijwiel verloren gaat, waardoor de infanterist even weerloos wordt als de cavalierist te voet, die zijn sabel en zijn karabijn aan zijn paard heeft achtergelaten; alsmede op de meerdere kans, dat met het omvallen of stooten van het rijwiel het geweer beschadigd wordt; om eindelijk, hoewel erkennende het nadeel, dat, bij het hangen van het wapen aan een riem over de borst, de ademhaling bemoeilijkt wordt, mij toch vóór deze draagwijze te verklaren ⁴⁾.

Nu de kwestie der toevouwbaarheid zelve. Liep eenige jaren geleden, met betrekking tot het militaire rijwiel, de vraag over het al of niet doelmatige van het gebruik van luchtbanden, thans loopen de opinies sterk uiteen omtrent de wenschelijkheid van het samenvouwbaar-maken der rijwielen. Wat mij betreft, ik gevoel op 't oogenblik nog niet veel voor dat idee. Men zegt, dat een toevouwbaar rijwiel van buitengewoon

¹⁾ Zie: Plaat 2 op blz. 276 „Kriegstechn. Zeitschr.“, Jaargang I.

²⁾ Milit. Wochbl., no. 67/1898.

³⁾ von Löbell's Jahresber. 1899, 2e deel, blz. 78.

⁴⁾ „Die Tragart über den Rücken ist die beste und gewöhnt sich jeder Fahrer binnen einigen Tage an dieselbe vollkommen. Beim Sturze ist weder Fahrer noch Waffe beschädigt worden. Ueberdies ermöglicht diese Tragart, welche auf die Leistungsfähigkeit des Fahrers nicht im mindesten Einfluss übt, das rasche Insfeuersetzen bei Ueberraschungen, indem der Fahrer, während er zur Deckung läuft, die Waffe schussbereit macht, was bei deren Befestigung an der Maschine nicht möglich ist“ (Oest. M. Z., 1898, blz. 149).

gemak is in de gevallen, dat men niet rijden kan [„porter le cycle par le cycliste là où le cycliste ne peut être porté par le cycle” (GÉRARD)] en dat een wielrijder nooit van zijn rijwiel mag gescheiden worden. Maar zijn die argumenten sterk genoeg om daaraan op te offeren de voordeelen, die het gewone rijwiel boven het samenvouwbare heeft: solieder constructie, minder kans voor onbruikbaar worden, beter ingericht om bepakking mede te voeren? Ik betwijfel het.

De gevallen, waarin men niet rijden kan, zijn voor *geofende* rijders betrekkelijk zeldzaam. Maar doen ze zich, onverwachts, eens een oogeblik voor — als men vooruit weet, dat de wielrijders gedurende langen tijd of over groote afstanden niet te gebruiken zijn, doet men het verstandigst de rijwielen thuis te laten of op wagens te doen volgen —, dan is het m. i. toch meestal veel gemakkelijker de machine voort te duwen dan ze te dragen. De colonnediepte mag er dan al wat grooter door worden, maar daar er hier altijd slechts van kleine getalsterkten sprake kan zijn, zal dat bezwaar zoozeer niet drukken. Evenwel, het kan voorkomen, dat men het rijwiel dragen *moet*, bijv. bij het opklauteren tegen steile hellingen, het overtrekken van doorwaadbare slooten, het overklimmen van hekken, schuttingen, muren, enz. Welnu, in al die gevallen gaat het, naar het mij voorkomt, veel eenvoudiger met een gewoon rijwiel *bij* zich dan met een toevouwbaar *op* zich, vooral, wanneer bij het overwinnen van die terreinhindernissen de manschappen elkander kunnen helpen en zij hebben geleerd, bij de oefeningen, hoe in elk bijzonder geval te handelen.

De Kapitein v. W. haalt een voorbeeld aan uit de manoeuvres van '98 (bladz. 136). Ik ken de hoogte bij Terlet alleen van de stafkaart. Vandaar en uit het feit, dat artillerie er tegen oprijdt, weet ik, dat de helling van die hoogte bijlange niet zoo sterk is, als die van tal van duinen in de buurt van Katwijk, waartegen ik thans, na eenige oefening, met een rijwiel, zonder veel meer moeite dan wanneer ik er geen bij mij heb, oploop (Aanbeveling verdient bij het beklimmen van hoogten, het rijwiel met het achtergedeelte eenigszins op te lichten, zoodat alleen het voorwiel tegen de helling rolt). De wielrijders dienen echter ook in het overwinnen van dergelijke terreinmoeilijkheden geofend te wezen. Zijn ze dat niet of niet voldoende, ja, dan zien zij spoedig, zoowel in figuurlijken als in letterlijken zin, op tegen elke hoogte, die zij moeten overtrekken; maar hebben zij eenige ervaring op dat gebied, dan zal eene helling als die bij Terlet hen zeker niet ontmoedigen.

En het zich verplaatsen door kreupelhout en over week bouwland, met een bovenlaag van vochtige klei? Zeker, de mogelijkheid is niet uitgesloten, dat we zulke perceelen op onzen weg ontmoeten en niet kunnen door- of overtrekken langs een of ander voetpad. Is dan echter het kreupelhout minder dan circa een meter hoog, zoo kom ik er even gemakkelijk door met mijn rijwiel aan den schouder als met een toevouwbaar rijwiel op den rug. Is het hout hooger, dan kom ik er met het gewone rijwiel niet ongeschonden door, maar de toestand, waarin

het toevouwbare rijwiel voor den dag zou komen, na door een perceel kreupelhout *gevrongen* te zijn, zou, vrees ik, ook zóó hoogst treurig wezen, dat men eens en vooral wel kon aannemen, dat hoog kreupelhout voor een wielrijder een onoverkomelijk bezwaar is.

Wat nu het overtrekken van bouwland betreft, de grootste vrees hierbij schijnt te bestaan voor het onder slijk en modder geraken van de onderste rijwieldeelen. Maar is dat nu wel zoo erg? 't Zal misschien over een afstand van enkele honderden meters gaan, waarbij de wielrijder, steun vindende aan zijn rijwiel, al licht even goed, zoo niet minder lastig, zal vooruitkomen dan met de eene hand vrij, in de andere hand een geweer en op den rug een rijwiel. En dat het er voor de rijwielen werkelijk niet zoo op aankomt, al zitten de ketting, de assen, enz., eens wat onder de modder, dat hebben proeven voldoende aangetoond ¹⁾. Van een infanterist, met een toevouwbaar rijwiel, zal men toch óók moeten kunnen eischen, dat hij, desnoods alleen langs door regen week geworden en met slijk overdekte wegen, een afstand van 60 à 80 KM. aflegt; daartegen moeten ook de rijwielen bestand zijn.

Thans kom ik op het gebruik der wielrijders voor tactische doeleinden, om na te gaan in hoeverre daarvoor toevouwbare rijwielen te verkiezen zijn boven gewone.

Reeds vroeger wees ik er op, dat eene wielrijderafdeeling op marsch, het meest beducht zal moeten zijn voor cavalerie, minder nog in front of in den rug, want daarvoor kan men, door met veiligheidsmaatregelen te marcheeren, tijdig genoeg gewaarschuwd zijn, dan wel op de flanken. Tegen cavalerie-aanvallen nu, welke men niet ontkomen kan of wil, is maar ééne handeling denkbaar, nl. in een zoo breed mogelijk front een zoo krachtig mogelijk vuur afgeven. De toenmalige Kapitein BURCKART had in 1897 zijne afdeeling wielrijders (100 man) geleerd alléén op het commando „Geeft acht” en aanwijzing van de richting, waaruit de aanval dreigde, de volgende bewegingen uit te voeren:

Bij een aanval in front of in den rug:

Halt houden — afspringen — rijwielen rechts en links van den weg leggen — alle manschappen in den looppas naar $\frac{\text{voren}}{\text{achteren}}$ gaan — ter weerszijden van den weg stelling nemen — en vuren (zoo noodig het vuur openen naarmate de manschappen het vuurfront bereiken).

Bij een aanval op de flank:

Halt houden — afspringen — rijwielen links en rechts van den weg leggen — 10 à 15 pas *achter* de rijwielen en tirailleur stelling nemen — en vuren.

¹⁾ Zie Milit. Wochbl. 1897, blzn. 1135 en 2375; ook BURCKART: „Das Rad im Dienste der Wehrkraft”.

(Het stellingnemen *achter* de wielen werd gekozen, omdat was waargenomen, dat paarden met geen mogelijkheid over op den weg liggende rijwielen te brengen waren).

In het eerste geval was na 1 à 2 minuten, in het tweede na 10 à 15 seconden de geheele afdeeling gereed om te vuren.

Toevouwbare rijwielen zouden hier natuurlijk van niet het minste voordeel zijn, even zoomin rijwielen systeem-GÉRARD met zóó laag gesteld zadel, dat de wielrijder, zittende, met de voeten op den grond rustende, vuren kan. Eén kans op redding is maar mogelijk; de cavalerie het naderen te beletten; gelukt dat niet, dan is men verloren; daarom moet alles, wat het juist schieten kan benadeelen, dus ook de tegen de heupen steunende rijwielen, tijdelijk worden losgelaten.

Nu, wanneer eene wielrijderafdeeling een gevecht leveren en zich daartoe ontwikkelen moet.

Op den voorgrond kan gesteld worden, dat het gevecht van eene wielrijderafdeeling alleen bij hooge uitzondering, *coûte que coûte*, zal behoeven te worden doorgezét; meestal zal het — evenals het gevecht te voet van de cavalerie — een meer demonstratief karakter dragen. Eene wielrijderafdeeling met gewone rijwielen zal nu hare machines op eene geschikte plaats, waar zij tegen vuur gedekt zijn en zoodanig gekozen, dat men er gemakkelijk van kan afrijden, onder eene bewaking moeten achterlaten en ze, naarmate men succes heeft, moeten doen volgen naar eene meer voorwaarts gelegen opstelling; terwijl een troep, met toevouwbare rijwielen uitgerust, deze eenvoudig op den rug zal nemen en dus zelf voorwaarts dragen. Schijnbaar is de laatste afdeeling in 't voordeel boven de andere, zij kan in hare geheele sterkte aan 't gevecht deelnemen en is niet aan afstanden gebonden door hare rijwielen; maar daartegenover staat, dat elke man zich minder gemakkelijk bewegen zal, slechter schiet en, wat het ergst van alles is, zijn rijwiel onmiddellijk bloot stelt aan het vijandelijke vuur. Elke kogel, die een rijwiel treft, maakt dat voor korteren of langeren tijd onbruikbaar, de geringste verbuiging van eene buis en het vouwmechanisme wordt buiten werking gesteld. Wél zijn proeven genomen om de uitwerking aan te toonen van geweerkogels op rijwieldeelen, maar wat eene wielrijderafdeeling als zoodanig nog zal kunnen presteeren nadat zij, met rijwielen op den rug, een gevecht heeft doorgemaakt, kan natuurlijk alleen in onze verbeelding worden uitgemaakt; veel, dunkt mij, zou niet meer van haar te verwachten zijn. Dat nadeel acht ik dan ook zóó overwegend, dat om die reden alleen, ik al liever het bezwaar van tijdelijk van mijn rijwiel gescheiden te zijn — terwijl ik toch altijd infanterist blijf — op den koop zou willen toenemen, dan in den letterlijken zin gebonden te wezen aan eene toevouwbare machine. Neemt men aan — en dat zal wel noodig zijn — dat men eene wielrijderafdeeling in den regel geen opdrachten zal verstrekken, waarbij een *herhaaldelijk* in voorwaartsche richting van stelling veranderen geëischt

wordt, dan is ook het bezwaar, dat de rijwielen op eenigen afstand achterblijven, zoo ernstig niet ¹⁾).

Bij het verdedigend gevecht springt ook het hierboven genoemde nadeel weer sterk in 't oog. Al weer de rijwielen blootgesteld aan 't vuur der tegenpartij en aan diens gezicht zoodanig dat, terwijl men de aanwezigheid van eene tirailleurlinie, gevormd door infanterie, misschien nog niet zou vermoeden, nu, door de uitstekende rijwieldeelen, de opstelling zich vroeger verraaft dan wenschelijk kan zijn en het inschieten er op bevorderd wordt. En dat juist in gevallen, dat eene gunstige opstelling voor de rijwielen, dicht achter de vuurlinie — men denke aan onze dijken —, al licht te vinden zal zijn.

Behandelen we thans het moeilijkste geval, nl. dat het gevecht, hetzij daartoe door de overmacht der tegenpartij gedwongen of vrijwillig, moet worden afgebroken. Betrekkelijk is nu de afdeeling met gewone rijwielen in 't nadeel, want zij is genoodzaakt om, in welke richting zij ook wil terugtrekken, eerst naar de opstellingsplaats der rijwielen te gaan. Naarmate de wielrijders daar aankomen, kunnen zij direct opstappen en wegrijden. Die, met een toevouwbaar rijwiel uitgerust, moeten een plaatsje zoeken, waar ze het rijwiel kunnen afhangen en ontvouwen om er dan op af te marcheeren, na eerst nog gezorgd te hebben, dat het geweer er aan bevestigd wordt. De beperking van bewegingsvrijheid, die de wielrijder met het gewone rijwiel ondervindt — hetzelfde als de cavalerie bij het gevecht te voet als de handpaarden aan eene vaste plaats gebonden zijn —, zal echter ook in den regel weer niet zóó hoogst, gevaarlijk zijn, dat men daarom alleen al zou moeten besluiten, dat gewone rijwielen ondoelmatig zijn. De wielrijdertroepen toch zullen het meest te doen hebben met cavalerie of met andere wielrijderafdeelingen. Strijdt de cavalerie te voet, dan is ze evenmin vrij in hare bewegingen als de wielrijders; valt ze aan, dan moet ze door vuur worden tot staan gebracht, een ander middel om haar te ontkomen is niet mogelijk. En wielrijdertroepen zijn aan de wegen gebonden; tegen deze kan dus altijd tijdig gewaarschuwd worden. Tegen sterke infanterie-afdeelingen eindelijk kan eene wielrijderafdeeling niet anders dan demonstratief te werk gaan en dan nog alleen als het terrein haar daartoe gunstig is; toevouwbare rijwielen veranderen daaraan niets.

Als een nadeel van het toevouwbaar rijwiel noemde ik vroeger al terloops de onvoldoende gelegenheid, welke het biedt, om bepakking mede te voeren, daar de ruimte tusschen het voor- en het achterwiel niet of slechts gedeeltelijk te benuttigen is tengevolge van het vouwmechanisme. En juist voor een wielrijder, waarvan het groote nut eerst recht voor den dag zal komen in den zoogenaamden „kleinen oorlog”, als hij misschien dagen achtereen van elk verband met zijn eigen

¹⁾ Zie ook: Milit. Wochbl., no. 67/1898.

troepen zal verstoken blijven, is het een vereischte, dat hij een en ander met zich voert (munitie, verschooning, reparatiemiddelen, proviand, enz.). Dat dit bij de meest bekende stelsels van toevouwbare rijwielen niet wel mogelijk is, mag als door iedereen erkend worden aangenomen. In hoeverre bij eventueel ook te dien opzichte genomen proeven met het rijwiel systeem-Kapitein VAN WAGTENDONK gebleken is, of op den langen duur, ook als de frametasschen, door regen slap geworden en vol bepakt, naar buiten opbollen, de beide helften van het rijwiel nog steeds behoorlijk op elkaar te leggen zijn, is mij niet bekend, evenmin, of, als het rijwiel op den rug gehangen wordt, de mantel aan den stuurstang bevestigd kan blijven, twee zaken, die ook wel van belang zijn in aanmerking te nemen, waar eene keuze moet worden gedaan tusschen gewone en toevouwbare rijwielen.

Eindelijk nog zij in herinnering gebracht, dat het vouwmechanisme zelve een gevaarlijk deel van de machine is, niet alleen omdat de kans groot is, dat het zelf in 't ongereede geraakt, maar ook, omdat het bij de minste verbuiging van de buizen, waaruit het raam bestaat, buiten werking wordt gesteld. Wel is het gevaar daarvoor weer eenigszins te verminderen door de buizen steviger te nemen, maar een nadeel is dan weer, zooals ook bij het wiel-Kapitein VAN WAGTENDONK, dat de machine buitengewoon zwaar wordt, wat tengevolge heeft mindere snelheid en grootere krachtsinspanning, dus vroegere vermoeidheid, van den berijder.

Had ik bij het opstellen van het bovenstaande vooral het rijwiel-Kapitein VAN WAGTENDONK voor den geest, ten slotte wil ik nog even meer in 't bijzonder de aandacht vestigen op het CARRARO-rijwiel, waarvan o. a. de Kapitein van den Generalen Staf d'HAMECOURT het vorige jaar eene beschrijving gaf in zijn Verslag aan Z. Exc. den Min. van Oorlog, vergezeld van eene aanbeveling, gegrond op hetgeen Z. W. E. G. had waargenomen als attaché bij de Italiaansche manoeuvres ¹⁾. Bij het lezen van bedoeld Verslag en bij het bekijken van de ter opheldering dienende figuren, drongen zich de volgende vragen aan mij op, vragen, welker beantwoording van invloed moet zijn bij het nemen eener beslissing in de hier ter sprake gebrachte kwestie:

1°. Als, wat zeer waarschijnlijk is, de bijl, de eetketel en de mantel, op de wijze, als op bladzijde 75 van het Verslag aangegeven, aan het rijwiel bevestigd blijven, ook wanneer de machine op den rug wordt gedragen, is dan het loopen op den duur niet hoogst moeilijk en vermoeiend voor den man, door de topzwaarte, die moet ontstaan tengevolge van het ver uitsteken van stuurstang en zadel (fig. 16) zóó, dat het rijwiel als 't ware steeds naar links wordt omgetrokken?

2°. Moeten niet als belangrijke nadeelen van 't rijwiel worden beschouwd:

¹⁾ Zie: Rapporten, Memoriën en Verslagen 1900, blzn. 73—75.

a. Dat de onderkant van de trappers slechts $8\frac{1}{2}$ cM. van den grond blijft? Hoe dikwijls toch komt het voor, dat men zich alleen — maar dan ook goed — door in een wagenspoor te rijden op een rijwiel verplaatsen kan. Met een CARRARO-rijwiel zal dat zelden mogelijk zijn, daar de trappers den bodem naast het spoor zullen raken. Van het licht stooten tegen andere oneffenheden, spreek ik maar niet.

Ware het niet, dat daardoor andere nadeelen sterker op den voorgrond traden, dan zou ik, juist met het oog op de vele landwegen in onze polderterreinen, meenen: hoe grooter de afstand tusschen den trapper en den grond, m. a. w. hoe hooger de trapas of hoe korter de krukken, des te beter. In elk geval: elke centimeter afstand meer is als een voordeel aan te merken en een afstand van 11 à 12 cM. moet hier wel als minimum eisch voor een militair rijwiel worden gesteld.

b. Dat zoovele deelen van het rijwiel, en daaronder juist die, welke men het meest tegen onklaar-woorden moet in acht nemen, ver buiten den rug van den drager uitsteken? Ik noem uit fig. 16 van het verslag: de stuurstang; het zadelpen en het verbindingsstuk, waarin deze op het achterraam rust; een deel der banden; de geheele trapinrichting; het vouwmechanisme en een gedeelte van het voorraam.

Met te wijzen op een onmiskenbaar voordeel van toevouwbare rijwielen in 't algemeen, nl. dat zij zoo gemakkelijk in grooten getale tegelijk op of in wagens kunnen worden vervoerd — in één goederenwagen kunnen, wanneer ter halver hoogte van de laadruimte nog een vloer wordt gelegd, ca. 150 rijwielen worden geborgen ¹⁾; speciaal daartoe ingerichte waggons van de Holl. IJz. Spoorwegmaatschappij kunnen slechts 40 gewone rijwielen bergen — eindig ik dit opstel. Moge het anderen hebben opgewekt ook hunne meening in zake de hierboven besproken kwestie te publiceeren. Het algemeen belang kan er slechts door gediend zijn en mijn doel is er voorloopig mee bereikt.

A. A. DEN HOED,

1e Luitenant b/h 4e Regt. Infie.

¹⁾ Zie o.a.: „le Progrès militaire” no. 1873/1898.

Kenmerken van geoefendheid bij de infanterie.

Eene enkele opmerking vooraf: Het hier volgend opstel werd ongeveer een jaar geleden geschreven en ingezonden. Ik vlei mij, dat de uitgestelde plaatsing meer toe te schrijven is aan een voor dit tijdschrift verblijdenden overvloed van copie dan wel aan eene geringschatting, van de zijde der Redactie, van het belang van het onderwerp. Hoe het zij, de actualiteit van dit laatste ging verloren, toen de proef omtrent een korten oefeningstijd voorgoed afgelopen was, en bepaald werd, dat de desbetreffende rapporten niet meer gevraagd zouden worden. Door de nieuwe militiewet is echter de kwestie van de beoordeeling der geoefendheid weder op het tapijt gebracht. Immers: „Voor de ingelijfd en bij de onbereden corpsen, die na eene 8½ maandsche eerste-oefening blijken niet te voldoen aan de eischen van practische en theoretische bekwaamheid, door Ons te bepalen, kan de eerste-oefeningstijd tot ten hoogste 12 maanden worden verlengd” (gewijzigd art. 122). Deze bepaling nu heeft mij doen besluiten, mijne opmerkingen over dit onderwerp ter beschikking van „De Spectator” te laten, na daarin enkele veranderingen te hebben gebracht, hoofdzakelijk als gevolg van de invoering onzer nieuwe reglementen. Ja, ik durf zelfs verder gaan en beweren, dat het laatste woord over de kenmerken van geoefendheid nog niet gesproken is, zoolang die eischen van practische en theoretische bekwaamheid nog niet van hooger hand vastgesteld zijn.

Het is bekend, dat de gevoelens omtrent de beantwoording der vraag: wat onder geoefendheid van de militie der infanterie moet worden verstaan, zeer uiteenloopen. Ook in dit tijdschrift werd zij herhaaldelijk opgeworpen en naar de eene of andere persoonlijke opinie beantwoord. Doch daarmede is de kwestie allerminst opgelost. Dit was vooral te betreuren, toen eenige jaren achtereen rapporten gevraagd, ingediend en overgelegd werden betreffende de mate van geoefendheid eener lichter na afloop van den eerste-oefeningstijd, die daardoor een verschillend uitgangspunt hadden.

Doch afgescheiden daarvan, wil het mij voorkomen, dat dergelijke rapporten der hoogere militaire autoriteiten — onverschillig of zij steunden op de verslagen der onderhebbende hoofdofficieren, dan wel berustten op persoonlijk onderzoek — voor het er mede beoogde doel slechts betrekkelijke waarde hadden. Men versta mij goed, en lette op de hierboven recursiverde woorden. Er ligt geen zweem van een verwijt in — dat

trouwens ook hoogst ongepast zou zijn —, indien ik als mijn oordeel uitspreek, dat het van een man van karakter niet te verwachten is, dat hij, als voorstander van achtmaandsche eerste-oefening, op eens van meening zal veranderen, om daardoor die zijner onderaanvoeders te vertolken; en evenmin zal hij, die eene langere opleiding noodzakelijk acht, plotseling zich in een anderen geest gaan uitlaten, als hij bij deze of gene compagnie van den eenen milicien een goed antwoord hoort en van den anderen een bewijs van eene juiste praktische plichtopvatting ziet. Ik, voor mij, acht dat een menschelijk verschijnsel, zóó gewoon, dat het niet noodig is, er lang bij stil te staan.

Doch er is meer: waar het tegenwoordig karakter der opleiding eene zooveel mogelijk individueele oefening medebrengt, en waar deze ook geheel in overeenstemming is met de taak, die de enkele man in oorlogstijd op eigen gezag te verrichten kan hebben, daar komt het m. i. er ook op aan, die *persoonlijke* geoefendheid te kunnen beoordeelen. Ongegradueerde soldaten zullen op dubbelpost moeten staan, als patrouillecommandant moeten optreden, menigmaal bevelen en berichten moeten overbrengen en teekens overgeven, somtijds zelf moeten beoordeelen, of zij op een bepaald doel trefkans hebben; ja zelfs kan het noodig zijn, dat zij als groepscommandant optreden. Onvoldoende geoefendheid van één enkelen man kan in den oorlog de schromelijkste gevolgen hebben.

Een kolonel nu, die bij elk der 20 compagnieën van zijn regiment een uit den aard der zaak slechts vluchtig onderzoek naar de geoefendheid der jongste lichte kan instellen, en een divisiecommandant of inspecteur, die van een of ander troependeel eene velddienstoefening of gevechtsexercitie bijwoont, kan, op grond van hetgeen hij daarbij opmerkt, wellicht een oppervlakkigen indruk verkrijgen van het optreden van dien troep, en daaruit misschien gegevens putten voor een oordeel omtrent de wijze van opleiding en in het algemeen nopens de plichtopvatting van de betrokken commandanten, doch, naar mijn bescheiden oordeel, is het eene onmogelijkheid, om na zoo'n inspectie te zeggen, dat 8 maanden oefening voldoende of wel te kort zijn. Zóó grondig kan zelfs het oordeel van een bataljonscommandant m. i. niet zijn na zijn persoonlijk onderzoek. De eerste commandant, die naar mijne meening wel bevoegd *kan* zijn, het uit te spreken over zijn troependeel, en dat voortaan ook wel ter voldoening aan de Militiewet zal moeten doen, is de compagniescommandant, en dat wel, wegens het gering aantal miliciens dat onder zijne bevelen staat (gewoonlijk ongeveer 30). Ook bij hem moet echter als eisch vooropgesteld worden, dat het oordeel onpartijdig — vrij van zijne persoonlijke ideeën — zij. Hoe zal hij daaraan kunnen voldoen? Die vraag heb ik mij ten vorigen jare ook gesteld, toen ik in de laatstgenoemde functie geroepen werd, een rapport uit te brengen over de geoefendheid der lichte 1900 bij mijne compagnie.

Er waren officieren, wien eene dergelijke opdracht van een bataljonscommandant bevreemde, omdat — zoo beweerden zij — een

kapitein in dit opzicht geen ongunstig oordeel zal uitspreken, daar zulks gelijk zou staan met het aan zichzelf uitreiken van een brevet van ongeschiktheid voor de vervulling der taak, waarvoor hij persoonlijk verantwoordelijk is. ¹⁾ M. i. geheel ten onrechte: indien een compagniescommandant voor zichzelf de overtuiging heeft, dat hij de meest mogelijke zorg en moeite gewijd heeft aan de oefening zijner manschappen, en daartoe den beschikbaar gestelden tijd naar zijn beste weten nuttig besteed heeft, dan behoeft hij zich niet te schamen, om overeenkomstig de waarheid te verklaren, dat op het een of andere punt enkele miliciens nog niet voldoende geoefend zijn; en dat mag vooral voortaan niet het geval zijn, als het eene verklaring geldt omtrent de gebleken mogelijkheid om een bepaald individu in 8 maanden tijds volkomen geschikt te maken voor de taak, die hem in oorlogstijd kan wachten.

Volledig geoefend is een soldaat, die, in welke omstandigheden ook geplaatst, zoowel in vreedstijd als tegenover den vijand, praktisch bruikbaar is tot vervulling der hem op te leggen verplichtingen. Ongeveer op dezelfde wijze omschreef de tegenwoordige Minister van Oorlog, de gepensioneerde Luitenant-Generaal BERGANSIUS, op blz. 636 van den vorigen jaargang van dit tijdschrift het doel, dat met de eerste-oefening moet worden bereikt. Gaat men die taak nu meer in bijzonderheden omschrijven, dan komt het verschil in opvatting, waarvan ik hierboven sprak, te voorschijn.

¹⁾ Deze laatste woorden brengen mij er toe, om — ofschoon niet in onmiddellijk verband met het onderwerp staande — hier met dankbaarheid te constateeren, dat de zoogenaamde „recruten-officieren” thans gerekend kunnen worden tot het verledene te behooren. Reeds vóór bijkans 5 jaren werd in dit tijdschrift (jaargang 1897, blz. 14 e. v.) gewezen op het verkeerde dier functie. Nochtans bleef het stelsel nog door vele — en vooral de oudere — compagniescommandanten gehuldigd, zoowel om genoemde als om verzwegen redenen, welke laatste toch wel te gissen waren. Sommigen meenden, dat van hooger hand de bedoeling uitging, om een bepaald officier met de practijk te belasten, omdat in den „Grondslag van het onderricht” gesproken werd van „het officiers- en verder kader, dat met de opleiding der recruten belast is of daarbij tegenwoordig moet zijn, en dat niet dan wegens het verrichten van inwendigen- of garnizoensdienst aan de theoretische en praktische instructie mocht worden onttrokken”. Die „grondslag” is in het vorige jaar echter vervangen door een anderen, waarin eene dergelijke uitdrukking niet meer voorkomt. De onhoudbaarheid van het stelsel, waarbij elk luitenant een gedeelte der oefeningsvakken voor zijne rekening krijgt, is echter meer bepaald gebleken sinds de Inspecteur der Infanterie eerst op de wenschelijkheid gewezen heeft, om de theorieën zooveel mogelijk te beperken, en daarna in eene circulaire heeft aangegeven, dat bij de oefeningen naar de grootst mogelijke afwisseling gestreefd moet worden, zoodat een zelfde dienst niet langer dan $\frac{1}{4}$ of $\frac{3}{4}$ uur achtereen duurt. Dientengevolge toch zou — bij doorvoering van het systeem-recruten-officier — een kapitein zijne luitenants dwingen, om nagenoeg den geheelen dag op het oefeningsterrein te blijven, om telkens gedurende eenigen tijd het hem toevertrouwde gedeelte van de leiding der oefening op zich te nemen.

De Kapitein VAN TERWISGA heeft daaromtrent zijn oordeel uitgesproken op blz. 642 e. v. van den jaargang 1898, en W. op blz. 769 e. v. van den jaargang 1899 van dit tijdschrift. Niet iedereen stemt met de daarin omschreven vereischte kennis van den milicien in; velen noemen die eischen te hoog.

Dit nu wijst reeds aanstonds op iets, dat niet moest kunnen voorkomen; zooals ik hierboven reeds zeide, mag het niet van persoonlijke inzichten afhangen, wat de soldaat al of niet moet kennen en kunnen. Er moet een positieve maatstaf zijn; en dien heb ik voor de indiening van het hierboven vermelde rapport gezocht en ook gevonden in onze reglementen en voorschriften, waarin natuurlijk aangegeven wordt, wat aan de infanterie onderwezen moet worden, en waarin zelfs hier en daar eischen van geoefendheid gesteld worden. Door na te gaan of aan deze laatste voldaan wordt, en verder of het eerste geschied is, heb ik in verschillende oefeningen de geschiktheid van iederen man kunnen beoordeelen, en op deze wijze, door samenvoeging, in den vorm van cijfers gegevens verkregen, die de resultaten inhielden, welke de opleiding bij mijne compagnie opgeleverd had.

Het ligt niet in mijne bedoeling deze laatste mede te deelen, omdat het thans er niet meer op aankomt, de mogelijkheid te beoordeelen, om in 8 maanden volledig geoefende en bruikbare infanteristen te vormen. Het positieve oordeel, dat ik echter, afgescheiden van mijne persoonlijke meening, door mijne cijfers kon laten uitspreken, heeft mij doen besluiten, die kenmerken van geoefendheid in dit tijdschrift te bespreken. Zij stemmen in menig opzicht overeen met de beschouwingen van den Kapitein VAN TERWISGA en W. in de bovenaangehaalde opstellen van hunne hand. Dat zij beknopter zijn, wil niet zeggen, dat ik hunne eischen overdreven acht, doch vindt alleen zijn oorzaak in het feit, dat ik niet verder heb willen gaan dan onze dienstvoorschriften aangeven. Daardoor meen ik, dat de door mij aangegeven kenmerken van geoefendheid alleen bestreden zouden kunnen worden door de verklaring, dat..... onze reglementen niet deugen. ¹⁾

Waarin de man geoefend moet worden, staat vermeld in punt 20 van de „regeling der instructie”.

Meer en meer gewicht wordt tegenwoordig gelukkig gehecht aan de **physische ontwikkeling** van den soldaat. Hoeveel verbetering er ook al in de laatste jaren gebracht is in het gymnastisch onderwijs op de scholen en hoezeer ook de verschillende sportspelen steeds meer beoefenaars vinden bij de tegenwoordige jongelingschap, toch blijkt nog maar al te goed, dat een groot gedeelte der miliciens — en vooral zij,

¹⁾ Volgens het „uittreksel uit de rapporten betreffende de geoefendheid van de miliciens der lichte 1900 bij het wapen der infanterie” sprak ook een der divisiecommandanten van „den eenig juiste en voor een ieder geldenden maatstaf der reglementen en voorschriften” bij de beoordeeling der mate van geoefendheid.

die op het land gewerkt hebben of tot de lagere volksklasse behooren — nog veel gymnastiek moeten leeren, om hun de stijfheid te ontnemen, die het gevolg is van hun vroeger ambacht, en hen geschikt te maken voor het verrichten der verschillende practische diensten, die van hen als soldaat gevergd worden. Slechts langzaam naderen wij tot het standpunt, dat wij in ons leger met betrekking tot het onderwijzerspersoneel in dit opzicht moeten zien te bereiken. Doch de oefenstof is aanwezig, en neergelegd in de „Handleiding bij de gymnastische oefeningen”. Eene gewijzigde uitgave van dit boekje is wel in uitzicht gesteld, doch zoolang deze nog niet verschenen is, blijft de bestaande van kracht (Het „Reglement op de Exerციitiën der Infanterie, Eerste Gedeelte” verwijst er trouwens zelf naar), en dan zien wij daarin b.v. op blz. 51 als eisch, dat de oefening, om zich op te trekken uit den gestrekten hang, „zoo dikwijls herhaald moet worden, dat de man zich 5 of 6 maal met de verschillende grepen kan optrekken”. Verder wordt op blz. 74 bepaald: „tot de oefeningen in het overwinnen van terreinhindernissen wordt niet overgegaan, voordat de man bij de toesteloefeningen behoorlijk daartoe is voorbereid, en geleerd heeft:

aan het koordspringtoestel, zonder en met pols, tot 1.2 M. hoog en tegelijk 1.5 M. ver, alsmede tot 2.5 M. ver te springen;

aan de ladder tot 1.5 M. diep te springen;

aan den evenwichtsboom de oefeningen ook boven heuphoogte te verrichten;

aan den rekstok tot op borsthoogte daarover heen te springen, en daaraan hangende zich in den steun op te zetten”.

Daar nu wel niemand de noodzakelijkheid ontkennen zal van het houden van oefeningen in het overwinnen van terreinhindernissen, en dit — ik herhaal het — feitelijk niet plaats mag hebben, vóórdat de man de bovengenoemde oefeningen kan verrichten, zoo is het toch zeker veroorloofd, dat men zich aan het einde van den eerste-oefeningstijd overtuigt, hoeveel miliciens die *voorbereidende* toesteloefeningen kunnen uitvoeren. Vrijelijk mag men zelfs m. i. nog verder gaan, en onderzoeken, hoevelen in marschtenue over heiningen en muren van 2.2 tot 3.5 M. kunnen klimmen, op de wijze als op blz. 78 van de „Handleiding” is aangegeven.

Ondanks den veranderden geest der infanterie-exercitiereglementen wordt er toch in erkend (punt 338 van het Tweede Gedeelte van ons reglement), dat „ook de **gesloten orde** op het gevechtveld onontbeerlijk is”. Behalve om de in de daarop volgende woorden vermelde redenen is zij m. i. ook noodzakelijk te achten ter handhaving en als kenmerk van eene krachtige discipline. Daarom moet althans hetgeen hieromtrent in de reglementen voorkomt zeer grondig gekend worden. Wel geeft het Eerste Gedeelte slechts in één punt een positieven eisch ter beoordeeling der geoefendheid in den geest als hierboven bij het gymnastisch onderricht werd aangegeven, doch er zijn gelukkig althans nog enkele bewegingen overgebleven, die nauwgezet en flink — de

Hollandsche uitdrukking voor het germanisme stram — uitgevoerd moeten worden; *die* oefeningen kunnen althans gecontrôleerd worden. Ik denk hierbij b. v. aan den paradespas. Nu deze defileerpas tegenwoordig zooveel duidelijker dan vroeger omschreven is, heeft men in zijne uitvoering — vooral het strekken van de knie vóór het neerzetten van den voet — alweder een kenmerk van geoeffendheid, dat gemakkelijk waar te nemen en te beoordeelen is. De eisch, waaraan door een geoeffend soldaat moet worden voldaan en waarvan ik hierboven sprak, komt voor bij de „behandeling van het geweer als vuurwapen” en houdt in (punt 123), dat de bedrevenheid in het snelvuren opgevoerd moet worden tot minstens 12 gerichte schijnschoten in één minuut.

Dit brengt mij vanzelf tot de door bijna iedereen als hoofdzaak bij de oefening erkende **opleiding in het schieten**. Door de invoering van ons tegenwoordig „Schietsvoorschrift” zijn een menigte grieven weggenomen, die door anderen en mij reeds vroeger in dit tijdschrift geuit zijn. De toestand van banen en de noodige aanmaak van materieel zullen vermoedelijk oorzaak zijn, dat, althans in vele garnizoenen, in dit jaar de oefeningen nog niet geheel naar den eisch gehouden zijn. Als alles evenwel goed geregeld is, dan hebben wij in het tegenwoordige voorschrift zeer zeker een veel juister basis dan in het vorige, ter constateering der geschiktheid van den milicien als oorlogsschutter. In verband toch met de afstanden en de doelen, waarop de enkele man in het tegenwoordig vuurgevecht nog trefkans moet hebben, vindt men voor die beoordeeling een vasten maatstaf in de schietoefening, tot welke hij het gebracht heeft, doch vooral in de door hem verkregen resultaten bij individueele gevechtsschietoefeningen, mits deze in den geest van het voorschrift met zorg voorbereid en geleid zijn. De uitkomsten van de gezamenlijke oefeningen zijn hiertoe natuurlijk van minder waarde, omdat zij slechts een beeld geven van de geoeffendheid eener geheele compagnie, d. w. z. de onder de wapenen zijnde miliciens benevens kader en c. q. (!) vrijwilligers.

Met de uiterst geringe kans op een handgemeen in de toekomstgevechten heeft voor dat geval de vaardigheid in de behandeling van het **geweer als stootwapen** veel van haar gewicht verloren; nochtans wordt het gebruik van de bajonet in den strijd van man tegen man ook in ons reglement nog mogelijk geacht, en geeft dit in punt 216 van het Eerste Gedeelte aan, „dat de oefeningen er toe kunnen bijdragen, om het vertrouwen en de vastberadenheid in het handgemeen, ook al is het schieten uitgesloten, te versterken”. Wel is hiermede m. i. niet geheel in overeenstemming de bepaling van 2 alinea's vroeger, dat de oefenstof beperkt zal worden tot die, in Hoofdstuk IV opgenomen, doch de slotalinea van het reglement geeft de toestemming, om met de manschappen, die blijk gegeven hebben voldoende bedreven te zijn in de in dit hoofdstuk opgenomen oefenstof (dat zullen bij oordeelkundige regeling wel allen zijn), de oefening voort te zetten volgens het „Voorschrift voor de schermoeefeningen”. Zoolang dit laatste nog bestaat —

evenals van de „Handleiding bij de gymnastische oefeningen” kan ook hiervan eene gewijzigde uitgave verwacht worden —, is het alweder niet moeilijk de geoefendheid te beoordeelen, indien men slechts een antwoord wil geven op de vraag, of voldaan is aan den eisch, voorkomende op bladz. 3, dat het onderricht in het gebruik van het geweer als stootwapen zich voor de manschappen zal uitstrekken over het geheele desbetreffende voorschrift.

Wat den **velddienst** betreft, blijf ik voor mij — lettende op de vermoedelijk voor onze infanterie weggelegde oorlogstaak en op de terreinen, waarop zij daarbij veelal zal moeten optreden — hetgeen daaromtrent is voorgeschreven van groot belang achten, ja nog grooter zelfs dan de beoefening van het verspreide gevecht. De Kapitein VAN TERWISGA oordeelt het, blijkens zijn hierboven aangehaald artikel, noodzakelijk, dat de man eene grondige kennis bezit van de verplichtingen, die hij in alle mogelijke gevallen en omstandigheden te vervullen kan hebben. Deze kennis in haar geheel en man voor man te contróleeren, acht ik, zelfs voor den compagniescommandant, ondoenlijk. Doch dit behoeft ook niet; de gelegenheid zal echter wel niet ontbreken, om bij alle miliciens na te gaan, of zij in een concreet geval snel juist handelend weten op te treden. Overigens worde aan de hand van het Voorschrift nagegaan, of al, wat daarin voorkomt, met hen behandeld is. Is dit niet het geval, dan is de geoefendheid in den velddienst *zeker* onvoldoende. Men lette b.v. op de volgende — belangrijke — punten: gedragsregels bij een vijandelijken aanval op een kantonnement en bivak; gewone marschen van gemiddeld 25 KM. (met handhaving, volgens § 86 V. V., van de reglementaire snelheid van den gewonen pas); snelle-, geforceerde- en nachtmarschen; het passeeren van waadbare plaatsen en bruggen; het uitzetten eener volledige stelselmatige voorpostenstelling zonder onderstelde troepen, en den aanval daarop; het aflossen van de voorposten; en eindelijk voorposten- en marschveiligheidsdienst in bijzondere omstandigheden.

Men zal opgemerkt hebben, dat ik in het voorgaande de **oefeningen in verspreide orde** niet aangeroerd heb, niettegenstaande deze den hoofdschotel vormen op het dagelijksch menu der infanterie-oefeningen. Dit geschiedde opzettelijk, omdat het mij niet wel mogelijk toeschijnt, de individueele geoefendheid op dit punt naar het reglement te taxeeren, zelfs al wilde men hierbij de kennis van de „bijzondere plichten van den tirailleur” (Hoofdstuk III, punt 200) als maatstaf aannemen. Het komt hierbij meer op eene goede aanvoering aan. Ook hierin moeten de ongegradeerden echter eenigszins geoefend worden, daar zij geroepen kunnen en in werkelijkheid ook wel zullen worden, om als groepscommandant op te treden. Wilde ik de geschiktheid daartoe onderzoeken ter beoordeeling der geoefendheid in het tirailleen, dan zou men mij allicht verdenken spijkers op laag water te zoeken. Om dat te voorkomen, wil ik volstaan met er op te wijzen, dat aan die vervanging in het laagste commando bij de oefening wel wat meer aandacht mocht worden

geschonken. De aanhoudende beoefening van het verspreide gevecht wettigt het vermoeden, dat de geoefendheid der manschappen in hunne eigen verplichtingen echter niet veel te wenschen over zal laten. Zeer zeker zal dit laatste het geval zijn, als het onderzoek in alle andere exercitiën en oefeningen op de boven aangegeven wijze bevredigende resultaten oplevert, om welke reden ik in dat geval een speciaal onderzoek naar de vorderingen bij de oefeningen in verspreide orde overbodig acht.

Bij nakoming van het voorafgaande wordt, naar ik vertrouw, voldoende gelegenheid gevonden, om betrouwbare onpartijdige cijfers te vinden ter bepaling van de mate van geoefendheid van iederen milicien in verschillende dienstverrichtingen. Door die cijfers te combineeren, bij den man, in de compagnie, voor het bataljon, enz., komen wij ten slotte bovendien tot één eindcijfer, dat de geoefendheid eener lichter miliciens der Nederlandsche infanterie weergeeft.

Laat ons hopen, dat dit laatste een 5 kan zijn! Dien wensch zal men zeker niet overdreven noemen.

D. M. E. DE RIDDER,
Kapitein der Infanterie.

Een kort woord over een gewichtig vraagstuk.

~~~~~  
Pars saepe pluris est quam totum.

HESIODUS.  
~~~~~

Het onderwerp „de opleiding van de officieren der veld-artillerie” is al dikwijls aangeroerd.

De is dan ook gewichtig genoeg om er over van gedachten te wisselen. Die officieren toch vormen de kern van hun wapen. Zij geven het kader zijne opleiding. Om hen draait de geheele ingewikkelde machinerie van den dagelijkschen dienst en de tallooze oefeningen der batterijen. Van de geringste détails moeten zij dus op de hoogte zijn. Voortdurend moeten zij kleine aanwijzingen weten te geven aan het kader, ten einde alles zoo practisch mogelijk te doen uitvoeren en te waken voor verkeerde insluipsels.

Zij moeten in alles een voorbeeld kunnen geven; alle verrichtingen bij paard en stuk kunnen voordoen.

Zij moeten zooveel ondervinding hebben, dat zij in ernstige gevallen, bij ongelukken, enz., onmiddellijk de leiding in handen kunnen nemen en zooveel vertrouwen bij den troep genieten, dat kader en manschappen alsdan blindelings opvolgen, wat hun gelast wordt.

Zij moeten goed rijles kunnen geven, bovenal zicht op paarden hebben en weten met paarden om te gaan.

Natuurlijk moeten zij tot in de kleinste bijzonderheden hunne reglementen kennen en er zich ten volle bewust van zijn, dat zij in alles, zoowel op theoretisch als op practisch gebied, staan boven het kader.

Is dit nu bij het meerendeel der thans bij de veld-artillerie dienende officieren het geval?

Ons antwoord luidt beslist ontkennend.

Dat de scheiding tusschen officieren van veld- en vesting-artillerie een eerste vereischte is, om aan dezen hoogst ongunstigen toestand een einde te maken, is, uit het oogpunt van den veld-artillerist beschouwd, een vaststaand feit.

Beschouwen wij nu de keerzijde van de medaille, door de bezwaren na te gaan, aan de scheiding verbonden.

Wij stellen ons daartoe op het standpunt van de tegenstanders dier scheiding, om daarna na te gaan of er geen oplossing mogelijk is, die beide partijen zou kunnen bevredigen.

Wanneer wij ons in gedachten verplaatsen in den toestand, waarin de veld-artillerie verkeert, als het veldleger tot op de liniën is teruggetrokken, dan zullen de veldbatterijen vermoedelijk worden opgesteld in de nabijheid der accessen, om later als accesbatterijen te kunnen worden gebruikt. De bespanningen dier batterijen zullen geheel of ten deele gebruikt moeten worden daar, waar het noodig is de stukken op te stellen tot verdediging tegen stormenderhandsche aanvallen. De officieren der veld-artillerie of de gewezen officieren van dat wapen zullen de aangewezen personen zijn, om die batterijen te commandeeren.

Ook zullen de bespanningen steeds gebruikt kunnen worden tot verplaatsing van het zware geschut of van het meer mobiele geschut, waarvan men de invoering in de toekomst verwacht. Bij deze werkzaamheden zullen ook bereden officieren noodzakelijk tegenwoordig moeten zijn.

Hoewel dus in den vestingoorlog nog wel degelijk een taak voor den bereden artillerist is weggelegd, zullen toch niet alle officieren als zoodanig gebruikt kunnen worden en zou het eene welkome aanvulling aan officierspersoneel zijn, wanneer afdelings-, groepscommandanten, enz., ook uit de bereden artillerie konden worden genomen.

Uit het oogpunt van het wapen der vesting-artillerie bezien, is het dus noodzakelijk, dat de officieren der veld-artillerie ook geheel op de hoogte zijn van den dienst der vesting-artillerie.

Alhoewel dit van weerszijden de voornaamste motieven zijn, kunnen er nog tal van redenen opgesomd worden, die gelden, zoowel ten gunste van de eene als van de andere meening. Het schijnt ons overbodig toe, deze wederom te releveeren.

Zou er echter niet een middel te vinden zijn, om aan de bezwaren van beide zijden tegemoet te komen?

Wij meenen van ja.

In het Zwitsersche leger, waar de officieren, evenals onze miliciens met groot verlot vertrekken, zijn bij de bereden wapens enkele officieren steeds in dienst, daar zij belast zijn met de africhting der remonte-paarden, enz. Wij zouden dit kunnen noemen „het blijvend gedeelte”.

Waarom zou het nu niet mogelijk zijn, ook bij onze veld-artillerie een „blijvend gedeelte” officieren te organiseeren? b. v. bij elk regiment twee kapiteins en 2 tot 4 luitenants, die tot taak hebben:

- 1°. de africhting der paarden.
- 2°. het rijkunstig onderwijs der officieren en van het kader.
- 3°. de gedeeltelijke opleiding der jonge officieren.
- 4°. de opleiding van het kader.

Die officieren zouden dan met de promotie van het geheele wapen kunnen meegaan. De hoofdofficieren van dit blijvend gedeelte zouden als afdeulings- of regimentscommandanten kunnen optreden, of wel belast kunnen worden met het voorzitterschap der remonte-commissie of met een cursus tot africhting van artillerie-paarden.

Alle officieren van het blijvend gedeelte zouden natuurlijk dezen cursus, benevens de rijsschool bezocht moeten hebben.

Door deze regeling zouden de bezwaren, die de tegenstanders der scheiding hebben, komen te vervallen, die der voorstanders niet geheel; toch zou de toestand daardoor zeer verbeteren, vergeleken bij den tegenwoordigen stand van zaken. Immers het aantal van degenen, die voldoen aan de eischen, welke boven aan een goed officier der veld-artillerie worden gesteld, begint hoe langer hoe meer te verminderen. Alle oude luitenants, die alleen in staat zijn aan de jong aangekomen officieren hunne opleiding te geven, worden van het bereden gedeelte der artillerie weggenomen. Een langzaam vergiftigingsproces dreigt dit wapen geleidelijk te gronde te richten.

Bleef er een kern bestaan van officieren, die, door jarenlange practijk geoeffend, hunne rijpe ervaring op de jonge officieren konden overplanten en hen spoedig wederom op de hoogte konden brengen, wanneer zij, na tijdelijke plaatsing bij de vesting-artillerie, wederom bij het bereden gedeelte terugkwamen, dan zou dit ten zeerste in het belang zijn van beide wapens. Wij zeggen met opzet *beide*, omdat dan zoowel de vesting- als de veld-artillerie zulk een kern van officieren zou bezitten, want eerstgenoemd wapen zal altijd diegenen behouden, die door omstandigheden niet bij het bereden gedeelte wenschen te dienen.

Behalve deze beide kernen zou dan een afwisselend gedeelte bij elk der wapens aanwezig zijn, waarvan de officieren bij het bereden, zoowel als bij het niet bereden deel hebben gediend.

De toestand, zooals die thans is, nl. dat bij beide onderdeelen van het wapen der artillerie officieren worden aangetroffen, geheel ongeschikt voor de taak, die hen in oorlogstijd wacht, zou ophouden te bestaan. Elk der beide wapens zou dus in hooge mate met bovenstaande regeling zijn gebaat.

W. A. O.

Ter aankondiging ontvangen.

Achter de honden der Koninklijke Veluwsche Jacht-Vereeniging, door W. L. VAN WARMELO, Eerste-Luitenant bij het Korps Rijdende Artillerie. Uitgave van „De Veldpost”. Algemeen Nieuwsblad met geïllustreerde bijlagen, gewijd aan Land- en Tuinbouw, Bloem- en Boomkweekerij, Veeteelt, Hoenderfokkerij, enz., te *Amsterdam*.

Een stapje op den goeden weg, door MR. W. F. VAN MEURS, Advocaat te Arnhem. Overdruk uit het „Tijdschrift voor Strafrecht”.

De Maréchaussée en het oordeel van de commissie in zake de verbetering van de politie, door G. A. VAN HAEFTEN, Kapitein der Koninklijke Maréchaussée. Overdruk uit het „Tijdschrift voor Strafrecht”.

Cavalerie tegen den Inlandschen vijand. Een kritiek, door J. G. BOON, Eerste-Luitenant der Cavalerie. Typ. „Deli Courant”.

Algemeene Weldadigheids-Verloting

TEN BATE DER

KRIJGSGEVANGEN BOEREN, HUNNE VROUWEN
EN KINDEREN EN VERDERE SLACHTOFFERS VAN DEN
OORLOG IN ZUID-AFRIKA.

Goedgekeurd bij besluit van H. M. de Koningin d.d. 5 Juni 1901, No. 61.

Aan het Nederlandsche Volk!

Nog immer blijft de vreeselijke oorlog in **Transvaal** en **Oranje-Vrijstaat** onverpoosd voortwoeden, deze beide eenmaal zoo vruchtbare landen in eene woestenij herscheppend en de vroeger zoo welvarende bevolking aan de diepste ellende overleverend.

Een kleine heldenschaar houdt den kamp steeds vol tegen den overmachtigen vijand, met vast vertrouwen eene reddende uitkomst van God verwachtend.

Duizenden dier dapperen, die niets anders misdeden dan hun leven te wagen in den strijd voor het vaderland, zuchten thans verre van hun geboortegrond in harde krijgsgevangenschap.

Tallooze weerlooze vrouwen en kinderen van hunne verwoeste woonsteden weggesleurd, van alles ontbloot, zijn opgesloten in kampen, (in die verschrikkelijke concentratiekampen) ten prooi aan de grootste ontberingen.

Bij het overwegen van zooveel nameloos leed en ellende moet het hart wel met deernis vervuld worden. De liefdadigheid liet dan ook niet na, hare helpende hand uit te strekken, getuige de talrijke ingekomen en nog dagelijks inkomende liefdegaven in goederen en geld voor de ongelukkige Boeren.

Edoch, de oorlog blijft steeds voortduren, de ellende neemt steeds toe en de aanvragen om hulp, vooral van geldelijken steun, worden steeds talrijker en dringender. De vurige wensch om hieraan te voldoen deed ons naar meerdere hulpmiddelen rondzien. Wij meenen die te kunnen vinden in het houden eener verloting.

Ondergeteekenden hebben zich daarom gevormd tot een **Sub-Comité** van het **Middelburgsch Dames-Comité**, met het doel eene Algemeene Weldadigheids-Verloting te houden, waarvan de geheele opbrengst voor de ongelukkige slachtoffers van den oorlog

in Zuid-Afrika is bestemd en door ons in handen van voornoemd Dames-Comité voor de Boeren-Krijgsgevangenen, enz., zal worden gestort.

Ten einde deze Weldadigheids-Verloting metterdaad eene algemeene zij, en het geheele Nederlandsche Volk daardoor tot het beoogde goede doel kunne medewerken, zoo is de prijs van elk lot op het geringe bedrag van 10 Cents bepaald.

De prijzen zullen bestaan in **voorwerpen**, welke door liefdadige personen voor dit doel zullen worden **geschonken**. Ons Sub-Comité rekest daarvoor op de milddadigheid van allen.

Voor al op U, Nederlandsche Vrouwen, die om Uwe medelijdenheid tot verre over onze grenzen geëerd zijt, is onze verwachting gevestigd.

Een blik in Uwe salons, in Uwe huiskamer, zal U spoedig een voorwerp, hoe eenvoudig ook, doen vinden, geschikt als prijs voor deze verloting. Zendt het ons toe en wij zullen U in naam der hulpbehoevenden daarvoor dank betuigen.

Van Z. H. E. den Heer Staatspresident Paul Kruger, alsmede van het Buitengewoon Gezantschap der beide Republieken (de H.H. FISCHER, WESSELS en WOLMARANS) ontving ons Sub-Comité de schriftelijke bewijzen van instemming en de hartelijkste wenschen voor het welslagen dezer verloting.

Mevrouw Louis Botha, de geachte echtgenoot van dien dapperen Transvaalschen Commandant-Generaal, en meer andere Dames, vereerden deze verloting bereids met eenige eigenhandig vervaardigde, zeer fraaie prijzen.

Wil deze verloting eenig resultaat van beteekenis hebben, dan diene de deelneming zoo algemeen mogelijk te zijn. Zooals wij reeds zeiden is **de prijs der loten slechts 10 Cents**. Wij verwachten dus, dat er duizendtallen zullen geplaatst worden, daartoe roepen wij bij deze den steun en de medewerking in, van het geheele Nederlandsche Volk en daaronder niet het minst die van onze Pers.

Het Nederlandsche Volk toonde de grootste geestdrift bij de glorievolle overwinningen van het dappere Boerenvolk, wij zijn overtuigd dat het dat zelfde volk ook zal indachtig zijn in zijne rampspoeden.

„Het heeft geofferd goed en bloed voor vrijheid en voor recht.”

De uitslag dezer verloting zal in de voornaamste bladen bekend worden gemaakt.

Hoogachtend

*Het Noordbrabantsch Sub-Comité van het Middelburgsche
Dames-Comité gevestigd te Tilburg.*

Mevr. Douairière JHR. MR. BOUWENS VAN HORSSSEN te *Horssen*.

„ Wed. VAN OPDORP-FASSART „ *Bergen op Zoom.*

„ A. POELL-VAN DE KAMP. „ *'s-Hertogenbosch.*

„ J. JOOSTEN-KORSTEN. „ *Budel.*

Mevr. J. DAMEN-JOOSTEN	te Soerendonk.
„ PH. RUTTEN-LECLERQ.	„ Heythuizen.
Mej. MARIE J. A. VAN OPPEN	„ Dordrecht.
„ MARIA TH. VAN OPPEN	„ „
„ H. E. KLARENAAR.	„ „
Mevr. M. J. H. KESSELS-CRYNS.	„ Tilburg.
„ VAN GLABBEK-MASSET	„ „
DeHr. H. J. BRIELS	„ „
„ „ JOHAN H. VOSSEN.	„ „

TILBURG, 31 Augustus 1901.

N.B. Alle mededeelingen, de verloting betreffende, moeten aan het *Sub-comité* te *Tilburg* worden gezonden, daar het Middelburgsche Dames-Comité alleen de netto opbrengst der verloting zal ontvangen en buiten alle beheer of verantwoording blijft wat de verloting zelve betreft.

Men wordt dus beleefd verzocht alle Geschenken, Gelden, Aanvraag om Loten, enz., te adresseeren aan het voornoemd Noordbrabantsch SUB-COMITÉ.

BUREAU TILBURG, Zomerstraat M. No. 734.

 Zij, die genegen zijn voor het welslagen dezer Weldadigheids-Verloting in wijderen kring te ijveren, gelieven zich aan ons Bureau te Tilburg op te geven.